

uda.
lina
p400(2)

Berecsky L.

könyvtáros

a
művelődésügyi
minisztérium
lapja
19.
évfolyam
1969
március

1969 JUN 2 1

3

Bonyhádon az egykori Perczel-kastély falai között talált otthonra a járási könyvtár és a művelődési központ. Alsó képünk: a könyvtár gyermekrészlege (MTI Fotó — Kovács Gyula felvételei)

t a r t a l o m

KOVÁCS MÁTÉ: A Tanácsköztársaság könyvtári öröksége	123
H. SAS JUDIT: A könyv „hólabda” útja	133
KISFALUDI SÁNDOR: A szakmunkásképző intézetek könyvtárainak fejlesztése	136
A fejlesztendő művelődési otthon és könyvtára (S. I.)	139
BENKÓNÉ BARTHA ILONA: Jubileumi képzőművészeti pályázat a budapesti gyermekkönyvtárakban	141
LACZÓ KATALIN: Kiváló ifjúsági klub egy szegedi fiókkönyvtárban	143
A lapokban olvastuk (<i>Hajdú-Bihari Napló, Tolna megyei Népművelődés</i>)	145
Margó	148, 149
Könyvtárápítási hírek	148
A könyvtárak életéből (<i>Kepes Ágnes — Molnár Mihályné, Végh Iászlóné, Ben- czikné Nemesvári Erzsébet</i>)	155

kis bibliográfiák

Kun Béla 1886—1939	151
A tv színházi műsorához ajánljuk	153

t á j é k o z t a t ó

OROSZ LÁSZLÓ: Hogyan nevelhet olvasókat az iskola?	159
GEREBEN FERENC: Honnan szerzik be olvasnivalóikat a középiskolás fiata- lok? II.	161
RÁDICS JÓZSEF: Régi viták a „népszerű” művészetről-irodalomról	165

k ö n y v e k r ől

Szabó Ervin Emlékkönyv (<i>Páldy Róbert</i>)	168
A görögök világa (<i>Zolnay Vilmos</i>)	169
Tájak, emberek, városok (<i>Vértesy Miklós</i>)	172
„Az ember a napfénybe néz” (<i>Ónódy Miklós</i>)	173

k é z i k ö n y v t á r

Művelődésstatisztikai adattár (<i>Bereczky László</i>)	175
Közgazdasági kislexikon (<i>Donáth Ferenc</i>)	175
Osztrák költők antológiája (<i>Bozóky Éva</i>)	177

bibliográfiák

A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának repertóriuma (<i>Remete László</i>)	178
Általános könyvjegyzék 1967 (<i>Pálvölgyi Endre</i>)	179
BANNER [JÁNOS]—JAKABFFY [IMRE]: A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája 1960—1966. (<i>Székely Dániel</i>)	180
Állam- és jogtudományi bibliográfia 1964—1966 (<i>dr. Takács József</i>)	181
Könyvtári kiadványok	182

A borító hátlapján Lipták Pál ex librise

из содержания

- Матэ Ковач:** Библиотечное наследство Венгерской Советской Республики (123);
- Юдит Х. Шаш:** Роль лиц, влияющих на мнение окружающих (opinion leaders) в популяризации чтения (133);
- Шандор Кишфалуди:** Развитие библиотек ремесленных училищ (136);
- Ласло Орос:** Способ воспитания читателей школой (159);
- Ференц Геребен:** Откуда приобретают книги для чтения учащиеся средних школ? II. (161);
- Йозеф Рáдич:** Старые дискуссии о „популярных“ искусстве и литературе (165).

aus dem inhalt

- Máté Kovács:** Das bibliothekarische Erbe der Ungarischen Räterepublik (123);
- Judit H. Sas:** Die Rolle der Meinungsbildner (opinion leaders) in der Popularisierung des Buches (133);
- Sándor Kisfaludi:** Die Förderung der Bibliotheken in den Facharbeiterausbildungsinstituten (136);
- László Orosz:** Wie soll die Schule Leser erziehen? (159);
- Ferenc Gereben:** Von wo erwerben sich die Mittelschüler ihre Lektüren? II. (161);
- József Rádics:** Alte Diskussionen über die „volkstümliche“ Kunst und Literatur (165).

from the contents

- Máté Kovács:** Library heritage of the Hungarian Soviet Republic (123);
- Judit Sas H.:** Role of opinion leaders in popularizing reading (133);
- Sándor Kisfaludi:** Library development in skilled workers' schools (136);
- László Orosz:** How can the school educate to reading? (159);
- Ferenc Gereben:** Where do high-school youngsters get their reading material II. (161);
- József Rádics:** Old disputes on „popular” art and literature (165).

cikkeink szerzői

- Benkőné Bartha Ilona,** a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; **Gereben Ferenc,** a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központjának munkatársa; **Kisfaludi Sándor,** az Országos Pedagógiai Könyvtár osztályvezetője; **dr. Kovács Máté** egyetemi tanár, az ELTE könyvtártudományi tanszékének vezetője; **Laczó Katalin,** a Szegedi Városi Tanács művelődésügyi osztályának munkatársa; **Orosz László** tanár, Kecskemét; **Rádics József,** a Kiadói Főigazgatóság munkatársa; **H. Sas Judit,** a Népművelési Intézet munkatársa.

Könyvtáros

**A MŰVELŐDESÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA**

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Köhalmi Béla, Sallai István, Szőke Tiborné. **Szerkesztő:** Páldy Róbert. **Szerkesztőség:** Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 457-418.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. **Kiadóhivatal:** Budapest, VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. **Előfizetési díj:** 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

69.2004 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A Tanácsköztársaság könyvtári öröksége

1. Ellentmondások az értékelésben

A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárpolitikáját az elmúlt fél évszázad során feltűnően *ellentétesen* ítélték meg. Nincs a magyar könyvtári kultúra fejlődésének még egy szakasza, aminek az értékelése ennyire ellentmondásos volna.

Mint minden igazi forradalomnak, a Tanácsköztársaságnak és forradalmi könyvtárpolitikájának is megvoltak a *hívei* és *ellenfelei* a kortársak között éppen úgy, mint az utókor nemzedékeiben. A társadalmi haladás hívei, könyvtárosok és művelődéspolitikusok, egykorúak és későbbiek, ha nem is egyformán, de többnyire nagyra értékelték az első szocialista köztársaság könyvtárpolitikai terveit és eredményeit. A konzervatív kortársak és az ellenforradalom szószólói jobb esetben naív ábrándozásnak, rosszabb esetben felforgatásnak rágalmazták elveit, terveit és tevékenységét egyaránt. A tudatos ferdítésben és rágalmazásban előljárt a korszak legjelentékenyebb konzervatív könyvtári szakembere: *Gulyás Pál*, aki „Kommunista könyvtárpolitika” című, 130 lapnyi, példátlanul személyeskedő cikkében leplezetlen elfogultsággal támadta a Tanácsköztársaság korszerű, gyökeresen új, átgondolt könyvtárpolitikáját (Magyar Könyvszemle 1920—1922.). Szemlélete és állásfoglalása egy negyed századon át többé-kevésbé irányadó volt, legalábbis konzervatív és ellenforradalmi körökben.

Döntő fordulat csak a második világháború után, a szocializmus alapozásának időszakában következett be. Akkor sem azonnal és nem mindenben egyértelműen. Eltűntek vagy legalábbis háttérbe szorultak a maradi ellenfelek, de egy ideig különböző fenntartások érvényesültek egyfelől *Szabó Ervin* munkásságának, másfelől a Tanácsköztársaság történelmi szerepének és jelentőségének megítélésében, ezért bizonyos mértékű tartózkodás jelentkezett a forradalmi könyvtárpolitikai elgondolások és eredmények értékelésében is. Írásban és szóban gyakran szó esett ugyan Szabó Ervin és a Tanácsköztársaság könyvtári örökségéről, mint a magyar könyvtári kultúra haladó hagyományáról, anélkül azonban, hogy ezt a haladó hagyományt tüzetesebben tanulmányoztuk volna, kétségtelen értékeit és hiányait párhuzamba állítottuk volna, s a legfőbb tanulságokat a szocialista könyvtári kultúra fejlesztésében felhasználtuk volna.

Újabb, lényeges változást csak az 1958—1959-es évek hoztak, amikor Szabó Ervin halálának és a Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulóján nemcsak méltó megemlékezésekre és ünneplésekre került sor, hanem a fontosabb művek és egykorú dokumentumok közreadására, visszaemlékezések és tudományos igényű feldolgozások megírására és kiadására is. A legutóbbi tíz év folyamán végre mód nyílt arra, hogy az 1918—1919-es forradalmakat, különösen pedig az első szocialista forradalmunkat és ennek könyvtárpolitikáját a maga valóságában megismerhessük, a célkitűzések és törekvések történelmi szerepét és jelentőségét helyesebben értékelhessük.

Az egykorú dokumentumok és a korszerű, marxista igényű feldolgozások tükrében ma már pontosabb *feleletet* lehet adni minden fontosabb kérdésre. Pl. mi volt a Magyar Tanácsköztársaság könyvtárpolitikájának lényege? Milyen alapelvekre épült és milyen tervek szerint kezdett megvalósulni ez az új szocialista könyvtárpolitika? Milyen hazai és külföldi előzményekre támaszkodott, mit olvasztott magába, mit fejlesztett tovább s mi volt benne a forradalmian új? Kik és milyen eredményrel vettek részt az új könyvtárpolitika elveinek kidolgozásában és gyakorlati megvalósításában? Végül milyen elvi és gyakorlati segítséget adhatott a Tanácsköztársaság könyvtári öröksége szocialista könyvtári kultúránk eddigi fejlődésében és milyen útmutatásokat nyújthat a jövőben a fejlesztéshez?

A továbbiak ezekre a kérdésekre igyekeznek felelni.

2. Társadalmi alapok és művelődéspolitikai alapelvek

Mindenekelőtt világosan látnunk kell, hogy az 1918—1919-es forradalmak nem véletlenül és váratlanul, előzmények nélkül robbantak ki. Az ószirózsás polgári forradalom az 1849-ben elsikkasztott polgári demokratikus program megvalósítására

vállalkozott. De túl későn és akkor is határozatlanul. A társadalom mozgása gyorsan átcsapott a szocialista forradalomba, amelynek a korábbi évtizedekben létre jöttek a társadalmi alapjai és a háború nehéz éveiben, majd a forradalom hónapjaiban rohamosan érlelődtek a feltételei.

A Magyar Tanácsköztársaság *társadalmi alapja*, a munkások, szegényparasztkok, kubikosok, katonák, értelmiségiek és fiatalok hatalmas tömege volt. Társadalmi helyzete szerint már a háború előtt is az ország népességének közel 60%-a tartozott azok közé, akiknek életviszonyait a forradalmi átalakulás lényegesen megjavíthatta. Már 1910-ben az ipari munkások száma több mint 1 millió, családtagokkal együtt mintegy 3,5 millió. Az agrárproletárok, napszámosok, uradalmi cselédek s a félproletár kis- és törpebirtokokosok száma 3,5 millió, családtagokkal együtt pedig 6 millió körül járt. Növelte a forradalom társadalmi alapját, hogy a kereskedelmi és a közlekedési dolgozók és házi cselédek jelentős része, együtt közel 1,5 millió fő, hasonló helyzetben volt. Együttesen tehát mintegy 12 millió ember élt eleve olyan mostoha körülmények között, hogy az életviszonyok gyökeres változását több-kevesebb tudatossággal remélte, kívánta vagy követelte.

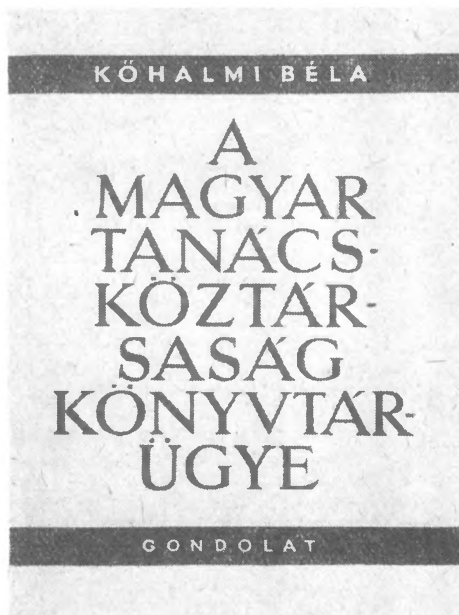
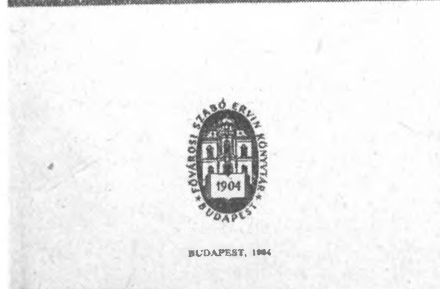
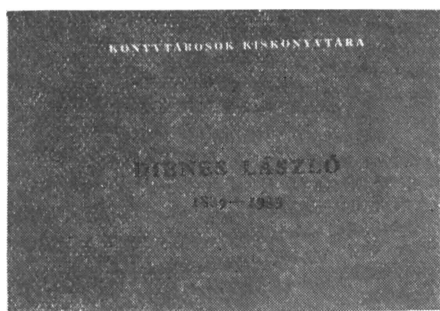
A háború ezt a társadalmi alapot még jobban kiszélesítette. A viszonyok romlása olyanokat is nagy számmal a forradalom táborába sodort, akik korábbi helyzetükben nem tartoztak volna oda. Ugyanakkor a háborús nehézségek meg is gyorsították a dolgozó tömegek forradalmasítását, elősegítették a forradalmi tudat erősödését is. Fontos szerepet vittek a frontkatonák, különösen pedig az oroszországi hadifoglyok, akik tömegesen a szocialista forradalom befolyása alá kerültek. Közülük ott több mint 100 000 fegyverrel kelt a forradalom védelmére, s hazakerülve itthon is sokan a forradalom híveivé, katonáivá váltak, sőt irányítóivá fejlődtek.

A Magyar Tanácsköztársaság a dolgozó nép hatalmas tömegeinek azonban nemcsak politikai jogokat és a korábbiaknál jobb gazdasági feltételeket kívánt biztosítani, hanem olyan *szocialista műveltséget* is, amely megadja a lehetőséget a politikai jogok tudatos gyakorlására, a munka jobb, termelékenyebb végzésére. A műveltséget az emberré válási folyamat lényegének tekintették. Természetesen úgy, hogy azt elsősorban a társadalom számára közérdekű termelő és más munkát végző dolgozó tömegek érhesék el. Ezt fejezi ki a „Proletárdiktatúra és kultúra” című szöveges plakát, tehát a legszélesebb nyilvánosság számára készült közlemény, amely szerint a szocialista kulturális forradalom „Két feladat előtt áll, ha a kultúra területén elő akarja készíteni egy osztály nélküli társadalom új rendjét. Egy, a kapitalista kultúrszervezetek megsemmisítése, *gondos megválogatásával annak, hogy a kapitalizmust megelőzően és azzal magával létrehozott alkotások közül mit érdemes a teljesedett kommunista társadalom számára megővni.* Másrészt az immár felszabaduló proletariátusnak megadni a külső és belső lehetőségeket arra, hogy az átmenet után új életet kezdhesse.” Ez az új élet tartalomában és formában új szocialista kultúrát kíván. Még pedig az emberhez méltó élethez szükséges anyagi feltételek mellett oly módon, hogy „mindenki életének középpontjában az álljon, ami igazán oda való: az emberi magasabbrendűségekre való törekvés...”. E célok érdekében a politikai és gazdasági átalakulással egyidőben megindították az első *szocialista kulturális forradalmat* is, hogy a dolgozó tömegek kulturális elmaradottságát mielőbb felszámolhassák, a kultúra kapitalista tartalmát és formáit szocialista tartalommal és formákkal helyettesíthessék és művelődési intézményeit a szocialista ember és társadalom nevelésének, művelésének szolgálatába állíthassák.

Mindenekelőtt a társadalmi közlés akkori legszélesebb tömeghatású formáját: az *olvasást* és ennek társadalmi alapját: az *olvasók tábort* igyekeztek fejleszteni. Ezért központi feladatnak tekintették az *írastudatlanság* csökkentését és a gyengén olvasók rendszeres olvasókká való nevelését. Ez annál is fontosabb és sürgősebb volt, mert a 6 éven felüli lakosság mintegy harmada teljesen írástudatlan volt, és az iskolát jártak között is viszonylag kevés olvasó akadt. Az új szocialista alkotmány kimondta, hogy „A Tanácsköztársaság megszünteti a burzsoázia műveltségi kiváltságait, és megnyitja a dolgozók előtt a műveltség tényleges megszerzésének lehetőségét. Ezért a munkások és földművesek számára ingyenes és a műveltség magas fokát nyújtó tanítást biztosít.” Ennek elősegítése céljából államosították az iskolákat és az iskolán kívüli szabadoktatást, hogy azok mielőbb egységesen a szocialista forradalom nevelő intézményeivé fejlődhessenek. Az iskolai nevelés-oktatás gyökeres reformja mellett megszervezték a felnőttek szabadoktatását s ennek keretében az analfabéta tanfolyamokat is.

Hogy az olvasók tábora minél nagyobb lehessen, az *írásbeli közlés rendszerét* megkülönböztetett gondossággal igyekeztek fejleszteni. A gondolatközlést minden korábbi tőkés polgári kötöttségtől meg akarták szabadítani és a szocialista művelődéspolitikai irányítása alá helyezni. Az írásbeli közlés és olvasás jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az alkotmány külön rendelkezik róla. E szerint

„A Tanácsköztársaságban a dolgozók véleményüket írásban és szóban szabadon nyilváníthatják, de megszűnt a tőkének az a hatalma, amellyel a sajtót a kapitalista gondolkodásmód terjesztésének és a proletáröntudat elhomályosításának eszközévé alacsonyította. Megszűnt a sajtónak a tőkéthöz való függése is. Minden nyomtatvány kiadásának a joga a munkásságé és a Tanácsköztársaság gondoskodik arról, hogy a szocialista eszme az egész országban szabadon terjedjen.” Ennek megfelelően államosították a kiadványelőállítását és terjesztést és valamennyi intézményét: a nyomdákat, kiadóvállalatokat, a könyv- és lapterjesztést, valamint a könyvtárakat is. Korszerű fejlesztésüket és működésüket az új művelődéspolitikának egyik fő feladatának tekintették. Ehhez megteremtették a szükséges anyagi kereteket és a kiváló munkatársak egész sorát állították csatasorba. Létrehozták azokat az országos központi szerveket is, amelyek az írásbeli közlés szocialista rendszerének megtervezését

és kialakítását irányították és ellenőrizték. Így lényegében minden előfeltétel együtt volt ahhoz, hogy az új társadalmi rend — és kifejlődése során az olvasóközönség — a művelődésre vágyó dolgozó tömegekből addig soha nem tapasztalt mértékben kialakuljon, és az új közönség szükségleteit az új könyv- és lapkiadás és terjesztés, valamint a könyvtárak új rendszere minden korábbinál nagyobb mértékben és magasabb szinten kielégíthesse.

3. Történeti előzmények

A Tanácsköztársaság könyvtárpolitikájának elvi alapjait, terveit, és gyakorlati megvalósítását ebben az általános forradalmi helyzetben kellett kialakítani. Természetesen ezt sem előzmények nélkül. Azok a társadalmi osztályok és rétegek, amelyek első szocialista forradalmunkat elindították, már a korábbi évtizedekben létrehozták a szocialista művelődés, ezen belül a szocialista írás- és olvasási, könyv- és könyvtári kultúra olyan kezdeti elemeit, amelyeket a forradalom idején alapul lehetett venni.

A Tanácsköztársaság könyvtárpolitikája két ilyen *előzményre* és *örökségre* támaszkodhatott. Az egyik: a forradalmi munkás- és parasztmozgalmak több évtizedes kulturális törekvései, ezen belül kiadási és könyvtári gyakorlata és az azokból leszűrhető elvi tanulságok. A másik: a századfordulón fellépő haladó értelmiségi csoportok, találó néven „a második reformnemzedék” művelődéspolitikai céljai és erőfeszítései, ezek között is különösen *Szabó Ervinnek* és *munkatársainak* munkássága.

A *munkás- és parasztmozgalmi* örökségnek szerves részét alkották a munkás- és parasztpártok, valamint a szakszervezetek, földmunkás-egyletek és ezek országos szövetségeinek *kiadványai*: könyvek, füzetek, napi- és hetilapok, folyóiratok pl. a

kezdeti években Táncsics két lapja: a Munkások Újsága és az Arany Trombita, később a Népszava, a Nőmunkás, az Ifjúmunkás, a 24 szakszervezeti lap, továbbá a Szociáldemokrata Párt elméleti folyóirata, a Szocializmus; a parasztság lapjai közül pedig a Világszabadság, a Paraszti Újság, a Szabad Szó stb. Ezt segítették elő a szervezett munkásság *könyvtárai*, elsősorban a 28 szakszervezet mintegy 350 könyvgyűjteménye, valamint a parasztság *könyvtárai*, főként az agrárszocialista olvasókörök mintegy 1500 körüli könyvtára. Ha kisebb számban is voltak, de jórészt hasonló szerepet töltek be az iparos- és kereskedősegek egyleteinek a *könyvtárai* is. Ezek a kiadványok és könyvtárak az egykorú vélemények szerint, így *Szabó Ervin* értékelése szerint is, jóval színvonalasabbak voltak, mint a nép számára felülről készített kiadványok, illetve felülről szervezett népkönyvtárak. A kiadványok olyan mozgósító politikai, kulturális közlési rendszernek termékei voltak, amelyek tartalmukkal hatékonyan segítettek a munkások és szegényparasztság forradalmi rétegeinek politikai és kulturális nevelését. A szakszervezetek, olvasókörök, egyletek és *könyvtárai* olyan igazi népi művelődési intézményekké fejlődtek, melyek nemcsak a mozgósító olvasmányokat tették hozzáférhetővé, hanem azt is lehetővé tették, hogy a fontosabb, izgalmasabb olvasmányokat együttesen is megbeszéljék és értékeljék: a forradalmi mozgalom közvéleményét is formálják.

Hasonlóan nagy jelentőségű volt a századforduló haladó értelmiségi csoportjainak politikai és kulturális tevékenysége, s ebben is *Szabó Ervin* személyisége és életműve. E nemzedék történelmi érdeme, hogy fél évszázaddal az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc bukása után újból bátran és felkészülten a társadalmi haladás élére állott az élet minden területén. Nemcsak felismerte a dolgozó tömegek helyzetét, hanem vállalta érdekeinek képviseletét, sőt a tömegek érdekeit szolgáló megoldások kimunkálását is. A politikai életben a polgári radikálisok, a szociáldemokraták és a szakszervezetek, különösen ezek balszárnya, az irodalomban a Nyugat első nemzedéke, az élen Adyval, a zenében Bartók és Kodály, a képzőművészetekben az új stílusirányok képviselői, a Galilei-körben az egyetemi ifjúság haladó rétegei, a tudományban a Társadalomtudományi Társaság és a Huszadik Század történetészei, szociológusai és közgazdászai: Pulszky Ágost, Pikler Gyula, Szende Pál, Jászi Oszkár, különösen pedig *Szabó Ervin* egyre tudatosabban és határozottabban fordultak szembe a társadalom fennálló rendszerével és igyekeztek szétfoszlatni a dualizmus-kori történelmi, társadalmi és kulturális illúziókat. A Nyugat, a Huszadik Század, a Szabadgondolat, a Szocializmus, az Új Korszak, a Könyvtárügyi Szemle, továbbá a Népszava, a Világ, az Újság, a Pesti Napló, a Budapesti Napló és több más lap, valamint a haladó, sőt forradalmi tartalmú könyvek, röpiratok néhány év alatt új szemléletet formáltak és új közgondolkodás kialakulását indították el.

A *Szabó Ervin-i örökség* még a reform- és forradalmi nemzedék munkásságán belül is különös súllyal érvényesült a szocialista forradalom művelődési, kiadási és könyvtári politikájában. Egyrészt mert nagy tehetsége, marxista szemlélete és meggyőződése, közgazdasági, szociológiai tudása, politikai, művelődés- és könyvtárpolitikai tájékozottsága és bátor vitakészsége általában is a kor egyik kiemelkedő vezető egyéniségévé, a hazai társadalmi, kulturális fejlődés egyik legnagyobb hatású szellemi irányítójává tette. Másrészt, mert forradalmian új könyvtárpolitikai tervei és eredményei közvetlenül is példát és utat mutattak. Döntő példa és tanulság volt az a mód, ahogy *Szabó Ervin* a dolgozó tömegek művelődési szükségleteit felismerte, képviselte s a dolgozók gazdasági-politikai érdekeivel egybekapcsolta. Nagy segítséget nyújtott azzal, ahogy könyvtárpolitikai céljait és gyakorlati megoldásait a hazai társadalmi valóság elmélyült elemzése alapján és a legjobb külföldi eredmények ismeretében kialakította, kritikai vizsgálódásaiban a hazai viszonyok elmaradottságát, a tudományos és szakkönyvtárak korszerűtlenségét kimutatta, a szegényes népkönyvtárak alacsony színvonalát és népellenes rendeltetését leleplezte. Ugyanakkor legjelentősebb gyakorlati alkotásával: a Fővárosi Nyilvános Könyvtárral vonzó példát adott arra is, hogy az új, fejlett könyvtártípust a városokban és a nagyobb községekben miért kell és hogyan lehet közérdekből megvalósítani. Így és ezért vált öröksége a forradalmi művelődés- és könyvtárpolitika előzményévé és leghatékonyabb erőforrásává.

4. Elvek, tervek, eredmények az új könyvtárpolitikában

A Tanácsköztársaság könyvtárpolitikája ezeket az alapvető tényezőket szorosan összekapcsolta. Összefonódtak benne a szocialista forradalom általános politikai, gazdasági célkitűzései, művelődés politikai alapelvei és a könyvtárügyi örökség említett rétegei. De ez nem egyszerű összegeződéssel, hanem olyan szerves egységbe olvadással jött létre, amelyben *Szabó Ervin* öröksége, valamint a munkás- és paraszt-

mozgalmi hagyományok országosan általánosan alkalmazható és alkalmazandó megoldásokká váltak. A forradalom általános alapelvei pedig az olvasási, könyv-, sajtó- és könyvtári kultúra területére konkretizálódtak. Éppen ez az országos jelleg és új, magasabb minőség emeli a Tanácsköztársaság könyvtárpolitikáját messze a korábbi tőkés-polgári könyvtárpolitika fölé és teszi eleven erőforrássá a mi korunk számára is.

Pontosan tanúsítja ezt a fejlődési folyamatot az a három dokumentum is, amelyben a könyvtárpolitikai alapelveket rögzítették. Az első, a „Könyvtárügyi program” még jóval a Tanácsköztársaság kialakítása előtt készült azoknak a megbeszéléseknek az eredményeként, amelyeket *Dienez László* a Kommunista Magyarországi Pártjának művelődéspolitikai irányítóival folytatott. Ez még minden olyan könyvtári problémát felelt, amely szakmai szemszögből lényegesen látszott. A másik kettő ezt fejlesztette tovább. Az egyik a könyvtárügy „rendszerének általános alapelveit”, a másik a könyvtárügy új szervezetét határozta meg. Mindkettő egyeztetve a könyvtárpolitikai feladatokat a forradalom általános programjával s ennek során szűkítette a megoldandó kérdések körét és jelzi a megoldás módját is.

Az új könyvtárpolitikai alapelvek közül első helyen a *társadalmi alapok* körvonalazása, az *olvasóközönség* és a *közkönyvtárak* kapcsolata szerepel. A társadalmi bázist a proletár állam művelődéspolitikai elveinek megfelelően szélesen értelmezte. E szerint: „A könyvtárügy olyan széles bázison építendő ki, mint a népiskola.” A fő alapelv ezt tovább részletezi, amikor kimondja: biztosítani kell, hogy „Mindenki az egész ország területén lehetőleg könnyen és gyorsan hozzájuthasson ahhoz a könyvhöz, amelyre szüksége van.” A közkönyvtárak tehát minden ember, illetve minden kutató számára nyitva állanak. Természetesen aligha férhet kétség ahhoz, hogy a forradalom könyvtárai mindenekelőtt és mindenekelőtt a munkások, a katonák és a földművesek művelődését és a tanácsrendszert támogató értelmiségiek szakmunkáját, valamint az ifjúság tanulását kívánják támogatni. Éppen ezért azonnal megkezdtek a forradalmi osztályok, rétegek számára szükséges sajátos könyvtár-típusok: a gyári munkáskönyvtárak, a falusi, az ifjúsági és a katonakönyvtárak szervezését. A közkönyvtári ellátás kiterjesztése a népesség egészére s ezen belül egyes fontos társadalmi osztályok, rétegek sajátos szükségleteinek kielégítése teljesen összhangban van az alkotmány művelődéspolitikai alapelveivel.

Ez a nagyvonalúan, az ország és nép egészében gondolkodó könyvtárpolitika a könyvtárügy egészét olyan *egységes országos rendszerbe* kívánta fejleszteni, amelyben minden olyan könyvtár megvan, ami a társadalom számára szükséges, másrészt mindazok a központi könyvtári szervek mielőbb létrejönnek, amelyek a könyvtárak működéséhez nélkülözhetetlenek.

Az újjászervezést a központi szervekkel indították el. A Közköztársasági Népbiztos-ság már március 30-án kinevezte a könyvtárügyi politikai megbízottakat, akik az ismertetett alapelvek alapján nyomban megkezdtek a tervek részletes kidolgozását

Budapest, 1919. I. szám. Május 1.

A Tanácsköztársaság Könyvtárügye

A könyvtárügyi politikai megbízottak hivatalos lapja.

Az országos könyvtárügy vezetői.

<p>70438/1919. sz. III. b. ágyszám</p> <p>Kinevezem <i>Dienez László</i> elvtársat a könyvtári ügyek megbízottjává és megnevezem a Könyvtárügyi Tanács taggyűlésévével.</p> <p>Budapest, 1919. márc. 30.</p> <p>P. H. <i>Lukács György</i> s. k. népbiztos helyettes.</p>	<p>70438/1919. sz. III. b. ágyszám.</p> <p>Kinevezem <i>Kóháti Illa</i> elvtársat a könyvtári ügyek helyettes megbízottjává és megbízom a Könyvtárügyi Tanács meggyűlésévével.</p> <p>Budapest, 1919. márc. 30.</p> <p>P. H. <i>Lukács György</i> s. k. népbiztos helyettes.</p>
---	--

A közoktatásügyi népbiztoság könyvtárügyi rendeletei.*

Könyvgyűjtemények bejelentése.

— A K. N. I. sz. rendelet 7033/1918. sz. —

A környálomban vett egyesületek helyiségekben, palotákban, továbbá szakgyűlési és más célokra rendezett helyiségekben, társul könyvgyűjtemények zónonai begyűjtésük a Szabó Ervin-könyvtárban (Károlyi Nyilvános Könyvtár, IV. Károlyi-utca 8. Telefon 120—153.) Budapest, 1919. márc. 29.

Lukács György s. k.
népbiztos-helyettes.

Ugyanitt jelentendők be azok az őrzésbe vett vidéki könyvgyűjtemények is, amelyeket lezárandó utasítások alapján a helyi községekben, szakszervezetekben vagy más célra rendezett helyiségekben elhelyezték. Budapest, 1919. ápr. 2.

Lukács s. k.
népbiztos.

Vidéki könyvtárak megfelelőbb elhelyezése és elhagyott vidéki magánkönyvtárak ügyében.

A közoktatásügyi népbiztoság felhívja a vidéki munkástanácsokat, hogy ha járás vagy megyei székhelyeken olyan közkönyvtár van, mely előrelépés meg nem felelő, prolektárovasok számára hozzáférhetetlen helyzetben volt elhelyezve, addig is, míg részletesebb adataikat nem kapnak, hogy ezek részére megfelelő helyiséget rakvírtassanak és jelentik be intézkedéseiket a könyvtárügyi megbízottainak a Szabó Ervin-könyvtárban (Budapest, IV., Károlyi-utca 8.).

*) A bejelentések helye most már nem a Szabó Ervin-könyvtár, hanem a Könyvtárügyi politikai megbízottak hivatala: V. Árkád-utca 12. I. Tel. 34—31.

Kulturális célokat szolgáló helyiségek fel foglaltán.

— A Közköztársasági Népbiztoság 6. K. N. sz. rendelet: —

A közoktatásügyi népbiztoság az őrzésre alkalmas vagy alkalmasító célokat szolgáló épületeket, helyiségeket (szalók, fogadók, tanácsok, múzeumok, laboratóriumok stb.), továbbá a múltban díszkasztrók, interjúk, díkmények céljára berendezett vagy az utóbbi időben ilyen célra felöltött épületeket, helyiségeket — további intézkedésig — saját kezelésébe veszi.

Ez a rendelet kiterjed olyan pénzokra is, amelyekben előző felhívásban vagy kizárólag díkok (díkmények) látnak.

Mindaddig, amíg a felújításra épületek (helyiségek) kezeltetése vagy beépítése más céljára való igénybevétele felett a népbiztoság az illetékes hatóságokkal más megállapodásra nem jut — ezen épületekben (helyiségekben) való bármilyen akár magános, akár hatóságok részéről való rakvírtás és beavatkozás tilos.

A rendelet ellen vétők felett a forradalmi Könyvtár-szék lép fel.

Budapest, 1919. április 7.
Közköztársasági Népbiztoság.

Dienes László

és azoknak a *központi könyvtári szervezeteknek és intézményeknek* létrehozását, amelyek a szakmai irányításhoz szükségesek voltak. A megbízottak hivatalán kívül, amely kormányzati szinten irányította a könyvtárügyet, tervbe vették az Országos Könyvtárügyi Tanács, mint szakmai öngazgatási csúciszerv, valamint az ehhez kapcsolódó szakmai irányító központ, az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet megszervezését. E szervek által központilag ellátandó feladatnak minősült:

„1. az egész ország könyvtárügyének egységes terv alapján történő organizációja, azaz a meglévő könyvtárak ésszerű átszervezése és továbbfejlesztése, új könyvtárak alapítása, feleslegesek megszüntetése;

2. a könyvtári szervezet és könyvtári munka ésszerűvé és egységessé tétele (pl. egységes könyvbekérés, egységes katalógizáló, klasszifikáló szabályok, egységes katalógusok, egységes üzemi szabályok stb.);

3. a tudományos kutatás könyvtári segédesszközei, bibliográfiák stb. előállításának egységes irányelvek szerint való vezetése (pl. a magyar nyelvterület teljes bibliográfiája);

4. könyvtárosképzés;

5. könyvtári ismeretek fejlesztése és terjesztése.”

Ennek megfelelően központilag kell létrehozni és fenntartani: egy könyvtár-tudományi és bibliográfiai szakkönyvtárat, egy könyvtárosiskolát, egy-egy tudományos és közművelődési mintakönyvtárat, egy könyvtárügyi és egy bibliográfiai hivatalos szaklapot.

Csupa olyan feladat és intézmény, amire valóban szükség volt. Egy részük megvalósítását már akkor megkezdték. Mindegyik kezdeményezés már akkor megmutatta a benne rejlő lehetőségeket, s azóta beigazolódott, hogy fejlett könyvtári kultúra e feladatok vállalása és az ezeket ellátó intézmények eredményes működése nélkül nem valósulhat meg.

A könyvtárak országos rendszerén belül „az általános művelődés és az irodalmi művelészet kielégítésére” előirányozták a *közművelődési* könyvtárak rendszerének kiépítését a fővárosban, a városokban, valamint a járásokban (esetleg csak a megyékben). Mindenhol olyan hálózatot terveztek, amelyben az „anyakönyvtárak” és hozzájuk kapcsolt fiókkönyvtárak együtt gondoskodnak az olvasókról. A terv érthetően egyik legfőbb feladatnak, már csak Szabó Ervin emlékének megbecsülése és a fővárosi művelődésügy fontossága miatt is, a Fővárosi Könyvtár fejlesztését tekintette. Ezt egyben mintának szánták a többi városi, illetve járási (megyei) könyvtár számára is.

A *Fővárosi Nyilvános Könyvtárat* Szabó Ervinről nevezték el, akinek az elgondolásait követve azt nagy társadalomtudományi könyvtárrá — a tudományos szocializmus szakkönyvtárává — és egyben Nagy-Budapest közművelődési könyvtári hálózatának központjává kívánták fejleszteni. Elhelyezésére a Hazai Bank épületét szemelték ki. A főváros új vezetősége nyomatékosan támogatta ezt az elgondolást, amikor közölte, hogy „Budapest könyvtárügyét teljesen a proletárművelődés szolgálatába akarjuk állítani. Be kell hálózni az egész várost közművelődési könyvtárakkal és szakkönyvtárakkal úgy, hogy a város dolgozó népe mindenütt ráakadjon a tanulás centrumaira.”

Az új kerületi könyvtárakat főként munkáslakta kerületekbe tervezték. A szükségletektől függően minden kerületbe és peremvárosba 1—2 könyvtár, összesen 30—40 könyvtár került volna, egyenként 15—20 000 kötettel. A helyiségek (volt polgári klubok, kávéházak) kiutalása, valamint a kerületi könyvtárak állományának összeállítása meg is kezdődött.

A vidéki városokba hasonló jellegű könyvtárakat kezdtek szervezni. Elkészült a ceglédi, kecskeméti, nagykőrösi, győri, pápai, kiskunhalasi, körmendi, soproni, zalaegerszegi könyvtár terve. Kidolgozás alatt volt a kalocsai, gödöllői, kunszentmiklósi és szentendrei könyvtár terve is. Így a városainkban mindenütt az akkori legkorszerűbb könyvtártípus alakult volna ki. A mai megyei könyvtárak eredményei mutatják, milyen lehetett volna a korszerű városi könyvtárak munkájának hatása a városaink kulturális életében, különösen, ha negyedszázaddal korábban valósulhatott meg.

Megindult a gyári munkáskönyvtárak szervezése is. Ezeket a szakszervezeti könyvtárak tapasztalatainak alapulvételével, de nem a szakszervezetek központjaiban, hanem a munkássághoz közelebb, az üzemekben akarták felállítani. Az volt a jelszó: „Ne legyen gyár könyvtár nélkül”, s a megvalósításához nyomban hozzá is láttak. Mintegy 80 nagyobb üzembe terveztek új könyvtárt vagy fejlesztették volna tovább azt, ami már volt. Több gyári munkáskönyvtár megnyitását is kitűzték, de elmaradt, mert közben a Tanácsköztársaság megdőlt.

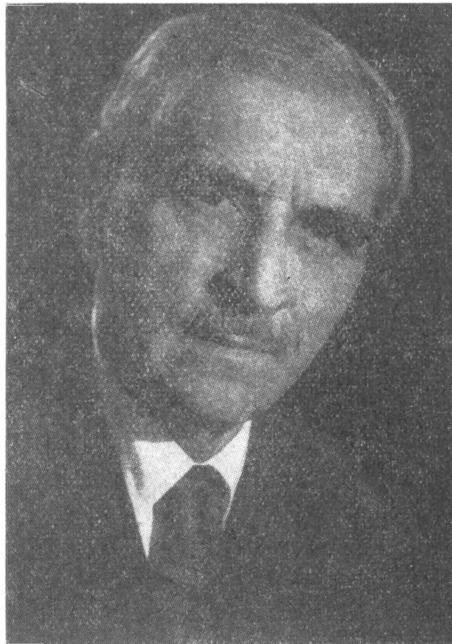
A falusi, főként mezőgazdasági lakosság művelődése érdekében a népkönyvtárak újjászervezését is elindították, néhány községi könyvtár tervét (Györszentmárton, Ráckeve, Tét, Abony) elkészítették, de a népkönyvtárügy helyzetének felmérésére, az agrárszocialista hagyományok értékelésére és a fejlesztési terv kidolgozására a háborús nehézségek miatt már nem jutott idő.

Külön könyvtárakat létesítettek egyes fontos rétegek, így a katonák, az ifjúmunkások, egyetemi diákság és vakok könyvtári igényeinek kielégítésére. A Vörös Őrség számára pl. 14 mozgókönyvtárat szerveztek. Ezek közül több meg is kezdte a működését, de a tevékenység nagyobb arányokban csak később valósulhatott volna meg.

A szakkönyvtárak rendszerét a feladatköri és gyűjtőkörök megosztásával és elhatárolásával, továbbá az azonos jellegű könyvtárak nagyszabású összevonásával kívánták fejleszteni. Hangsúlyozták: „Szakkönyvtári rendszerünk felépítésének alapelve, hogy mindenfajta könyvtár legyen, amire szükség van, de ne legyen egy felesleges sem.” A tervezetben szerepelt pl. egy-egy szellemi (humán) tudományi, társadalomtudományi, technikai és technológiai, orvostudományi, agronómiai (mezőgazdasági) stb. központi könyvtár. Törvényben akarták kötelezni a városokat, egyesületeket, intézményeket, hogy könyvtáraikat nyilvános könyvtárakká fejlesszék. A kihasználatlan könyvtárakat más városba akarták áttelepíteni, „hacsak ottlétük a hely történelmével szervesen össze nem tartozik.”

A sok apró és szétszórt szakkönyvtár többnyire elmaradott állapota súlyos gondokat okozott. A tervezett és említett összevonásokat épület és berendezés hiányában nem lehetett azonnal végrehajtani. A terv szerint nemzeti könyvtárunk: az Országos Széchényi Könyvtár a Nemzeti Múzeum épületét egészében megkapta volna, a múzeum pedig a Várpalotába került volna. A szakkönyvtárak elhelyezését a megszűnő tőkés-polgári intézmények felszabaduló épületeinek illetve helyiségeinek igénybevételével szándékoztak megoldani. Az előkészítő tárgyalások több esetben meg is indultak, s a Közoktatási Népbiztosság támogatásával többnyire sikerrel bíztattak. Egyidejűleg a könyvtárügyi politikai megbízottak hivatala, illetve az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet hozzálatott a könyvtárak működésének és szolgáltatásainak korszerűsítéséhez. Intézkedtek a könyvtárak állományának fejlesztéséről s a legfontosabb külföldi könyvek és folyóiratok behozataláról. Megállapodást kötöttek a könyvtári berendezések központi gyártására és szállítására. Meghosszabbították a nyitvatartási időt. Megkezdték a katalógusok állapotának felülvizsgálatát és az egységes katalógizálási szabályok kidolgozását stb.

Végül fontos eredménynek tekinthető a művelődés más területeivel való együtt-

Kóhalmi Béla

működés megjavítása is. Különösen két területen. Az egyik: a könyv-, hírlap- és folyóiratkiadás és terjesztés, a másik pedig a szabadoktatás (népművelés) volt.

A *kiadványok* beszerzésében pl. igen nagy nehézségeket okozott, hogy a munkaerő- és papírhiány miatt csak kevés mű — és az is csak kis példányszámban — jelenhetett meg. A megnövekedett olvasói igényeket így csak nehezen lehetett kielégíteni. Nagy előny volt viszont, hogy a kiadói szervezet valamennyi intézménye: mintegy 100 kiadó és több mint 1100 nyomda minden felszerelésével állami tulajdonba került és a Szellemi Termékek Országos Tanácsának irányítása alatt egyetlen szervezetbe tartozott. Így minden közérdekű döntést gyorsan és eredményesen végre lehetett hajtani. A könyvtárügy szempontjából pl. rendkívüli előny volt, hogy a kapitalista üzletiesség megszűnt: a kiadásra kerülő műveket eleve a kulturális forradalom céljainak és érdekeinek megfelelően válogatták ki, és az elkészült példányokból először a közintézmények: a közkönyvtárak, iskolák szükségleteit elégítették ki, s csak a többlet került a kereskedelem útján az egyéni vásárlókhoz. Kisebb jelentőségű, de fontos eredmény volt az is, hogy a könyvtári kiadványok (pl. bibliográfiák, gyarapodási jegyzékek, katalóguscédulák stb.) és nyomtatványok elkészítésére külön biztosítottak kiadói, illetve nyomdai kapacitást, így megnyílt a lehetőség arra, hogy a könyvtárak tájékoztató szolgáltatásait fejleszthessék. A kiadói és könyvtári érdekeket úgy igyekeztek érvényesíteni, hogy az országos csúcsszerveket: a tanácsokból a két terület kölcsönösen képviselőt juttatott egymásnak.

A *szabadoktatással* a könyvtárügy egyrészt az analabéta tanfolyamokon, másrészt az ismeretterjesztő előadásokon és tanfolyamokon keresztül kapcsolódott össze. A művelődés egységének és az együttműködésnek az igénye elevenen él: a könyvtárakat a művelődés egészében helyezik el.

5. Az új könyvtárpolitika alapozói

A Tanácsköztársaság tömegbázisa s kiemelkedő előkészítői mellett az eredményekben döntő szerepük volt azoknak, akik a forradalmi feladatok megoldását bátran vállalták. A Közoktatás Népbiztosságon belül *Lukács György* népbiztoshelyettes, illetve népbiztos és *Fogarasi Béla* csoportvezető, népbiztoshelyettes irányította a kiadási és könyvtári politikát. A szocialista könyvtári kultúra tényleges kialakítására főként *Szabó Ervin* tanítványai és munkatársai: elsősorban *Dienes László* és *Kőhalmi Béla* vállalkoztak.

Dienes László fiatalon, 30 éves korában, de már gazdag tapasztalatok birtokában lett a könyvtári ügyek megbízottja. Az MKP alapító tagja, korábban *Szabó Ervin* utódjaként a Fővárosi Könyvtár vezetője s egy ideig Budapest három személyből álló direktóriumának egyik népbiztosa volt. Több tanulmányának tanúsága szerint könyvtárpolitikai elgondolásai már évek óta alakulóban voltak. Teljes kifermődését a forradalom viszonyai váltották ki. Lényegét az említett alapvető dokumentumok tükrözik. Összefüggően a „Kommunista könyvtárpolitika” c. cikkében (Vörös Újság, 1919. május 4.) és a „Könyvtárak a kommunista társadalomban” c. tartott előadásában (A Tanácsköztársaság könyvtárügye. 1919., 2—3. sz.), valamint több fontos hírlapi nyilatkozatában fejtette ki. Személyisége, felkészültsége, megnyilatkozásai és tevékenysége egybehangzónan tanúsítja, hogy benne önállóan, korszerűen gondolkodni és cselekedni tudó vezetőt nyert a forradalmi könyvtárpolitika.

Kőhalmi Béla, a helyettese, aki ugyancsak a Fővárosi Könyvtár munkatársa volt, s aki korábban a szakterület legjobb folyóiratának: a Könyvtári Szemlének a szerkesztésével keltett elismerést, most mindenben kiváló segítő munkatársnak bizonyult. A könyvtárügyi politikai megbízottak hivatalában való tevékenységén kívül különösen az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézetben a nemzeti bibliográfia összeállításának és közlésének megszervezésével végzett fontos munkát.

A többi munkatárs is sikeresen látta el a rábízott feladatokat. A Könyvtárügyi politikai megbízottak hivatalában (Soltiné) *Szigeti Gabriella* és *Szabó Lőrinc* (a későbbi költő) biztosította az ügyvitelt. *Pfeifer Sándor* pedig a gyári munkásoknyvtárakat szervezte. Az Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézetben *Mihalik József* a közművelődési könyvtárak, *Kovács Ödön* és (Pórné) *Váradi Irma* a központi könyvfeldolgozás, *Vörösváry Ferenc* a könyvtárak elhelyezésének és berendezésének, *Kőhalmi Béla*, *Pikler Blanka* és *Petrik Géza* a bibliográfia ügyeit gondozta. A Közkönyvtárak Gyűjtő és Elosztó Telepén *Fejes Sándor* a közkönyvtárak számára szükséges kiadványok központi begyűjtését intézte. A fővárosban működő könyvtárakban egyelőre számottevő személyi változás nem történt. Többnyire várakozó állásponton voltak, a Fővárosi Könyvtár kivételével, ahol *Braun Róbert* irányításával a reformokat sikeresen elindították.

Vidéken is sok könyvtáros megértette az új könyvtárpolitika céljait és törekvéseit. A munkás, katona és földműves tanácsok támogatásával többfelé és többen

hozzálattak az ottani könyvtárak korszerű átszervezéséhez. Helyiségeket szereztek, a kallódó, veszélyeztetett könyvgyűjteményeket gondozásba vették, pl. Kecskeméten *Tóth László* és *Sinkó Ervin* támogatásával, Pápán *Török Mihály*, Győrött *Polgár Imre*, Kaposvárott *Neubauer Ferenc*, Debrecenben *Cs. Varga Antal* kezdeményezésére. A Szolnokon megszervezendő új városi könyvtárat Szabó Ervinről nevezték el. Kaposvárott a Munkásotthon Könyvtára vette fel Szabó Ervin nevét.

Tehát nemcsak a program, de az úttörő irányítók és közreműködő munkatársak gárdája is együtt volt, mégpedig olyan biztató összetételben, amely személyi értékeivel biztosítékot nyújthatott a színvonalas munkára.

A történelem azonban közbeszólt. A tanácsforradalom a hazai és nemzetközi reakció összefogásával szemben elbukott. A bukás magával sodorta a forradalmi programot és mindazokat a munkatársakat, kik az úttörő alapon annyira tisztán hittél, tudással és bátorsággal munkálkodtak. Az ellenforradalom hangadói hajszát indítottak minden ellen, amit a Tanácsköztársaság alkotott és mindenki ellen, aki a forradalmi alkotómunkában részt vett. Különösen szigorú megtorlást alkalmaztak a Fővárosi Könyvtár egykori dolgozói, *Szabó Ervin* tanítványai és munkatársai közül azok ellen, akik a tanácsforradalomban közreműködtek. Így akarták egyoldalúan lezárni a haladás és a maradiság között két évtizede folyó történelmi vitát. De a vita nem ért véget. Egyenlőtlen feltételek mellett folytatódott az ellenforradalom negyedszázadában is, míg nem a szocializmus újból megkezdett és véghezvitt alapozása során a legyőzötteknek hitt ellenfelek és utódaik győzelmével végződött.

6. Jelentősége egykor és most

Az elmondottak után aligha szorul bővebb bizonyításra, hogy a Tanácsköztársaság könyvtárpolitikáját, könyvtárügyét *kettős összefüggésben* lehet tanulmányozni és értékelni. Az egyik: mi az az új, amit a maga korában hozott, és mit ért el az akkori hazai és világszínvonalhoz képest. A másik: milyen tanulságokat és segítséget adott és adhat a mi korunk számára, a mi eredményeink értékeléséhez és megoldandó feladataink elvégzéséhez.

Kétségtelen, hogy ez a forradalmi könyvtárpolitika a *maga korában* itthon rendkívüli előregrás volt. A tények és adatok hosszú sora tanúsítja, hogy elveiben, terveiben és kezdeti eredményeiben a hazai könyvtárügy egykorú terjedelmét és színvonalát messze túlhaladta. A munkásság, parasztság és értelmiség könyvtári szükségleteinek helyes felismerése és kielégítésének vállalása, a könyvtárügy egységes országos rendszerének nagyvonalú megtervezése, a korszerű könyvtártípusok kialakítása, az új tartalom és célszerű egységes módszerek körvonalazása, a működési feltételek biztosításának megindítása gyökeres szakítás azzal a kisszerű kezdetlegességgel, ami nálunk addig a könyvtárügyben általánosan érvényesült. A magyar könyvtári kultúra előtt először nyílt meg a lehetőség arra, hogy a művelődés egyik legjelentősebb tényezőjévé, tartományává fejlődjék.

De világviszonylatban is az élvonalba került ez az új könyvtárpolitika. Legalábbis ezt tanúsítják kiérlelt elvei és tervei, amelyek lényegükben egybeesnek, illetve közelkerültek *Lenin* művelődéspolitikai, könyvtárpolitikai elgondolásaihoz. A közvetlen kapcsolódásnak eddig nincs nyoma. Az egyezések nyilván a hasonló társadalmi fejlődésből és forradalmi helyzetből fakadtak. De tisztán látó forradalmárok kellett ahhoz, hogy a lehetőségeket és követelményeket hasonlóan felismerjék és a programot ezeknek megfelelően fogalmazzák meg.

De tudott és tud útmutatást adni ez az új könyvtárpolitika az *utókor*: főként a *mi korunk* számára is. Elvei, vervei, tanulságai eddig is érvényesültek, ha nem

is mindenkor és mindenhol olyan hatásfokkal, amilyenre a valóságban lehetőség adódott és szükség is lett volna. Az elvi és gyakorlati segítség még több és nagyobb is lehetett volna, ha mi is olyan elmélyültséggel ismerjük ezt az örökséget, mint az a nemzedék az előtte jártak hagyatékát ismerte. Sajnálatosképpen még most, az ötvenedik évfordulón sincs sem *Szabó Ervinről* és életművéről, sem a Tanácsköztársaság könyvtárügyéről olyan tudományos igényű feldolgozás, ami a tények és adatok összegyűjtésén, az emlékek rögzítésén túlmenően értékeiket teljes mélységükben és összefüggésükben feltárná, s ezekkel a tévedéseket, hiányosságokat is párhuzamba állítaná. Holott eddigi ismereteink szerint is — az akkori és a mai idők különbözőségei ellenére is — jó néhány tanulság kínálkozik a számunkra, ami segítségünkre lehetne mai problémáink elvi tisztázásában és gyakorlati megoldásában egyaránt.

Egyebek között érdemes volna figyelni arra, hogy a vezetők milyen határozottan és magas szinten képviselték a könyvtár, a kiadvány és az olvasás érdekeit, és ezek milyen központi helyet foglaltak el a Tanácsköztársaság művelődéspolitikai szemléletében. Nekünk is határozottabban kellene biztosítani azokat a szemléleti, szellemi és anyagi feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy az írásbeli közlés és olvasás, a kiadvány és könyvtár a modern tömegközlelési rendszerek között versenyképes maradjon és a társadalom életében a mainál eredményesebben láthassa el a maga sajátos feladatait. El kellene gondolkodni azon is, hogy akkor a könyvtárak decentralizálása mellett milyen nagy szerepet szántak a *Központi irányításnak és ellátásnak, az országos szervezeteknek és intézményeknek*. Erősen valószínű, hogy ma is előrelendítené a fejlődést, ha a könyvtárak és dokumentációs intézmények széles decentralizálásával párhuzamosan a központi irányítás és az országos szervek megerősítése is egyúttal adhatna. *Közművelődési könyvtáraink* fejlődésének mai szakaszában jó útbaigazítást adhat az a szemlélet és megoldási terv, ahogy egy-egy városi, járási (megyei) hálózaton belül a különböző nagyságrendű és feladatkörű könyvtárakat a működési terület szükségleteinek differenciált ellátására egy szervezethez kapcsolták. Végül javítaná a mai közkönyvtáraink teljesítőképességét is, ha sikerülne szorosabb és korszerűbb *együttműködést* kiépíteni a könyvtárügy és a kulturális élet más területei, elsősorban a könyvkiadás és a népművelés között, hogy egymás tevékenységét kölcsönösen és a mainál fokozottabban támogathassák.

Tüzetesebb számbavétellel még több más kapcsolódást is ki lehetne emelni. de talán ennyi is meggyőzően igazolja: a Magyar Tanácsköztársaság könyvtárpolitikája és könyvtárügye fél század múltán sem csupán tisztelettel érdemlő történeti emlék, amiről legalább a kerek számú évfordulók idején illik megemlékezni, hanem valóban eleven erőforrás, ami mai feladatainkhoz is útbaigazításokat, ösztönzéseket adhat.

Kovács Máté

IRODALOM

További tájékoztatás szerezhető az alábbi művekből:

- Magyarország története*. Szerk. MOLNÁR Erik, PAMLÉNYI Ervin és SZÉKELY György. Gondolat, 1964. II. köt. 283—359. l.
- A magyar forradalmi munkásmozgalom története*. 1. köt. Kossuth, 1966. 278 l.
- HAJDU TIBOR: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. MSZMP Párttörténeti Intézet, 1968. 471 l.
- LIPTAI Ervin: *A Magyar Tanácsköztársaság*. Kossuth, 1968. 479 l.
- A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája*. Sajtó alá rendezte: PETRÁK Katalin és MILLEI György. Gondolat, 1959. 381 l.
- KÓHALMI Béla: *A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye*. Forrásgyűjtemény. OSZK, 1959. 211 l.
- KÓHALMI Béla: *A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye*. Gondolat, 1959. 258 l.
- SZABÓ Ervin *magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye*. 1900—1918. KÓHALMI Béla Szabó Ervin a könyvtáros c. tanulmányával. FSZEK, 1959. 746 l.
- DIENES László 1889—1953. Szerk. Remete László. FSZEK, 1964. 296 l.
- MADZSAR József *válogatott írásai*. Akadémiai, 1967. 280 l.
- REMETE László: *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története*. FSZEK, 1966. 324 l.
- SZABÓ Ervin 1877—1968 (Emlékkönyv). FSZEK, 1968. 353 l.
- A Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok*. Szerk.: VÉRTES György. Országgyűlési Könyvtár, 1958. 496 l.

A könyv „hólabda” útja

Van egy jó könyved? Mit olvastál utoljára? Régen nem olvastam ilyen (szép, érdekes, izgalmas, tanulságos stb.) könyvet. Akarod? Tudod, kitől kérj könyvet? A Vas Péter, Kiss Éva, az Antal bácsi vagy Sári néni mindig jókat ajánl!

Mindennap halljuk ezeket a mondatokat, sokszor magunk is így jutunk könyvhöz. És amit nekünk javasolnak, mi továbbadjuk. Hogyan terjed a könyv? És kik terjesztik? Tudjuk: az iskola, a könyvtár. Segítséget adnak a könyv terjedéséhez a tömegközlekedési eszközök is. Újság, rádió, tv, ajánlja napról napra a könyvkiadás legújabb termékeit. De arról, amivel mindennap találkozunk — ahogy kézről kézbe kerül, embertől emberig terjed a könyv —, *a továbbadás társadalmi mechanizmusáról, szociológiai jellemzőiről keveset tudunk*. Pedig irodalmat közvetítő munkánkban segítséget nyújthat e hatásmechanizmus megismerése.

A szociológiai tudományban ismert és bizonyított tény, hogy a társadalom bizonyos jelenségei iránti érdeklődés, és a róluk alkotott vélemények kialakulása összefügg azzal, hogy mindannyian társadalmi csoportok tagjai vagyunk (családtagok, munkatársak, baráti csoportok tagjai stb.). Véleményünket a csoport vagy csoportok tagjai befolyásolják, alakítják. A csoportokon belül is az ún. *véleményformálók, szakszóval: az opinion leaderek*. Azoknak, akik valamiben jártasabbak, akiknek valami miatt tekintélyük van a csoportban, egyik vagy másik kérdésben szívesen kéri ki véleményét. Az újság, rádió, tv vagy akár a könyvtárosok javaslatai is sokszor ezeken a véleményformálókon keresztül realizálódnak. Hasznos dolog tehát megismerkednünk velük. Megtudni, hogy a minket érdeklő kérdésekben, a könyv, az irodalom terjesztésében, a társadalom elkülönülő csoportjaiban (munkahelyen, valamilyen település szerint szervezett közösségben stb.) *kik ezek a véleményformálók?* És ha növelni akarjuk munkánk hatékonyságát, ne célozzuk meg egyszerre az egész társadalom nevelését, izlésformálását, hanem *elsősorban ezeket kutassuk fel*, és velük foglalkozunk, mert rajtuk keresztül nagyobb tömeghez juthatunk.

Az alábbiakban a szépirodalommal kapcsolatban két kísérletet mutatok be a véleményformálók felkutatásának módszerére.

A Gyöngyössolymosi (Heves m.) Községi Könyvtár klub része (MTI Fotó — Kunkovács László felv.).

Az egyik példa *Német Borbála* népművelés szakos hallgató szakdolgozati munkájából való, s mint népművelés szakos hallgatók közötti vizsgálat, különösen metodikája miatt tanulságos. A másik saját, Gyöngyös környéki falusi kutatásom egyik része.

Német Borbála szakdolgozatában (kézirata a Népművelési Intézet adattárában található) azt írja, hogy mint főiskolai hallgatónak lehetősége nyílt speciális „szerepfelmérést” végezni csoporttársai között a szombathelyi Tanítóképző Intézetben. A probléma, melyet felvetett, az volt, hogy vajon milyen összefüggés található az irodalmi közvéleményformáló szerep és az általános társadalmi megbecsülés között? Mindenekelőtt megvizsgálta csoporttársainak olvasmányösszetételét az intézeti könyvtár kölcsönzései alapján. Ebből kiválasztott a csoportra jellemző három „divatkönyvet” (Peter Marsall: Tombol a hold, Jannisz Ritzosz: Holdfénysonnata, Alberto Moravia: Közönyösök, és ezekről elbeszélgetett a csoport tagjaival, a következő kérdések alapján:

— Milyen indíttatásra határozta el, hogy ezt a könyvet elolvasod? Kinek a hatására vetted kézbe?

— Miután elolvastad, kivel beszélgettél róla, kivel közölted a véleményedet, esetleg kinek ajánlottad a könyvet?

A fenti kérdésekre a csoport tagjai természetesen több nevet említettek, de legtöbbször a 13-as és a 15-ös számmal jelölt hallgató nevét.

A szakdolgozat íróját ezek után az érdekelte, hogy ennek a két embernek milyen az általános megbecsülése a csoportban — és ezek milyen típusú emberek, miért fordulnak hozzájuk a legtöbb tanácsért, ha szépirodalomról van szó? Az általános megbecsülés mérésére a szociometriai módszert alkalmazta, megnézte, hogy az élet olyan területein, mint a munka, a szórakozás és más egyéb általános műveltségbeli tényezők kérdésében milyen kapcsolatok alakultak ki a tanulócsoporthoz, és ezekben az említetteknek milyen szerepük van? Az említett könyvek ajánlóián kívül másokról is érdeklődött a következő kérdés:

— Kitől kérsz legszívesebben olvasnivalót?

Tehát arra akart választ kapni, hogy kiket tart a csoport irodalmi tekintélynek? Itt a válaszok többsége a 17-es, 20-as hallgatóra esett. Mind a négyen a többi kérdésre adott válaszukban is rangos, de nem első helyezést értek el. Ők tehát lényeges szerepet játszanak a csoportban. Három közülük értelmiségi családból, egy munkáscsaládból származik. Mind a négyen műveltebbek, érdeklődőbbek a többieknél, kettő közülük tagja az ifjúsági klubnak. Egyéniségük, jellemük alapján társaik valamennyit nagyra becsülik. Ezzel érték el véleményformáló szerepüket általában, és ketten közülük valóban *vezető szerepet játszanak a csoport irodalmi izlésének irányításában.*

*

A könyv társadalmi terjedési útjának másik fajta megfigyelését a falusi lakosság körében, *Gyöngyössolymoson* kísértem meg. Az érdekelt, hogy az állam művelődéspolitikája által létrehozott intézményeken, az állami könyvterjesztésen, a könyvtárakon, a művelődési otthonokon kívül a társadalom milyen közösségei — és e kisebb közösségekben milyen típusú kommunikátorok — a könyv, a szépirodalom terjesztői? Érdekelte, hogy a falu társadalma hogyan jut könyvhöz vagy könyvajánlásokhoz? *Hogyan terjed az irodalom?* Vannak-e terjesztői, és kik ezek? Adataim mindenekelőtt azt bizonyítják, hogy a könyvvel kapcsolatos élmények kicserélésének, a vitáknak legfontosabb területe *a család*. Az olvasók 44,8%-a a családban megszéli olvasmányait, a feleséggel, a szülőkkel, a gyerekekkel beszédtema a könyv (a tiltás vagy ajánlás), a könyvben ábrázolt problémák, a magatartások vitájával, megítélésével együtt.

Hogy irodalmi nevelőtevékenységünkben mennyire fontos lenne *a családok olvasó tagjaival való kapcsolat megteremtése*, ezek tudatos irodalmi nevelése, azt mi sem támasztja jobban alá, mint hogy éppen az alacsony iskolázottságúak kapják a családban irodalmi élményeiket, a könyvek kiválasztására a javaslatot, és főleg a családban adják is tovább, meghallgatásra elsősorban itt találnak. A családon belül pedig — éppen ezen az iskolázottsági szinten — *csak igen áttételes szerep jut az iskolában vagy az iskolán kívül történő, hivatásos irodalmi nevelésnek.*

Figyelmet érdemel az is, hogy bár a könyvkölcsönzésnek a vizsgált községekben mindössze 4,8%-a történik a munkahelyről, az összes megkérdezettek 21%-a szerint munkahelyén beszédtema a könyv, a regény, a novella, a szindarab vagy tv-játék. A megkérdezetteknek mindössze 15%-a vallotta, hogy életéből az ilyen módon, a család, a barátok, a munkahely útján terjesztett, mesélt irodalom is hiányzik.

De ha ezeken a „láthatatlan csatornákon” tovább jut a művészet, vannak-e ennek *a közvetítésnek állandó alakjai*, és mitől függ az ilyen szerep kialakulása?

A szépirodalmat tovább adók elsősorban az iskolázottabbak, a rendszeresebben olvasók. És természetesen mellettük mindazok, akik szeretik az irodalmat, és adottságuk van arra, hogy színesen, érdekesen mesélik, figyelmet felkeltően adják tovább. A megfigyelés módszerével el lehetett jutni az informális irodalmi közlés hálózatához is. A kapcsolatok, a hálózat hierarchiájának leírását kísérlem meg az alábbiakban.

Induljunk ki az olvasási szenvedélyéről ismert B. J. 70 éves harangozótól. Élete folyamán több mint ezerkötetes könyvtárat gyűjtött össze. Nézzük, hogyan alakította ki azt a kört, ahol ő honosította meg az olvasást? Mindenekelőtt neki is van „felsőbb kapcsolata” — azok, akikről ő kapott tanácsot. A községi tanító, a könyvtáros, illetve a múltban a gyöngyösi könyvkereskedő. Ezek az ő korosztályából valók. B. J. köre, akiknek ő továbbjuttatja a könyvet: a kerékgyártó felesége, a bábaasszony, a szabómester, az erdész. Főleg iparos családok. Ezek a társadalom megítélésében többnek számítotak, mint a parasztek és maga B. J., kinek tekintélyt csak ez a „különös” szenvedély szerzett. De közvetlen vonzási köre nem terjedt ki sem az értelmiségre, sem saját társadalmi rétegére. B. J.-nek megvan a véleményformáló tanácsadója, az iskolázott tanító, a könyvtáros és a könyvhöz mint szakmájához értő könyvkereskedő. Ugyanígy a könyvtárosnak is van, aki tanácsot ad. A könyvtáros az egri tanítóképzőben végzett, könyvtárosi tanfolyamra járt, végigolvasta a „világirodalom remekeit”. Ő leginkább a faluban élő volt tanítóra hallgat, aki most múzeumigazgató Gyöngyösön, s felnőtt korában végezte a népművelő szakot, levelező hallgatóként.

Ez a hierarchia nem ér véget B. J. harangozónál. Akiket ő nevel olvasóvá, maguk is egy újabb kör központjába kerülnek. M. I.-né iparosfeleség saját környezetében ajánlja tovább a B. J.-től kapott könyvet a vele egy házban lakó parasztcsalád fényképésztanuló lányának, illetve a szomszédasszonynak. A forrás itt kibővül, mert a parasztcsalád érettségiző lánya is hoz haza könyveket, melyeket az iskola ajánlott. Hogy milyen erős és speciális ez a kapcsolat, e társadalmi „hálózat”, mi sem bizonyítja jobban, mint M. I.-né válasza kérdésekre: — Hogyan találják meg egymást azok, akik a könyvet szeretik? Akiktől érdemes kölcsönkérni, javaslatot kérni, és akinek érdemes továbbadni ezt a javaslatot? A válasz nem egészen racionálisan, de igen plasztikusan ábrázolja ezt a társadalmilag oly fontos „szendélyt”: — Az olvasók megismerik egymást éppúgy, mint a boros emberek.

A hálózatnak igen sok elágazása van, amit nem jártam végig, csak a megkérdezettek érzékeltették a további kapcsolatokat. Mindez a helyi és főleg a megyei, az országos kulturális irányítás számára ismeretlen, de jól kiépült és működő rendszer. Egy-egy végpontján be-betör, hozzákapcsolódik az iskola, a tanító és a könyvtár, a maga irodalmi nevelő, könyvvajánló tevékenységével. A közbülső szálak azonban általában öntörvényűen működnek és az olvasók nagy körét hálózják be. A szálak, akárcsak a pók hálója, egy-egy központba futnak, és ezek a központok általában két-három meghatározó egyéniség hatását mutatják. Gyöngyössolymoson például a vizsgálat szerint nem elsősorban a könyvtáros a meghatározó egyéniség, hanem sokkal inkább a volt iskolaigazgató, a jelenlegi múzeumigazgató. Ő nemcsak a könyvtáros tanácsadója, hanem ahogy T. P. villanyszerelő, Cs. I. kalauz, Ny. J. mezőgazdász szavai bizonyítják, egész generációkat, a falu legkülönbözőbb rétegeit indította el az olvasás útján.

Az irodalom közvetítésének a hivatásos intézmények mellett tehát viszonylag egyszerű megfigyeléssel feltárható, kialakult hálózata van. Tagjait érdemes felkutatni, és elsősorban velük foglalkozni, ízlésüket fejleszteni!

H. Sas Judit

„A KÖNYVTÁRAK KÖRÜL természetesen létrejöhet a szellemi koacervátum (de nem olyan »klubkönyvtárban«, ahol a könyv csak díszlet és alibi). Hiszen mindazok a gondolkozáshoz szokott emberek, akik igénylik az emberi, a szellemi, a szakmai fejlődést, ott szerepelnek a helyi könyvtár kartonjaiban. Még a könyvek, lapok, folyóiratok rendszeres vásárlói sem nélkülözhetik ma már a könyvtári tájékoztatást, ha a gondolati beszűkülést, a szellemi elhárításodást el akarják kerülni.

A tudományos-technikai forradalomnak még csak a küszöbénél tartunk. De innen, a küszöbről nézve is teljesen világos, hogy e forradalom kimagaslóan legfontosabb bázisai a korszerűen felszerelt könyvtárak lesznek; már két-három évtized múlva is teljes képtelenség lesz nélkülük eligazodni a világ dolgaiban, a szakterületeken, s így funkciójuk a szellemi-anyagi fejlődésben, a termelésben, a közéletben évtizedről évtizedre — ma még talán könyvtárosok sem álmodják, milyen arányban — nő.”

(Fekete Gyula: Vonzásban. Napjaink, 1969. 1. sz.)

A szakmunkásképző intézetek könyvtárainak fejlesztése

Előző számunkban beszámoltunk arról a vizsgálatról, melyet az 1967/68-as tanévben az Országos Pedagógiai Könyvtár — a Művelődésügyi Minisztérium és a Munkaügyi Minisztérium felkérésére — a szakmunkásképző intézetek könyvtáraiban végeztet. A beszámolóban jeleztük, hogy arról is tájékoztatást adunk, milyen intézkedésekkel kívánja a Munkaügyi Minisztérium e könyvtárak fejlesztését előmozdítani. Ezért kerestük fel *Hauptert Józsefet*, a Munkaügyi Minisztérium tanügyigazgatási osztályának vezetőjét, akitől a minisztérium terveiről érdeklődtünk:

— *A vizsgálat legfőbb tanulsága, hogy a pedagógusok körében korántsem tisztázott a tanulók magánolvasmányainak jelentősége az oktató-nevelő munkában. Nem egészen világos előttük, hogy a könyvek használatára, az olvasásra nevelés az egész testület kollektív nevelési feladata, és hogy az iskolai könyvtár ilyen módon a korszerű oktatás-nevelés egyik el nem hanyagolható eszköze, tényezője. Mivel a helyes szemlélet kialakítása elengedhetetlen feltétele a fejlődésnek, első kérdésünk az, mit szándékozik tenni a Munkaügyi Minisztérium ennek érdekében?*

— Magunk is tapasztaltuk a pedagógusok szemléletének azokat a hiányait, melyeket a vizsgálat feltárt. Azt hiszem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy ezzel nem csupán a mi iskolatípusunk nevelői „dicsekedhetnek”. Természetes azonban, hogy mivel a szakmunkásképzés mind fontosabb helyet foglal el a magyar közoktatás rendszerében, nekünk is meg kell tennünk mindent a magunk területén a helyes szemlélet kialakításáért.

Ezt fogja szolgálni elsősorban az a dokumentum, amely a szakmunkásképzés tartalmi reformjával foglalkozik, s amelyben — többek között — azt az elvet is nagyon határozottan megfogalmaztuk, hogy az olvasásra nevelés nem egyes tanárok munkakörébe utalható sajátos nevelési feladat, hanem a nevelőtestületek közös célkitűzése, s megvalósításából mindenkinek ki kell vennie a részét.

Ennek az elvnek gyakorlati megvalósítására adunk iránymutatást abban a nemrég kiadott utasításban, mely a szabad idő helyes felhasználásával kapcsolatban igen előkelő helyen, hangsúlyozottan említi a tanulók és a könyv kapcsolatának minél szorosabbá tételét.

Azonban nem ringatjuk magunkat illúziókban, hogy ti. a pusztá rendelkezések egy csapásra megváltoztathatják a helyzetet, s ezért a pedagógusok továbbképzésében is helyet adunk ennek a témának. És hogy még hatásosabban szolgálhassuk ezt a célkitűzést, folyamatos képzést szervezünk a könyvtárosok részére is.

— *Éppen a könyvtárosok tevékenységével függ össze legszorosabban a vizsgálatnak az a megállapítása, hogy a könyvtárak jó működése nehezen képzelhető el határozott és folyamatos módszertani irányítás nélkül. Két megoldás kínálkozik: vagy hozzákapcsolni ezeket a könyvtárakat valamelyik meglévő hálózathoz, vagy önálló hálózatot létrehozni. Véleménye szerint melyik változat lenne a hatásosabb, és milyen módon lehetne ezt megszervezni?*

— Egyetértünk azzal, hogy könyvtáraink módszertani irányítása lényeges feltétele a jó működésnek. Úgy látjuk, az iskolatípus sajátos jellege inkább azt a megoldást kínálja, hogy az intézeti könyvtárak instruálása a szakmunkásképzés általános irányításán belül történjék. Most vizsgáljuk annak a lehetőségét, hogy a szakoktatási főosztály módszertani intézete mellett működő 11. sz. kísérleti intézet könyvtárát fejlesszük olyanná, mely egyrészt méltó a többieknek mintául szolgáló intézethez, másrészt — személyi megerősítés után — alkalmas lehet a módszertani irányításra is. Hogy mennyire fontosnak tartjuk a kérdést, arra talán elég bizonyíték, hogy az átmeneti időre máris félfüggetlenített *könyvtári szakfelügyelőt* alkalmaztunk a Munkaügyi Minisztériumban, akinek a könyvtárakkal való törődés a feladata.

— *A módszertani irányítás akkor tudja a legtöbb segítséget nyújtani, ha folyamatosan tájékoztatja az iskolákat a beszerzendő könyvekről és arról, hogy a különböző szaktárgyak tanításában mely könyveket lehet a legnagyobb pedagógiai haszonnal alkalmazni. Hogyan kívánja biztosítani ezt a szakoktatási főosztály?*

— Látjuk a probléma fontosságát, de mindenképpen jobban a nehézségeit is. Azt hiszem, elfogadható az a véleményünk, hogy sokkal könnyebb kiválasztani a könyvtermésből azokat a könyveket, melyek — mondjuk — az általános, illetve középiskolai biológia vagy fizika tanításában felhasználhatók, mint azokat, melyeket a tankönyvkiegészítésére a szakmunkástanulók forgathatnak.

Azzal, hogy a már említett utasításban felhívtuk a szakmai munkaközösségek figyelmét — állítsák össze az egyes tárgyak tanítása során felhasználható könyvek jegyzékét —, megtettük az első lépéseket. Nem hagyjuk azonban magukra a pedagógusokat, s ezért központilag megrendeltük az intézeteknek a Műszaki Tájékoztatót, s tárgyalásokat folytatunk a szerkesztőséggel, hogy külön rovatban ismertessék az ajánlható könyveket. 1969-től az Új Könyvek megrendelését is szorgalmazzuk, hogy a nevelőknek minél szélesebb tájékozottság megszerzését tegyük lehetővé.

— *A vizsgálat adatai azt is mutatják, hogy egyrészt igen nagy különbségek vannak az intézetek könyvtárainak állománymagysága, a gyarapításra fordított összegek és a könyvtárak elhelyezése között, másrészt néhány intézeti könyvtár valóban igen sanyarú helyzetben van. Mit lehetne tenni azért, hogy a leggyengébbek legalább valamilyen elfogadható szintet érhessenek el, és hogy a nagy különbségek is belátható időn belül mérséklődjenek vagy el is tűnjenek?*

— A különbségek természetesekek. A tanulók létszámának gyors növekedése miatt új iskolákat létesítettünk, fiókiskolákból lettek önálló iskolák, és ezekben most kell megteremtünk a könyvtárat. Az alapállomány beszerzésére eddig is juttattunk pénzt — 10—30 ezer Ft-ot —, és azután is adunk.

Bár az intézetek önállóan gazdálkodó intézmények, normák megszabásával mozdítjuk elő az elmaradott könyvtárak fejlesztését. E tekintetben az a legfontosabb rendelkezés, hogy ha valamelyik intézetben az 1 tanulóra jutó kötettség nem éri el a 3 kötetet, úgy kell gazdálkodni, hogy ezt az arányt 5 év alatt elérjék. Ha a könyvtár nagysága ezen az átlagon felül van, évente legalább a tanulólétszám 15%-ának megfelelő kötettszámot kell beszerezni. Ez a norma biztonságosabbnak látszik, mert nem befolyásolja a könyvtárak esetleges változása.

Ezenkívül az utasítás arra is felhívja az intézetek figyelmét, hogy az SZMT könyvtáraktól vegyenek át letétet, amint azt a győri, a székesfehérvári intézeteink teszik.

— *Szeretnénk felhívni a figyelmet a kötelező olvasmányokkal való ellátottságra. Az e téren szerzett tapasztalatok nagyon is indokolják, hogy külön is megkérdezzük: nem lehetne-e lehetőséget találni ennek a problémának soron kívüli, megnyugtató megoldására?*

— Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt aényt, hogy a mi iskolatípusunkban más a helyzet a kötelező olvasmányokkal, mint az egyéb iskolákban. Mint látták, nálunk egyáltalában nem ritkák az 1000 tanuló iskolák. Ha itt is az „5 tanulóra 1 kötet” elvét akarnánk megvalósítani, a könyvtárak többsége jöszereivel csak néhány kötelező olvasmányból állna. Úgy próbáljuk megoldani a problémát, hogy megszüntettük a kööttséget, és nagyobb önállóságot adtunk a magyar nyelvi munkaközösségeknek: maguk szabják meg, hogy milyen műveket jelölnek ki kötelező olvasmánynak. Ezek akár tanulócsopontonként is különbözhetnek. Ilyen módon lehetőség nyílik arra, hogy a kötelező olvasmányok kellő számban álljanak a tanulók rendelkezésére, és emellett a választék is nagyobb legyen.

— *A felmérésről készített jelentés több helyütt hangsúlyozza, hogy a szakmunkás-képző intézetek oktatási rendje milyen nehézségeket okoz a könyvtárak működésében. Egyes helyeken szinte megoldhatatlannak látszik, hogy a több ezer tanuló kényelmesen használhassa a könyvtárat, egyáltalában hozzáférhessen a könyvekhez. Lát-e lehetőséget arra, hogy ezen segíteni lehessen?*

— Nehéz kérdés. Amíg ilyen nagy lesz a feszültség az intézetek befogadóképessége és a gyorsan növekvő tanulólétszám között, ideális helyzetre nem számíthatunk. Tettünk azonban olyan intézkedéseket, melyek enyhítik a kérdésben jelzett körülményeket.

A többször emlegetett utasítás arról is rendelkezik, hogy az igazgatók kereszenek olyan elhelyezési lehetőséget, mely biztosítja a helybenolvasást. Az új iskolákban eleve építünk ilyen könyvtárhelyiséget.

A könyvtárhasználat jobb lehetőségét teremtik meg azok a rendelkezések, melyek szerint a könyvtári órák egyik részét a délelőtti, másik részét a délutáni műszakra kell tenni, s hogy szabadpolcos rendszerrel kell megkönnyíteni a hozzáférhetőséget.

Mivel a könyvtár vezetőjét a szükséges időre nem vehetjük igénybe, a pedagógusoknak azt ajánljuk, vonják be a KISZ-aktivistákat is a könyvtári munkába.

Az is sokat könnyítene a nyomasztó helyzeten, ha az intézetek — mint ahogy erre szép számmal vannak példák — szoros kapcsolatot építenének ki a közművelődési könyvtárakkal.

— *Azt tapasztaltuk, hogy a könyvtár szerepének tisztázatlansága, a helytelen szemlélet a végső oka annak, hogy az iskolák alig rendelkeznek pedagógiailag hasz-*

nosítható könyvtári nyilvántartásokkal. Pedig csak ezek alapján tájékozódhatnak az igazgatók és a szaktanárok, az osztályfőnökök arról, hogy tanítványaik mennyire veszik igénybe az önálló ismeretszerzésnek ezt a fontos eszközét.

— Ezen a téren gyökeres változást remélünk a könyvtári ügyrend kiadásától. Ebben — többek között — elrendeljük a régi, szabálytalan leltárkönyvek megszüntetését, és azt, hogy az új, szabályosan vezetett leltárkönyvet szeptember 1-ig minden iskolában meg kell csinálni. Az ügyrend intézkedik arról is, hogy a tanulók olvasmányait minden esetben fel kell jegyezni, mert ezek a nyilvántartások — egyetértünk a vizsgálat megállapításaival — csak ilyen módon hasznosíthatók pedagógiailag.

Nagyobb figyelemmel akarjuk kísérni az intézeti könyvtárak munkáját, ezért a minisztérium statisztikai évkönyvében ezentúl szerepeltetni fogjuk a könyvtári adatokat is. Ezek között az olvasás mértékét nem az 1 tanulóra, hanem az 1 olvasóra kiszámított átlag fogja mutatni.

— *Még egy kérdés: A jó könyvtári munkának személyi feltételei is vannak. A könyvtárosoknak egyrészt bizonyos alapvető könyvtárosi szakmai ismeretekre van szükségük, másrészt meg kell ismerkedniük azokkal az elvekkel és gyakorlati tennivalókkal, melyek az iskolai könyvtárakat alkalmassá teszik az oktató-nevelő munkában rájuk váró szerep minél jobb betöltésére. Megvan-e a lehetősége annak, hogy ezek a témák helyet kapjanak a könyvtárosi munkát végző szakmunkásképző intézeti pedagógusok továbbképzésében?*

— A személyi feltételek megteremtését természetesen mi is fontosnak tartjuk. Utasításban határoztuk meg a követelményeket: könyvtárosnak csak olyan nevelő osztható be, aki könyvtárszakot végzett, vagy aki könyvtárosképző tanfolyamon vett részt. Erre egy év haladékot adunk, amely 1970. szeptember 1-én jár le. A tanfolyam elvégzésére két lehetőség között lehet választani: Ahol a megyei könyvtárak szerveznek ilyen tanfolyamokat, ott a könyvtárosoknak ebbe kell bekapcsolódnuk. Azok számára, akik ilyenben nem tudnak részt venni, központilag szervezünk levelező tanfolyamot. Az OSZK tankönyveit használjuk, és két konzultációt tartunk — már 1969-ben.

Említettem, hogy a pedagógus továbbképzés keretében gondoskodunk a könyvtárosok továbbképzéséről is. Az a tervünk — és ez már a továbbképzési csoportunk feladata —, hogy minden évben 3 napos tanfolyamon tájékoztatjuk könyvtárosainkat az időszerű és tevékenységükkel összefüggő pedagógiai, illetve könyvtári kérdésekről.

Kisfaludi Sándor

KÖNYVTÁRPOLITIKÁNK FORRADALMI ÖRÖKSÉGÉRŐL kitűnő tanulmányt jelentetett meg Havasi Zoltán a szegedi József Attila Tudományegyetem Könyvtárának Acta Bibliothecaria c. kiadványsorozatában, a VII. kötet 1. füzeteként. A tanulmány teljes címe: Tudománypolitikánk és könyvtárpolitikánk forradalmi öröksége. A nagygényű írás rövidsége ellenére is mélyrehatóan elemzi tudománypolitikánk és könyvtárpolitikánk kialakulásának kezdetét s megállapítja, hogy népünk művelődéstörténetében a könyvtári munka a Tanácsköztársaság által teremtett tulajdon- és osztályviszonyok objektív feltételei között válhatott először társadalmi méretű és jelentőségű üggyé. A Tanácsköztársaság legkezdetén a haladásért vívott harc élvonalában álltak a könyvtárosok, akik egész művelődéspolitikánk alakulására befolyást gyakoroltak. A szerző szerint törvényszerűnek tarthatjuk, hogy ebben a korszakban a társadalmi mozgás kitermelte Szabó Ervint, könyvtárpolitikánk megalapozóját, akinek könyvtárpolitikai nézetei maradandónak bizonyultak s máig is időszerűek.

Szabó Ervin könyvtártudományi munkája szolgált alapul a Tanácsköztársaság kikiáltása után tett könyvtárügyi intézkedésekhez, amelyeket Szabó Ervin közvetlen munkatársai kezdeményeztek és hajtottak végre. Munkájuk során a könyvtárügyi tevékenység szervesen épült be a művelődésügyi rendszerébe és ott méltó helyet kapott. Eppen ezért nagy tanulsággal jár a Tanácsköztársaság könyvtárügyét irányító személyiségek tevékenységének értékelése — állapítja meg Havasi Zoltán.

Valami a szívbe hull és kifelé törekszik költemény formájában. Hogyha valaki versem hallatán azt mondja, nem értette meg, zavarban vagyok. Ha valaki megszagol egy virágot és azt mondja, nem értette meg, erre ez a felelet: nincs mit érteni itten, hisz csak illat...

Rabindranath Tagore

A fejleszthető művelődési otthon és könyvtára

Az utóbbi tíz évben épült könyvtárak tervezése során nem egy ízben vetődött fel az az igény, hogy bővíthetőre kellene őket tervezni. Pontosabban szólva az volt a kívánság, hogy már a program és a tervek foglalják magukba a később hozzáépíthető részeket is (a raktár, szabadpolicos tér bővítése, előadóterem létesítése stb.). Ezek a kívánságok sohasem valósulhattak meg. Éppen ezért kelt nagy érdeklődést bennünk az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium és a Művelődésügyi Minisztérium közös tervpályázatát magába foglaló kiadvány, amelynek címe: *Fejleszthető művelődési otthonok 1967. évi tervpályázatának díjazott és megvett tervei.* (1968. 80 l.)

A könyvtárosok számára azonban érdekes az a kérdés is, hogy az új tervekben milyen mértékű a könyvtár részesezése a művelődési otthonban, hogyan helyezkedik el benne. A művelődési házak típussterv gyűjteményeinek sorában ez már a harmadik fontos kiadvány. Ha e gyűjtemények terveit a művelődési otthonban elhelyezett könyvtárak szempontjából vizsgáljuk, feltűnik a könyvtár fokozatos térnyerése. A „Művelődési házak irányelveinek gyűjteménye 1959.” című munka még olyan terveket tartalmaz, amelyekben a kisebb otthonokban nincs is önálló könyvtárhelyiség. Ott a „könyvtár” még csak néhány szekrény valamelyik közös használatú kisebb szobában. A nagyobb művelődési házak terveiben 12—20 m²-es a „könyvtár”, mellette olvasóteremmel. A legnagyobb épületrészekben a két helyiség együtt a 60 m²-t is eléri. (Az összes alapterület kb. 8%-át.)

A *Művelődésügyi típusstervek katalógusa 1965.* című kiadvány terveiben már szabadpolicos a könyvtár, 35 m²-től 90 m²-ig terjedő alapterülettel.

A tervpályázat alapján közreadott tervek azért figyelemre méltók, mert a korábbiakkal szemben a művelődési ház egésze tekintetében is új felfogást tükröznek. Ezekben már nem a *nagyterem befogadóképessége a tervezés alappmérőszáma*, mint az ezt megelőző két gyűjteményben, hanem *az ellátandó terület lélekszáma*. Könyvtári szempontból pedig különösen örvendetes, hogy a Művelődésügyi Minisztérium által javasolt könyvtári normák alapján készült könyvtári alapterületet is megadta a program.

Typus	Lélekszám (lakos)	Könyvtári alapterület a tervben (m ²)	Művelődési házak könyvtári normája m ²	Önálló könyvtári norma m ²
A	1500—3000	90	80—128	80—120
B	3000—5000	130	128—162	120—250
C	5000—8000	160	162—228	250—352

A táblázat mutatja, hogy a terv könyvtári alapterületei a művelődési házakra adott normák alsó szintjén vannak.

Bár a magyar normák meglehetősen alatta állnak a legtöbb európai ország normáinak (pl. a 8000 lakosra jutó könyvtári alapterület Lengyelországban 648 m², Csehszlovákiában 368 m², Nagy-Britanniában 336 m², Franciaországban 450 m², Dániában 763 m²), a mi könyvtáraink fejlettségi fokának illetve az igényeknek egy ideig megfelelnek, feltéve, ha az építésre kerülő intézmény nagysága megfelel a helyiség lélekszámának.

A könyvtáraknak az épület egészéhez viszonyított aránya is kedvezően alakult, mivel a könyvtár a régi 6—8%-kal szemben az összes alapterület 10—14%-át foglalja el.

Az ismertetett három nagyságrend a nagyteremre, a klub- és szakköri helyiségekre is vonatkozik:

Typus	Klub és szakkör (m ²)	Nagyterem és járulékos részei (előtér, színpad, öltözők, mellékhelyiségek, stb.)
A	120	376
B	160	413
C	200	700

A kiadvány címe is jelzi, hogy az otthonok fejleszthetők: a nagyterem járulékos részeivel együtt külön is megépíthető, és bármikor hozzáépíthető a klub és külön a könyvtár. Minden egyes terv a jelzett három nagyságrendben épülhet, de az is

lehetséges, hogy bármelyik nagyságrendű nagytermi egységhez hozzáépíthető bármelyik nagyságrendhez tartozó klub és szakköri vagy könyvtári rész. Ezzel kapcsolatban nem hallgathatjuk el aggályunkat: a tervek szerint az építés *nem oldható meg más sorrendben*, csak úgy, hogy elsőnek a nagyterem és járulékos részei készülnek el. Ez pedig az összes építési költség 70%-át teszi. Ha az építető az oroslánrészt kitevő nagytermi részt megépítette, a legkönnyebben úgy takarékoskodhat, hogy ehhez kisebb klub- és könyvtár-részeket fűgessz. Ezzel pl. a könyvtárak — nagyságukat tekintve — a legalsó norma alá kerülhetnek. Ez azonban a kisebb veszély. A nagyobb, hogy a járulékos részek megépítése évekre elhúzódhat. A „szakasos építés” kedvéért most már igazán „nagytermes” művelődési házak jönnek létre, amelyekhez hosszú esztendőkön át semmiféle más helyiség nem tartozik.

A modern művelődési ház nagymértékben rekreációs intézmény: mindenekelőtt „otthon”. Jól szervezett formájában a nagy rendezvényi terek elkülönülnek azoktól a részekről, amelyekben a napi élet folyik (könyvtár, szakkör, klub). Az utóbbiaknak összetartozó *egységet* kell alkotniok, amelyek funkcionális központja a klub (a klubhelyiségek egyike). A szakasos tervezés feltételei (programja) ennek a kívánalomnak nem kedveznek.

A program a klubhelyiségeket és a könyvtárat közvetlenül a nagy előcsarnokhoz kapcsolja. A tervezők egy része túlmént az előírásokon és a könyvtárnak külön bejáratot is adott, hogy zavartalan működését nagyobb tömegrendezvények esetére is lehetővé tegye. A szakasos program azonban nem serkentette, hogy a klub és a könyvtár szorosabb kapcsolatba lépjen. Nem vitte előre annak az elképzelésnek a megvalósítását, hogy a klubban elhelyezett újságok, folyóiratok használatát, ellenőrzését, gondozását a könyvtáros is el tudja látni és a könyvtárból ellenőrizni. Mindössze egy pályázó oldotta meg ezt a kérdést (2. sz. pályamű: Pataki Szabolcs csoportja — Típustervező Intézet). Itt a klub a könyvtárral szorosan összefüggő helyiségcsoportot alkot közrefogott belső udvarral.

Néhány telepítési hibától eltekintve (pl. a könyvtár raktára nincs közvetlen összefüggésben a könyvtárral), a 19-es számú pályamű (Vonnák János csoportja, Budapesti Lakásépítő Vállalat) az épületet két fő részre: „otthon” és „rendezvény” részre bontja. Ez az épület még az építési sorrend felcserélésével is megépíthető.

Végezetül csak egy kérdés: ha már szakasosan építhető tervekét kívánt a pályázat: miért nem szabta meg feltételként, hogy az épülethez testnevelési célokot szolgáló helyiséget (tornatermet) is hozzá lehessen építeni. A falusi művelődésben is egyre nagyobb helyet kell kapnia a sportnak, ha arra számítunk, hogy a fiatalság egy része „visszaszivárog” vagy falun marad. (S. I.)

Mátrai László kitüntetése

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa dr. Mátrai László akadémikust, c. egyetemi tanárt, a budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatóját könyvtárigazgatói, tudományos és tudománysszervező munkásságának elismeréséül 1969 januárjában, 60. születésnapja alkalmából a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntette ki.

Mátrai László 1933 novembere óta dolgozik megszakítás nélkül az Egyetemi Könyvtárban. 1945 februárjában a budapesti Nemzeti Bizottság őt bízta meg az intézmény újjászervezésével, s ez időtől fogva vezeti legrégebb tudományos könyvtárunkat. Igazgatásához a reformok egész sora fűződik: az önálló tájékoztató és bibliográfiai szolgálat felállítása, az ETO- és a tárgyszókatalógus kiépítése és velük kapcsolatban a katalóguscédulák gépi sokszorosítása, valamint a nagyszabású rekatologizálás, új raktári rend bevezetése, a különféle szolgáltatások megszervezése a tanszéki könyvtárak számára, több kiadványsorozat megjelentetése stb.

Idejének azonban csak egy részét foglalja le a könyvtár. Pályafutása során számos esztétikai, pszichológiai, filozófia- és művelődéstörténeti könyvet, tanulmányt írt. Szerkesztője a Világosság folyóiratnak, titkára az Akadémia II. osztályának, elnöke a Magyar Könyvtárosok Egyesületének, az akadémiai Pszichológiai Bizottságnak és a Magyar Könyvszemle szerkesztő bizottságának, tagja a párizsi Institut International de Philosophie-nak, továbbá számos hazai egyesületnek.

P á l y á z a t

A Pest megyei Könyvtár 7024 kulcsszámú könyvtárosi állásra hirdet pályázatot felsőfokú könyvtárosi képesítéssel és legalább 5 éves könyvtárosi gyakorlattal rendelkezők számára. A pályázatokat a megyei könyvtár címére: Budapest, II., Krisztina krt. 2—4. kell küldeni. A könyvtár lakást adni nem tud.

Jubileumi képzőművészeti pályázat a budapesti gyermekkönyvtárakban

A Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulójának tiszteletére *50 év és mai életünk gyermekszemmel* címmel képzőművészeti pályázatot hirdetett a kisdobosok és az úttörők részére a Magyar Úttörők Szövetsége közösen a Fővárosi Tanács, a Magyar Néphadsereg, valamint a Magyar Honvédelmi Szövetség illetékes szerveivel és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral.

A fővárosi gyermekkönyvtárak évek óta segítik az Úttörő Szövetséget munkájában. Így történt most is, amikor a képzőművészeti pályázaton részt vevő gyermekeknek mintegy száz könyv címét tartalmazó bibliográfiát állítottak össze „50 év és mai életünk gyermekszemmel” címmel. A bibliográfia első részében a Magyar Tanácsköztársaság eseményeiről szóló — és a gyermekkönyvtárakban is megtalálható — műveket soroltak fel, míg a második rész válogatás volt a gyermekek mai életét bemutató ifjúsági könyvekből. A bibliográfia külön jelöléssel és a művek tartalmi ismertetésével is kiemelte a pályázathoz elsősorban javasolt könyveket. Az összeállítás, amelyben 70—80 társadalomtudományi, mozgalmi jellegű mű is szerepelt, nemcsak a könyvtárosoknak, hanem az úttörő csapatvezetőknek, rajztanároknak is segédeszközül szolgált.

A pályázat témája igen széles területet ölelt fel: a pályamunkák ábrázolhatták a KMP megalakulásának, a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának eseményeit, a Tanácsköztársaság Vörös Hadsegeregének harcait, a felszabadulás óta eltelt időszak eredményeit, a Magyar Néphadsereg tetteit hazánk építésében, védelmében és végül a mai kisdobosok, úttörők életét, élményeiket. Ugyanilyen változatos a pályamunkák technikája is: rajzzal, olajfestménnyel, linóleum-metszettel, gyurmával, kerámiával, textilfestéssel, fémdomborítással, hímvéssel vagy egyéb technikával egyaránt lehetett pályázni. A több ezer pályaművet a kerületi gyermekkönyvtárak gyűjtötték össze; közülük szakértő bizottság választja ki a legjobbakat és ítéli oda a díjakat. A gyermekek munkáiból kiállítás rendeznek; a budapesti kiállítás megnyitása a Tanácsköztársaság kikiáltásának évfordulóján lesz, a Néphadsereg központi klubhelyiségében. A visszakapott pályaművekből a kerületi könyvtárak rendeznek gyermeknap kiállítását.

A pályázat a gyermekkönyvtárak olvasószolgálatában is érezte hatását. A

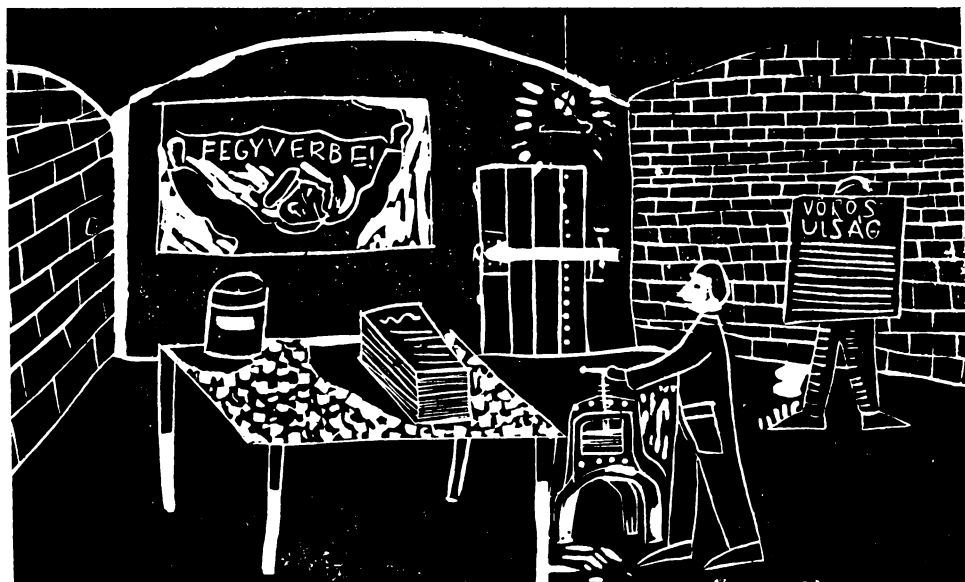
pályázat idején a bibliográfiában szereplő műveket külön polcra helyezték, megvitatták az olvasókkal, és fokozottabban ajánlották. Ennek nyomán a társadalomtudományi könyvek iránti érdeklődés a kétszeresére növekedett. (Az már korábban bebizonyosodott, hogy a gyermekeket nagyon érdekli a munkásmozgalmi, történelmi irodalom. Ezt igazolták az 1968-ban feldolgozott referenzskartonok is, melyek a gyermekek kérdéseit és a válaszokat, illetve az ajánlott irodalmat tartalmazták.) A pályázat idején megszorodtak az évfordulókkal kapcsolatos referenzs kérdések. Például a 12. sz., kőbányai könyvtár gyermekrészlegében a Tanácsköztársaságra vonatkozólag igen sok kérdést rögzítettek. Ugyanitt az elmúlt év utolsó három hónapjában 426 kézikönyvet használtak a gyermekek az olvasóteremben, melyek közül a legtöbb a Tanácsköztársasággal és a KMP megalakulásával foglalkozott.

Egyéni beszélgetéseket is folytattak a könyvtárosok a pályázat sikeréért. Elsősorban a könyvtár olvasóiból toboroztak résztvevőket a pályázatra. Az érdeklődés felkeltése után segítettek a megfelelő könyv kiválasztásában, a gyermekek képzeletének felébresztésében. Külön foglalkoztak a bátortalan, önbizalom nélküli gyermekekkel, ösztönözték, bátorították őket. Az újpesti könyvtár gyermekrészlegében a határidő előtt beadott pályamunkákból néhányat kiállítottak a könyvtárban a többiek ösztönzésére.

A pályamunkák több esetben azonos címűek azzal a könyvvel, amely képzeletüket megragadta, pl. „Utat tör az ifjú sereg”, „A Magyar Tanácsköztársaság harcai”, „Visegrádi utca” stb. Azonban igen sokszor találkozunk egyénileg választott címekkel is. Ilyen egy 13 éves kislány „Csendőrterror” című rajza, vagy az egyik 12 éves fiú munkája: „Az Ifjú Proletár című lap nyomtatása illegálitásban” címmel. Sokan ábrázolták a munkásmozgalom nagyjait, de számosan merítették témát a felszabadulás utáni időszakból is. A pályamunkák a gyermekek mai életét sokszíniúen mutatják be.

Több pályamű nem irodalmi, olvasmányélmény alapján született, hanem átélt események hatására. Ilyenek voltak a „Könyvtárba járok”, „Köszöntjük a veteránokat”, „Békét Vietnamnak” stb. c. plakátok.

A pályázat időszakában a gyermekkönyvtárosok kapcsolatban álltak az úttörő csapatvezetőkkel, az iskolákban a

„Illegális nyomda”. Papp György 13 éves általános iskolai tanuló linóleummetszete

rajztanárokkal és a különböző szakkörökkel. Részvételre természetesen nemcsak saját olvasóikat ösztönözték, hanem a könyvtárakon kívül is népszerűsítették a pályázatot. Így ez a pályázat elősegítette a könyvtárak olvasószervezését is.

A pályázat sikeréért a gyermekkönyvtárak a szemléltető és a szóbeli propaganda eszközeit is felhasználták. Az angolalföldi, 19. sz. gyermekkönyvtári részleg „Küzdünk híven a forradalomért” című kiállítás az őszirózsás forradalomra vonatkozó képanyagot mutatta be.

A könyvtárak faliújságjaira felírták azok nevét, akik pályázni kívántak, majd bizonyos idő elteltével névre szóló levében meghívták őket a könyvtárba, hogy segítsenek nekik a pályamunkák elkészítésében. Például veterán-találkozókat szerveztek, örsgyűlést tartottak a könyvtárban, vitát rendeztek a bibliográfiában ajánlott könyvekről. A 2. sz. gyermekkönyvtárba rajz szakos tanárokat hívtak meg és Artner Tivadar művészettörténészt. Ez alkalommal is a jubileumi pályázat népszerűsítése volt a cél.

A pályamunkák formái változatosak. A több ezer rajzon kívül találkozunk színes papír- és textil-ragasztásos eljárással, és sok az alufólia domborítás, a papírmetszet, kisplasztika is. A sashalmi könyvtárban működő szobrász-szakkör domborműveket és szobrokat készített. A pályamunkák között akad suba-falvédő és hízmés is.

A jubileumi pályázat sikeresnek mondható. Hatására a gyermekek figyelme, alkotókészsége fokozottan ráirányult hazánk történelmének e dicső korszakára. A könyvtárak propagandamunkája is gazdagodott. A pályázat ugyanakkor bizonyosságát szolgáltatva annak, hogy lehetséges az iskola és a könyvtárak közti együttműködés, hiszen a pályázatot iskolákban és a gyermekkönyvtárakban egyaránt szervezték.

El kell azonban azt is mondani, hogy a pályázat időszakában egymást követték a társadalmi események, évfordulói ünnepségek s a különböző, egyéb pályázatok. Ez igen megnehezítette a szervezőmunkát. A gyermekek érdeklődése megszűnt. A többféle pályázat a pedagógusokat és úttörővezetőket is lefoglalta, hiszen mindenhol helyt akartak állni a sokféle feladat ellenére is. A könyvtárosokra tehát még több szervezőmunka hárult. A pályaművek készítésében és összegyűjtésében hiányzott a megfelelő ütem. A pályaművek zöme az utolsó hetekben — a téli szünet után — érkezett a könyvtárakba. A pályázat szervezése a legjobb ütemben a X. kerületi Füzér utcai könyvtár gyermekrészlegében folyt, ahol indítástól befejezésig szorosan együttműködött az úttörő csapatvezető a rajztanárokkal és a gyermekkönyvtárossal. Itt készültek a tartalmilag és formailag legváltozatosabb pályaművek. E szervezőmunkában a legjobb eredményt elért könyvtárak: XI. ker. 6. sz. gyermek-

könyvtár (600-on felüli pályaművel), továbbá a kőbányai, újpesti, Kerepesi úti, a XIII. ker. Sallai utcai, a pestlőrinci, a Csepel-Csilagtelepi könyvtár 200—300

pályaművel. A további feladat a zsűrire vár. A pályázat a kiállítás megrendezésével, a díjak kiosztásával zárul.

Benkőné Bartha Ilona

Kiváló ifjúsági klub egy szegedi fiókkönyvtárban

„Hangulatos, kedves hely, ilyen helyekről indul el a költészet.” A múlt év egyik könyvheti vendége, *Váci Mihály* köszöntötte így a *Somogyi Könyvtár* móravárosi fiókkönyvtárát.

A falon három oklevél sorakozik egymás mellett bekeretezve. Kettőt tavaly, egyet az idén kapott a könyvtár ifjúsági klubja, s mindegyiken ugyanaz a felírás: Kiváló ifjúsági klub. A klubtagok büszkén mesélik, hogyan tettek szert a három kitüntetésre.

— 1964-ben alakult meg nálunk a versbarátok köre, s két évvel később, 1966-ban 20—25 taggal átalakult ifjúsági klubba. Most 52-en vagyunk, s legalább kétszázötven összejövetelt tartottunk. 1966-ban a KISZ Központi Bizottsága meghirdette a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójára az ifjúsági klubok versenyét. Mi is beneveztünk. Az eredmény: két oklevél. Az egyiken ez a felírás: *Csongrád megyei kiváló ifjúsági klub*. Ilyen oklevelet a megyében csupán két klub kapott. A másik oklevélen szintén ez áll, ám ezt már országos versenyen nyertük. 740 klub nevezett be, s

60 kapott oklevelet. Az idén még erősebb volt a mezőny — majdnem ezer klub nevezett —, mégis sikerült ismét megszerezniünk az oklevelet. A KISZ KB titkára adta át december 15-én Budapesten.

A klub rendkívül változatos munkájáról a klubnaplók beszélnek. A sok dedikációból, vallomásból, fényképből, a beragasztott sajtókivágatokból lassan összeáll a kép: mivel érdemelték ki a fiatalok a kitüntetést. Irodalmi estek, író-olvasó találkozók, olvasómozgalmi szervezőmunka, vidéki klubok látogatása, veterán-estek, zenei, képzőművészeti előadások, tárlat-, színházlátogatás és a „házi színjátszócsoporthoz” fellépése változatosan követi egymást.

— A legfontosabb az, hogy megértjük egymást, mindig jó a hangulat, sok vidám műsoros estet rendezünk. Az országban kevés ilyen jellegű klub van, tudniillik, hogy könyvtárban működik, s a tagok a legkülönbözőbb szakmákban dolgoznak, tanulnak. Így kiegészítjük egymást, sok érdekes problémáról beszélgethetünk, segítjük egymást a tanulásban — mondják.

Költők világában

Talán a könyvtárhoz tartozásból következik, hogy a legérdekesebb, legszínvonalasabb rendezvények irodalmi jellegűek. A klub fő feladatául tűzte ki, hogy a Tisza-vidék íróit, ezek műveit megismertesse a tagokkal. Vendégül látták Tóth Bélát, Andrassy Lajost, Papp Lajost, Lódi Ferencet, Polner Zoltánt, Mocsár Gábort és másokat. Megismerkedtek a szegedi főiskolás költőkkel is, s nem egy kellemes estét töltöttek együtt.

A szegediek mellett sok országosan ismert író és költő vendéget is láttak a móravárosi fiatalok: Soós Zoltánt, Várnai Zsenit, Mezei Andrást, Fehér Klárát, Kende Sándort, Váci Mihályt. Ezek a találkozások felkeltik a fiatalok érdeklődését egy-egy felolvasott vers vagy prózai részlet után. Keresnek, kutatnak: hol lehetne őket ismét elolvasni. A jól sikerült irodalmi est olvasásra serkenti a fiatalokat.

Ötven éve történt

Az elmúlt év bővelkedett évfordulókban. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, az ószirózsás forradalom megünneplésére az ifjúsági klub is bekapcsolódott. Szemtanúkat, veteránokat hallgattak meg esteken keresztül. Katona István, Bugyonnij katonája órák hosszat mesélt nekik arról, hogyan harcoltak a messzi vidéken 40—50 fokban hidegben, hogyan találkozott Rosztovnál Münnich Ferencel, hogyan buzdította őket Bugyonnij marsall, s milyen nagy öröm volt, amikor nemrég a Somogyi Könyvtárban egyik, 50 éve nem látott ezredtársával találkozott.

Kíváncsian várták a találkozást a nagy idők másik tanújával, Bodnár Lajossal is. Olvasták Karikás Frigyes nagyserű elbeszéléseit a harminckilences dandárról, s hallani akarták, hogyan történt valójában a páncélvonat akció, igazi hőöket rajzolt-e az író Korbély János, Petri Koczka Péter alakjában. És Bodnár Lajos mesélt, s a klubtagok el-

határozták, hogy megörökítik mindazt, amit vendégük el tud mondani az eseményekről — az utókor számára.

Petőfitől Kodályig

Sok érdekes előadást hallgattak Petőfiről, Rideg Sándorról, a XX. századi magyar líráról. Az irodalmi előadások mellett képzőművészeti és zenei foglalkozásra is sor került, ezeket tárlatlátogatással vagy hangversenyen való részvétellel kötötték össze. „Házon kívül” részt vettek a költészet napi irodalmi esten és más nagyobb városi rendezvényeken. A jövő terveikben szerepel egy-egy előadás Tamási Áronról, a XX. századi francia és amerikai irodalomról, Kodály és Bartók népdalgyűjtéséről.

Klubtalálkozók

A klubot az összetartozás vágya élte. A fiatalok hetenként kétszer-háromszor is összejönnek. Az eredmények nagymértékben a könyvtárhoz tartozásból és abból adódnak, hogy a könyvtár- és klubvezetőt, Karszt Sándornét szervezőképessége mellett az olvasottságon alapuló gazdag fantázia is segít abban, hogyan tegye változatossá a programot. A munkában segítőtársai a klubvezetők és minden klubtag. Az eredmény nem marad el: jól érzi magát a könyvtárban mindenki, s a rendezvényeken részt vevők bőséges ismeretanyaggal gazdagodnak.

A móravárosi klub kapcsolatot tart a többi ifjúsági klubokkal is. A klubtalálkozók az elmúlt év legérdekesebb programjai közé tartoznak. Dunaújvárosban nagyobb, országos találkozókat vettek részt, Dorozsmán területi összejövetelen. Ezek a találkozók teremtik meg a lehetőséget arra, hogy megismerjék egymás munkáját, tanáccsal, tapasztalatokkal segíthessék egymást. A móravárosi klub támogatja a fiatalabb klubok munkáját, segítséget nyújt író—olvasó találkozók, irodalmi estek szervezéséhez is.

Laczó Katalin

A MAGYAR—SZOVJET BARÁTI TÁRSASÁG olvasómozgalmi pályázata 1969. április 4-én indul. A résztvevőknek 12 kijelölt mű közül legalább hatot kell elolvasniuk. A kérdésekre helyes választ adók között a Szovjetunióba szóló két- és egyszemélyes társasutazási jegyeket sorsolnak ki. A kijelölt 12 mű a következő (az első hat már megjelent, a többit a közeljövőben adják ki) *Ajtmatov*: A versenylo halála (ismertetését l. U. K. 580 885); *Kazakevics*: A két füzet — Csillag (U. K. 671 072, 651 268); *Panova*: Útitársak (U. K. 670 901); *Bulgakov*: A fehér gárda — Színházi regény (U. K. 681 430); *Ognjev*: Kosztja Rjabcev naplója (U. K. 681 406); *Uvarova*: A nyugodt napsütés esztendeje (U. K. 682 127); *Fink*: Idegenlégió; *Sesztalov*: Kékszelű vándorutak; *Grekoa*: Elbeszélések; *Mai szovjet* elbeszélők; *Sztyepanov*: Port Artúr után és a Kegyetlen szerelem c. kötet. A pályázati feltételekről és a könyvtárosok tennivalóiról a következő számunkban részletesen tájékoztatjuk olvasóinkat. (pti)

Házóriások tövében

Még nyugodtan közelmúltnak tekintetjük a debreceni könyvtárkultúrának azt a „kettős ünnepét”, amikor egy napon két jelentős könyvtárat adtak át a közönségnek. Az egyik a Debreceni Városi Könyvtár központi helyisége és gyermekkönyvtára, a másik a József Attila tlepi klubkönyvtár volt. Igazolja a néhány hetes múlttal rendelkező, korszerűen berendezett intézmények létrehozásának szükségességét és fontosságát, valamint jellemzi a társadalom részéről az egyre növekvő igényeket, hogy ezek a könyvtárak — különösen a József Attila tlepi — ma már szinte szűknek, könyv-állományuk pedig kevésnek bizonyulnak.

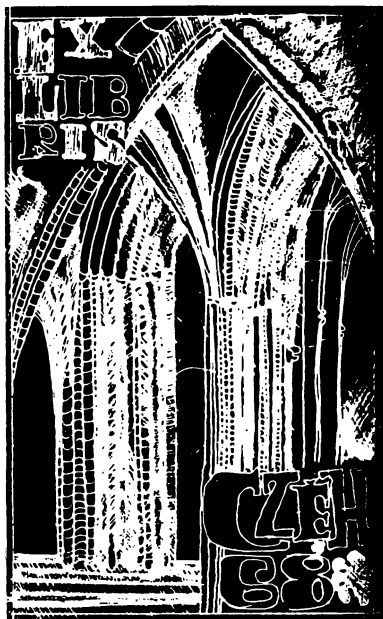
Hasonló „ünnep” volt néhány nappal ezelőtt az Új Élet parkban, ahol a Viola utca 23. szám alatti, villalakásból átalakított épületben a II. kerületi tanács vezetői a Debreceni Városi Könyvtár új fiókkönyvtárát adták át az olvasóknak. Ez az esemény nemcsak azért jelentős, mert új helyiséggel gyarapodott a debreceni könyvtárhálózat, hanem azért is, mert ebben a rohamosan fejlődő új városrészben ez a könyvtár az első kulturális létesítmény. A tervezők eddig nem túlságosan kényeztették kulturális létesítményekkel az Új Élet park lakosságát, igaz, hogy a városrész kialakítása nem fejeződött még be, tehát van még lehetőség korrekcióra.

Mert az a korrekció, amit a fiókkönyvtár létrehozása jelent, nem a tervezőket, hanem a debreceni II. kerületi tanácsot és a városi könyvtárat dicséri. A fiókkönyvtárnak az említett épületben való kialakítása szükségmegoldásnak tűnik, hiszen körös-körül folyik az építkezés, és a könyvtár közvetlen környéke is az állandó alakulás képét mutatja. Mindebből arra lehet következtetni, hogy néhány év múlva sor kerülhet a könyvtár épületének lebontására. És ha feltételezzük, hogy az új épületek valamelyikében az Új Élet parki könyvtár végleges helyet kap, akkor is megnyerte működése számára az addigi néhány évet. Így alakult ki az a furcsa helyzet, hogy a hatalmas, modern épülettömbök tövében egy kis földszintes ház lett a kultúra végvára.

Debrecen második kerületében jelenleg hat helyen működik fiókkönyvtár a Viola utcaival együtt. A hat fiókkönyvtár összesen 24 000 kötet könyvvel rendelkezik. Ebből háromezer kötet az Új Élet

parki fiókkönyvtár állománya. Nem nagy szám ez még az Új Élet park lakosságának számához viszonyítva sem, arra azonban feltétlenül elegendő, hogy alapvető igényeket kielégítsen. Gyermekek és felnőttek egyaránt találhatnak megfelelő olvasnivalót maguknak a könyvtár kötetei között. Annál is inkább, mivel az Új Élet parki fiókkönyvtár a közművelődési könyvtárak kategóriájába tartozik. Működésének lényege tehát az, hogy a legszélesebb körű igényeket elégítse ki — amennyire egy háromezer kötetes fiókkönyvtár képes.

Ha meggondoljuk, valóban örvendetes tény, hogy a Debreceni Városi Könyvtár fiókkönyvtárai egyre inkább szaporodnak a városban, és olyan területekre is elviszik a könyvet, ahol eddig könyvtáraknak nyoma sem volt. Növeli működésük jelentőségét, hogy ezek a fiók- vagy klubkönyvtárak egyre szebb, korszerűbb, kellemesebb külsejűek. Egyáltalán nem közömbös, sőt igen figyelemreméltó tényezője ez létezésüknek, mert nem mindegy az, hogy milyen környezetben

Mátyás I. Tamás ex librise

talál rá az olvasó a keresett könyvre. Kultúrát eredményesen csak kulturált körülmények között lehet közvetíteni. Az Új Élet parki fiókkönyvtár is a kulturált kiképzésű könyvtárak közé tartozik, minden remény megvan tehát arra, hogy az

új városrész lakossága megszereti és gyakran fel fogja keresni. Talán az sem túlságosan optimista (vagy pesszimista?) feltételezés, hogy néhány hét múlva elődei sorsára jut, és kicsinek bizonyul. (M. V.)
Hajdú-Bihari Napló

Kocsma, könyvtár, következtetések

A „Ki mit tud?”-ok divatját éljük. Kicsit már unalmas divatját, mert ember legyen a talpán, aki kapásból fel tudja sorolni, hány ilyen jellegű vetélkedőt rendeztek már országosan. A megyei, járási, községi, iskolai, üzemi stb... kérdésszelepek-ről már nem is beszélve.

Mégis — talán anélkül, hogy ellentmondásba kerülne önmagammal — ezt a formát választottam tájékozódásomhoz. Egyik ráérő délutánomat arra szántam, hogy „ki mit tud?”-ot rendezzek Hőgyészen. Méghozzá az utcán, úgy, hogy a gyanútlan járókelők tulajdonképpen nem is sejtették, hogy egy kvíz tevékeny résztvevői.

A statisztika egyszerűségének kedvéért húsz embert kérdeztem meg, válogatás nélkül, ahogy utamba kerültek. Az utcára igazán nem lehet ráfogni, hogy csak bizonyos réteg „használja”, így a játék talán alkalmas néhány általános következtetés levonására.

Mindenkinek három kérdést tettem fel, a kínos magyarázkodások elkerülése végett a tájékozódó idegen „képében”: Hol találok meg a mozit? Hol van a faluban kocsmá és hol működik a könyvtár?

A Bonyhádi Járási Könyvtár felnőtt részlege (MTI Fotó — Kovács Gyula felv.)

A válaszokat utána gondosan feljegyeztem, a megkérdezett nemének és valószínű korának feltüntetésével. A többi már csak számolgatás és türelem dolga.

Íme: A megkérdezett húsz ember közül 12 nő volt (a játék időpontja kora délutánra esett). A nyolc férfi többsége — hat — fiatal illetve középkorú, ketten pedig nyugdíjkorhatár körüliek. A nők életkora nagyjából ilyen megoszlású volt: kilenc középkorú, kettő 16—20 éves, és egy jóval idősebb asszony. A száraznak tűnő számadatok lényege: a megkérdezettek közül mindössze három idősebb ember akadt, tehát nagyjából a középkorosztály vett részt a „játékban”.

Az első kérdésre — hol találok a mozit? — 17-en készségesen útbaigazítottak, négyen pedig a kiegészítő kérdésre is — milyen filmet játszanak? — pontos választ tudtak adni. Tévedés lenne azt hinni, hogy a három idős ember nem tudta megmutatni a filmszínházat. Csak egyikük, az idős asszony válaszolt azzal, hogy ő ugyan egyszer volt az unokájával, de már meg nem tudná mondani, hogy hol játszik. Az egyik kislány azt mondta, neki fogalma sincs, nagyjából hasonló választ adott egy középkorú férfi is azzal a különbséggel, hogy mutatott egy irányt: csak arra lehet...

Eszembe sem jut messzemenő következtetéseket levonni az első kérdés statisztikájából, annál is inkább, mert a többség ismeri, és bizonyára látogatja is a mozit, no meg azért sem, mert anélkül még nem áll meg az élet. Az egészről legfeljebb az említésre méltó, hogy a községben élő emberekről van szó, s ilyen szempontból kicsit meglepő a három nemleges válasz.

Hol van a faluban a kocsmá? A helyes válaszok aránya: száz százalék, vagyis kérdésenre mindenki mutatott egy irányt, lévén a faluban több is ebből az „intézményből”. Volt aki figyelmembe ajánlotta a kisvendéglőt azzal, hogy ott „ráadásul jól is főznek” (az egyébként igaz), az egyik fiatalember ajánlotta, hogy a kocsmáinál sokkal jobb pálinkát szerez, egy munkaruhás férfi pedig közölte, hogy a legjobbtól kérdez-

tem, tartsak vele, ő is odamegy. Ehhez még csak annyit, hogy az a kislány, aki nem tudta megmutatni, hol van a mozi, a kocsmára vonatkozó kérdésemre kissé rezignáltan ezt felelte: „más sincs ebben a koszfészekben”.

Anélkül, hogy tovább részletezném: senkinek sem okozott különösebb gondot a másik kérdés. Mielőtt még azonban bárki is kocsmázás miatt elítélné a húsz megkérdezett embert, azt is meg kell mondani, hogy ez a jól tájékozottság nem sokat jelent. Mert kaptam ilyen választ is: „ott van, hogy a fene essen bele”. Mondanom sem kell, asszony volt az illető.

És a harmadik kérdés. Tizenegyen meg tudták mondani, hol találom a könyvtárat, kilencen nem. A tizenegy helyes választ adó ember közül mindössze hárman tagjai a könyvtárnak.

Négyen voltak férfiak, heten asszonyok. Érdekes, hogy a nemleges választ adók közül azok sem tudták néhányan a könyvtár helyét, akik pedig tudják, hol a mozi, sőt a legújabb film címét is megmondták. A kettő egyébként csupán annyiban függ össze, hogy a mozi és könyvtár egy épületben van, sőt egy folyosóról nyílik.

Lehetne tovább játszani a számokkal, osztani, szorozni, összehasonlítani. Nem teszem. Inkább mint „játékvezető”, saját véleményemet mondanám el.

A vázolt kép nem hűgyszerű, pontosabban: nemcsak hűgyszerű. Számtalanszor

vetődik fel — főleg kisebb lélekszámú községekben, és főleg fiatalok részéről, hogy a faluban semmit sem lehet csinálni, nem lehet kibírni az unalmat. Lehetséges, hogy a szabad idő hasznos eltöltésének lehetőségei valóban szűkek — más kérdés, hogy ennek esetleg anyagi fedezet hiánya, vagy érdektelenség az oka. Művelődési ház, mozi, esetleg preszszó, rosszabb esetben kocsmá, bár ezek hasznossága már erősen vitatható. Szándékosan hagytam ki a felsorolásból a könyvtárat, s csak azért, mert általában a panaszkodók felsorolásában sem szerepel...

Elismert tény, hogy a népművelés sokat fejlődött az elmúlt esztendőkből, eszközei korszerűbbek lettek, s módszereiben is igyekeznek a kor szabta sajátos követelményekhez igazodni. Jó dolog, hogy egyre jobban szaporodnak a különböző érdeklődési körű embereket összefogó klubok, szakkörök, még akkor is, ha ezek a klubok még nem mindenben felelnek meg rendeltetésüknek. Jó dolog, hogy most már minden Tolna megyei faluban van művelődési ház, még akkor is, ha ezekben még ritka az igazán tartalmas rendezvény. És milyen jó dolog lenne azt elérni, hogy azt legalább minden ember tudja, hol van a könyvtár — és ha ahhoz is kedvet tudnánk csinálni, hogy bemenjen...

A legutóbbi statisztika szerint a felnőtt lakosságnak 24—25 százaléka olvas rendszeresen. (*D. Könyva József*)

Tolna megyei Népművelés

A tudományos és szakkönyvtárak 1968. évi tapasztalatcsere-akciója

A tudományos és szakkönyvtárak módszertani munkabizottságának immár hagyományossá vált tapasztalatcsere-akciója 1968-ban is eredményesen zárult.

Az akcióban részt vevő könyvtárosok által mások számára felhasználásra ajánlott eljárások, kísérletek közül a munkabizottság az alábbiakat díjazta:

Kemény Miklósné (Általános épülettervező Vállalat): „Szakirodalmi tájékoztatás, bibliográfia” című tanulmányát 300 Ft-tal;

Dr. Hoznek Jánosné (LAKÓTERV): „A szakemberek tájékoztatási módja a nem publikált irodalomról” és

Isépy Dezső (Orvosi Műszerügyi Intézet): „Szakembereknek a szakkönyvtári

feltáró munkába történő bevonásáról” című munkáját 200—200 Ft-tal;

Dr. Jantsits Gabriella (Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ): „Egyéni dokumentáció az orvostudományban” és

Déri Miklósné (Egyetemi Könyvtár): „Katalógushasználati vizsgálat az Egyetemi Könyvtárban” című tapasztalatcsere anyagát 150—150 Ft-tal jutalmazta.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központban (Budapest, VIII., Múzeum u. 3.) valamennyi beküldött tapasztalatcsere anyag megtekinthető, vidékiek számára bármely leírásról kérésre másolatot küld a KMK. (Fy)

Mostoha kormánylap?

Két éve bíráló észrevételeket tettem e hasábkon (Könyvtáros, 1967. 7. sz.) a Magyar Folyóiratok Repertóriumának gyakorlatáról. Az OSZK Híradóban (1967. 70—73.) Fügedi Péterné és Szász Károlyné Gillemot Katalin válaszolt rájuk, megmagyarázta a kényszerítő okokat, amelyek a hiányokra, hibákra vezettek. Ezeket általában el is lehet fogadni, noha néhány dologban (pl. abban, hogy a névmutatóban a hasáb helyett a szakszámra történik utalás) most sem értek velük egyet.

Nagyobb baj, hogy a Repertóriumban földolgozott lapok, folyóiratok körének kibővítésében két év óta sem jutottunk előbbre. Hogy mennyire nem rugalmas a Repertórium, arra fonák példa az 1968. május 16-án indult új magyar napilapnak, a kormány felhivatalosának számító Magyar Hírlapnak sorsa: a Repertórium máig sem vesz róla tudomást. Miközben — helyesen — földolgozza a Népszabadság, a Magyar Nemzet stb. cikkeit, a Magyar Hírlapban megjelent írások elmerülnek a feledésbe.

Fügedi Péterné háromlépcsős tervével egyet lehet érteni: 1. a jelenleg elhanyagolt sokszorosított, de tudományos hívójú lapok anyagának közlése; 2. a szépirodalmi közlemények: regények, drámák, novellák stb. feldolgozása; végül 3. a Magyarországon megjelent könyvekre, bemutatókra vonatkozó bírálatok regisztrálása. Szívesen vennénk az illetékesek nyilatkozatát, mikor kerül sor mindezek megvalósítására. Ha a Repertórium szerkesztője, Fügedi Péterné ma sem tudna határozott vá-

Könyvtárépítési hírek

Móra Ferenc születésének 90. évfordulója alkalmából Kiskunfélegyházán kisajátítják és restaurálják az író szülőházát, amelyben emlékszobát rendeznek be, és az épület egyik részében gyermekkönyvtárat létesítenek. Tiszakécskén 2,5 millió forintból pártszékházat építenek még az idén. Az új épületben a posta és a községi könyvtár is helyet kap. A *hartai könyvtár*, amelynek jó munkájáról a Könyvtáros néhány évvel ezelőtt már beszámolt, 8000 kötetével a művelődési otthon egyik helyiségében szorongott. A községi tanács most három szobával és raktárhelyiséggel bővítette a könyvtárat, és üvegezett verandáját a tavasszal olvasószobává alakíttatja át.

Mohácson új otthont kap a járási-városi könyvtár a volt zsinagóga-épületben. Az átalakítás tervezett költsége 2,5 millió Ft. — 80 m²-es alapterületű gyermekkönyvtárt létesít *Újmecekalján* a Pécsi Városi Könyvtár. *Orfűn* megkezdődött az 1,5 millió forintos beruházási összegre tervezett klubkönyvtár építése. Ugyancsak klubkönyvtár építését fejezték be *Nagyvátyon*, ahol az építkezés költségeihez a termelőszövetkezet is hozzájárult.

Dunaújvárosban a Vörösmarty Könyvtár az eddiginél kétszer nagyobb alapterületű és jobb elrendezésű helyiségekbe költözött: a város e nagy szakszervezeti könyvtárának a Vasmű IV. sz. munkásszállója adott reprezentatív otthont. Az I. sz. munkásszálláson szállókönyvtárt rendeztek be. — A dunaújvárosi Bartók Béla művelődési ház nagy költséggel klubkönyvtárat létesített az óvárosban. A klubkönyvtárak létesítése lendületesen tovább folyik Fejér megyében: a 3200 lakosú *Sárosd* 1 millió Ft-ból alakított ki 300 m²-es klubkönyvtárat a hajdani uradalmi intézői lakás helyén. A berendezésre 80 000 Ft-ot fordítottak. Az építkezést a tsz is tekintélyes anyagi támogatással segítette. A könyvtár rangját az épületen belül a 60 m²-es szabadpolcos rész és a helybenolvasásra, újságolvasásra berendezett ugyanekkora tér együttes nagysága jelzi. A móri járásban levő, 1000 lakosú *Nagyvelegen* ugyancsak 1 millió Ft-ból alakítottak ki klubkönyvtárat. A kis községek kategóriájában ez a megye egyik legnagyobb és a járás legszebb könyvtára, belső térkiképzése azonban nem megfelelő. — A bakonycsernyei, csákvári és kislángi önálló községi könyvtárat gyermekrészeléssel bővítették.

Somogy megyében a *Fonyódi Járási Könyvtár* gyermekrésze a felnőttkével közös szabadpolcos térből önálló helyiségbe költözik, az épület szuterénjébe, ahol eddig a TIT-klub működött. A gyermekkönyvtár számára a megyei könyvtár új bútorzatot tervez. — A marcali járás könyvtárhálózata új, szabadpolcos könyvtárat kapott: a felújított *boronkai* művelődési otthonba telepített könyvtárat korszerű bútorzattal látták el. — A *nyíregyházi* új ipari szakmunkásképző iskola 20 millió Ft-ból létesített épületben könyvtár- és klubszobát is kialakítottak. *Berkeszen* az iskola folyosójáról a korszerűsített tanácsházára költöztetik a 2000 kötetes könyvtárat.

laszt adni, tőle azt kérnénk, mindmáig húzódó megvételje meg, min múlik a lósítása.

világosan látott földadatok

Péter László

Az Új Könyvek kihagyta!

Margó

A múlt év decemberében a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 7200 példányban megjelentette Magyarország címtárának harmadik, átdolgozott kiadását. Ha valami, ez igazán kézikönyvtárba való mű! „A vállalatok és szövetkezetek, az államigazgatási, igazságügyi és rendészeti szervezet, a különféle hivatalok, intézmények és szervek, továbbá az egészségügyi, kulturális és szociális intézmények címeit és egyéb fontosabb adatait” teszi közzé. S milyen fehér holló a könyvpiacón! Most is hét esztendőnek kellett elteltie az új kiadásig.

Érthető, ha ezek után az ember kíváncsi lesz: mit ír róla az Új Könyvek, elég határozottan és elég széles körben ajánlja-e? Böngészés a mutatókban. Semmi nyom. Telefon a szerkesztőségbe, hátha tévedtünk. A válasz: a címtár annak rendje-módja szerint megérkezett, elkészült róla a recenzió is, de a sorra megjelenő számokból az ÁKV Könyvtárellátó osztálya mindmáig kihagyta. Egyébként ilyesmi más művekkel is meg szokott esni, ha a Kollektor nem kap példányokat a terjesztésre. Telefon a Könyvtárellátóhoz. A válasz: a szerkesztőség helyesen informált. A kiadó szabványboltjában (Budapest V., Szent István tér 4.) árulja a könyvet. Minek legyen olyasmi az Új Könyvekben, amiből úgysem lehet kielégíteni a beérkező megrendeléseket?

A további telefonokkal nem fárasztjuk az olvasót! Nem bonyolódunk most terjesztéspolitikai megfontolások bírálatába sem. Annyit azonban határozottan leszögezzünk, hogy a „ha nincs terjesztési példány, nincs recenzió sem” — gyakorlat nagyon-nagyon hibás és kisszerű: ugyanis, ha a Könyvtárellátó nem terjeszti a könyvet, a recenzió végére — volt már példa rá az Új Könyvekben — csak egy sorocskát kellene még hozzátoldani: „A kiadvány csupán x vagy y címen rendelhető meg.” Ézaltal a lényegbevágó probléma máris csak terjesztési problémává zsugorodik, ami — ha néhány esetről van szó — legfeljebb bosszant, de semmi képp se háborít fel. (fti)

A HAZÁNK FELSZABADULÁSÁNAK 25. évfordulójára, valamint a 100 éves Lenin évfordulóra készülő központi módszertani kiadvány szerkesztő bizottsága megalakult a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, a Népművelési Intézet, a Népművelési Propaganda Iroda és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat képviselőiből. A szerkesztő bizottság kéri a könyvtárosokat, hogy a kiadvánnyal kapcsolatos javaslataikat, ötleteiket és anyagaikat 1969. április 1-ig juttassák el a KMK (Pelejtei Tibor, Bp., VIII., Múzeum u. 3.) vagy a Népművelési Intézet (Rácz Zoltán, Bp., I., Corvin tér 8.) címére. (P)

A FINN KÖNYVTÁRÜGYRŐL tartott előadást Szécsfehérvárott az ösztöndíjasként másfél éve hazánkban tartózkodó Seija Saarinen finn könyvtáros, aki jelenleg az építők budapesti műszaki könyvtárában dolgozik. A fehérvári könyvtáros hallgatóság az előadásnak különösen azt a részt kísérte élénk figyelemmel, amelyben a finn könyvtárak mai helyzetével foglalkozott.

Évente néhány cikk, néhány rövidke beszámoló — újabbban ennyi válik igazán hozzáférhetővé a sokasodó külföldi kiküldetések, ösztöndíjak és munkamegbizátások során szerzett szakmai tapasztalatokból. A jelentések zöme vagy teljesen ismeretlen marad, vagy kis nyilvánosságú könyvtári híradókban, tárca határoltságú tájékoztatókban (pl. ilyen a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztályáé) búvik meg. Nem sikerült tehát pótolnunk a néhány éve megszüntetett Külföldi tanulmányutak-at, amely — szerény lehetőségei ellenére — mégiscsak az egész könyvtárügy méreteiben és nevében hárította el a véka alá rejtés veszélyét.

A sorozat megszüntetését annak idején azzal mentegettük, hogy a jelentések nem elég színvonalasak, a szakirodalomból pontosabb információk szerezhetők, mint belőlük. Holott jó jelentéseket kellett volna követelnünk. Olyan, a tanulmányutak céljának egyedül megfelelő beszámolókat amelyek a szakirodalomból szerzett ismereteket a kint látottakkal-hallottakkal vetik egybe, s így mindenképpen teljesebbet, hazai szempontból tanulságosabbat tudnak nyújtani, mint akár a legszorgalmasabb szakirodalmi feltárás és megismerés.

Míndez Josef Vinárek és Alois Těšitel most megjelent, az USA könyvtárügyéről szóló könyvét (Knihovny v USA. Orbis, 1968.) lapozgatva jutott az eszünkbe. Ez a mű egy 22 hetes tanulmányút eredménye, alapos, kritikával tanulásra ösztönző summázata a szakirodalmi tájékozottságnak és a szerzett tapasztalatoknak. Mikor kerülhet nálunk sor a kiküldetések illetően való hasznosítására? (fti)

Pályázati felhívás

A Népművelési Intézet pályázatot hirdet a népművelés gyakorlatának törvényszerűségeit, tendenciáit, valóságos helyzetét feltáró tanulmányok, monográfiák, tudományos értekezések, kutatási beszámolók, szociográfiai leírások elkészítésére.

A pályamunka alapja a népművelési gyakorlat olyan kutatása, amelynél a pályázó tudományos eszközöket alkalmaz a tények és törvényszerűségek feltárása érdekében.

A pályamű terjedelme legalább 20, legfeljebb 60 ritkán gépelt oldal lehet. A pályázat jelíges. A beküldött pályaműhöz lezárt borítékban kell csatolni a pályázó nevét és postai címét. A pályamunkát 3 példányban kell a Népművelési Intézet kutatási osztálya címére (Budapest, I. Corvin tér 8.) beküldeni. Nyomtatásban vagy más sokszorosító eljárással már közzétett, illetve más pályázaton díjazott munkával nem lehet pályázni.

A pályázat témái:

Valamely társadalmi réteg művelődési törekvéseinek és lehetőségeinek vizsgálata. A valóságos helyzet feltárása, az összefüggések megmutatása és a változtatási lehetőségek felvillantása egyes ré-

tegekről valamilyen adott problémakörben, mint pl.: az ifjúság urbanizálódásának művelődési vonatkozásai; az általános és szakműveltség növelésének lehetőségei a tanyai lakosságnál; a nők művelődésének sajátosságai; a szocialista munkabrigádok művelődése; az ingázó dolgozók közötti népművelés tartalma és módszerei; az öregek és a népművelés.

Művészeti nevelés a közművelődési intézmények tevékenységében. Elemzések olyan népművelési intézmények munkájáról, amelyekben kialakultak a hivatásos művészett adta élmény elmélyítésének és feldolgozásának korszerű formái, és sikeresen valósítják meg az egyes népművelési tevékenységi formák (pl. könyvtár, szakkörök, klubok, műkedvelő csoportok, ismeretterjesztő előadások) egybehangolását a művészetek tudatformáló hatásának kibontakoztatása érdekében.

Népművelési módszerek hatásosságának összehasonlító kísérleti vizsgálata. Beszámoló olyan módszertani (neveléslélektani, didaktikai) kísérletekről, amelyek során a népművelésben alkalmazott különféle eljárások kerülnek összehasonlításra. (Pl. a klubok, tanfolyamok, szakkörök kereteiben folyó oktatás hatékonysága, az audiovizuális eszközök alkalmazásának tapasztalatai.)

A népművelés valamelyik területének fejlődése a felszabadulástól napjainkig. Nem csupán országos, hanem helyi (pl. megyei, járási) népműveléstörténeti feldolgozások, különös tekintettel hazánk felszabadulásának közelgő 25. évfordulójára.

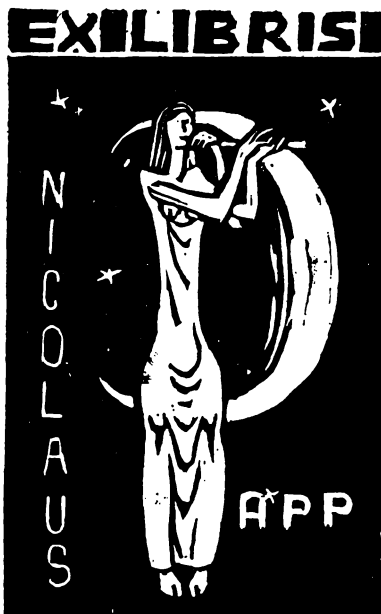
Pályadíjak:

I. díj	8000 Ft
II. díj	5—5000 Ft
III. díj	3—3000 Ft

Ezekon kívül különdíjakat és jutalmakat is kiosztanak a nem díjazott, de kiemelkedő értékű munkák jutalmazására.

A Népművelési Intézet fenntartja magának a díjak megosztására, vizsgáztatására és kiegészítésére. Az elbírált pályamunkákat a Népművelési Szakkönyvtár adattárában helyezik el. A Népművelési Intézet előjogot élvez a pályamunkák megjelentetésére az érvényes szerzői jogi rendelkezések alapján, beleértve a szerzői tiszteletdíj fizetését is.

A pályamunkák beküldésének határideje: 1969. szeptember 1. Eredményhirdetés: 1969. december 1.

Turesányi Antal ex librise

KUN BÉLA

1886—1939

Művei

A Magyar Tanácsköztársaságról. Válogatott beszédek és írások. (Összeáll. Pinter Marianne. [Bev.] Münnich Ferenc.) 1958. Kossuth, 643 l.

Irodalmi tanulmányok. (Összeáll. Garamvölgyi József. [Bev.] Illés Béla.) 1960. Magvető, 174 l.

Válogatott írások és beszédek. [Bev. Münnich Ferenc.] 1966. Kossuth, 1—2. köt. Kevés kivétellel tartalmazza az 1958-as válogatás anyagát. Az 1. kötet 1913-tól 1919. aug. 1-ig, a 2. kötet 1920-tól 1936-ig közli az írásokat. A 2. kötetben (467—512. l.) Valkó Endréné összeállításában megtalálható Kun Béla műveinek bibliográfiája: az idegen nyelvű cikkek is.

Róla szóló írások

Kun Béla születésének 70. évfordulójára = Szabad Nép, 1956. febr. 21.

MÁTÉ György: *Szikorától lobban a láng.* (A magyar kommunista sajtó munkásainak harca.) 1956. Művelt Nép, 183 l.

LENGYEL József: *Visegrádi utca.* Bev. Kun Béla. 1957. Kossuth, 191 l.

KUN Ágnes: *Kiadják a Szovjetunióban Kun Béla válogatott műveit* = Élet és Irodalom, 1957. nov. 1.

MÜNNICH Ferenc: *Kun Béla* = Magyar internationalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban, 1957. Kossuth, 143—155. l.

SOMLYAI László: *Szóltan fogadalom* = Utunk [Kolozsvár], 1957. szept. 5. Epizód kolozsvári diákkorából (1902—1903). Utánközlése = Köznevelés, 1961. márc. 7.

KUN Béláné: *Néhány emlék Kun Béláról* = Magyar internationalisták a Nagy Októberi Forradalomban. 1957. Kossuth, 156—159. l.

ILLÉS Béla: *Kun Béla beszél.* Részlet az író „Dal a harcról és a győzelemről” című 1935-ben megjelent visszaemlékezéséből = Népszabadság, 1958. nov. 20.

SZÁNTÓ Rezső: *Kun Béla: A Tanácsköztársaság évfordulójára* = Élet és Tudomány 1959. [évi] Tudományos Kalendárium. 1958. 129—134. l.

SMIDT Lajos: *Adatok Kun Béla szombathelyi tartózkodásának történetéhez* = Vasi Szemle, 1959. 1. sz. 23—26. l. 1919. május 21-én fölszólalt a helyi munkástanács ülésén.

Kun Bélára emlékezünk = Nógrádi Népszav, 1959. márc. 21.

DUTKA Ákos: *Kun Bélára emlékezem* = Pirkadása a magyar ének. Szerk. Halasi Andor. 1959. Szépirodalmi, 44—45. l.

ILLÉS Béla: *Kun Béla és a szépirodalom* = Kortárs, 1960. 3. sz. 357—363. l. = ILLÉS Béla: *Ahogy a kortárs látta.* 1961. Szépirodalmi, 543—554. l.

PÉNTEK Gyula: *Beszélő kövek.* Budapest munkásmozgalmának emlékeiből. 1960. KISZ — Fővárosi Tanács, 109—111. l.

ILLÉS Béla: *Emlékezés Kun Bélára születésének 75. évfordulója alkalmából* = Élet és Irodalom, 1961. febr. 17.

GÁRDOS Miklós: *Kun Béla* = Népszava, 1961. febr. 19.

POGONYI Antal: *Kun Béla kívánsága* = Nők Lapja, 1961. febr. 23. Emlék 1921-ből: oroszul kell tanulniuk emigráns társainak.

HEGEDŰS Nándor: *Kun Béla mint fiatal újságíró* = Magyar Nemzet, 1961. márc. 19. [Nagyváradon 1906-ban.]

Kun Béla — Lenin írásaiban = Párttörténeti Közlemények, 1961. május, 2. sz. 219—222. l.

KUN Béláné: *További esztendők* = Kortárs, 1961. 10. sz. 541—555. l. Részlet emlékezéseiből (vö. 1966).

Kun Béla, Szamuely Tibor és Korvin Ottó életéből = A Magyar Tanácsköztársaságért. 1961. Tankönyvkiadó, 32 l.

KUN Béláné: *A bécsi boszorkány-pör* = Kortárs, 1962. 2. sz. 217—229. l. Újabb részlet emlékezéseiből (vö. 1966).

MILEI György: *Kun Béla 1917—1918-ban.* Tomszokban megjelent írásai = Párt-történeti Közlemények, 1962. március, 1. sz. 108—130. l. (Dokumentumok.)

DUCLOS, Jacques: *Kun Béláról* = Ország-Világ, 1962. márc. 21.

Megidéztük Kun Bélát. Csendes visszaemlékezés fél évszázad távlatába = Békés megyei Népszás, 1962. ápr. 30.

ILLYÉS Gyula: *Szónok az éjben* = ILLYÉS Gyula: *Ebéd a kastélyban.* 1962. Szépirodalmi, 89—99. l. Két emlék: egyik 1919-ből Pestről, a másik 1934-ből, Moszkvából. Az írás 1939-ben született.

JÓZSA Antal: *Ukrajna Kommunista (bolsevik) Pártja I. Kongresszusának néhány magyar vonatkozása* = Had-történeti Közlemények, 1963. 1. sz. 336—346. l. Kun Béla fölszólalása 1918. július 5—12. között.

GAÁL Ferenc: *Ahol Kun Béla gyermekéveit töltötte* = Ország-Világ, 1963. júl. 31. A szilágysági Leléről, képekkel.

KUN Béláné: *Kun Béla* (Emlékezések) 1966. Magvető, 419 l.

DERSI Tamás: *Az újságíró Kun Béla 1905-ben* = Új Írás, 1966. 10. sz. 81—87. l.

DERSI Tamás: *A publicista Kun Béla* = Tiszatáj, 1967. május, 478—482. l. [Nagyváradon, 1906-ban.]

Máttyás I. Tamás ex librise

Bor István ex librise

TRUS, M. I.: *V. I. Lenin levelei Kun Bélához* = Jászkunság, 1968. február, 1. sz. 1—7. l.

Kun Béla és Gorkij levélváltása és Gorkij antifasiszta cikke. Kiadatlan dokumentum [1934] = Népszabadság, 1968. márc. 29.

DERSI Tamás: *Kun Béla Petőfiről és Aranyról* = Kortárs, 1968. 4. sz. 558—564. l.

DERSI Tamás: *Kun Béla publicisztikája 1917—18-ban* = Valóság, 1968. 9. sz. 79—85. l.

KELEMEN Gyula: *Tallózás Kun Béla írásos hagyatékában* = Magyar Hírlap, 1968. szept. 8.

KELEMEN Gyula: *Kun Bélára emlékezve a család körében* = Magyar Hírlap, 1968. szept. 15.

KELEMEN Gyula: *A Kun Béla-emlékek sorsa.* Beszélgetés Kun Ágnessel = Magyar Hírlap, 1968. szept. 22.

KLÉMENS Béla: *Kun Béla Budapestre érkezik* = Magyar Hírlap, 1968. nov. 21. Egy alapítótag visszaemlékezése a KMP megalakulására.

KOVÁCS Judit: *Az élettárs* = Budapest, 1968. nov. 7—9. l. Kun Bélánéről.

KOMJÁT Irén: *Beszélgetés Kun Bélánéval* = Nők Lapja, 1968. nov. 23.

M. OVCSINNYIKOV: *Emlékezés Kun Bélára eddig ismeretlen adalékokkal* = Magyar Nemzet, 1968. dec. 31. Minyej Matyevoszovics Oganyszov emlékei.

SZALKAI Sándor: *A publicista Kun Béla* = Magyar Hírlap, 1969. jan. 15. Interjú Dersi Tamással, készülő könyvről.

DERSI Tamás: *A publicista Kun Béla. Pályakezdő korszak.* Magvető, 1969. 194 l. Az önképzőköri írsolktól 1907-ig.

Összeállította: Péter László

A TV SZÍNHÁZI MŰSORÁHOZ AJÁNLJUK

Január—március

DÜRRENMATT, FRIEDRICH: A NAGY ROMULUS. A Madách Színház előadása.

DÜRRENMATT, Friedrich: *A nagy Romulus.* [Színmű.] = Dürrenmatt, F.: Drámák. 1967. Európa, 425 l. Új könyvek 672309.

DÜRRENMATT, Friedrich: *A nagy Romulus.* Történelmietlen történelmi komédia négy felvonásban. Második változat 1957-ből. [Színmű.] = Nagyvilág, 1960. 1. sz. 26—77. l.

BIENEK, Horst: *Friedrich Dürrenmatt.* = Kulin Katalin: Interjú. Nagy írók műhelyében. 1965. Európa, 2. köt. 5—24. l. (Modern könyvtár. T. 92—93.) — Új Könyvek 651875.

MIHÁLYI Gábor: *Dürrenmatt Nagy Romulusának bemutatója a Madách Színházban.* = Nagyvilág, 1968. 2. sz. 305—307. l.

VERES Péter: *Realizmus? Kis elmékedések Dürrenmatt ürügyén.* = Veres P.: Olvasónapló. 1962. Szépirodalmi, 29—42. l.

Színkritikák: Almási Miklós = Népszabadság, 1967. dec. 16. — Mátrai Betegh Béla = Magyar Nemzet, 1968. jan. 28. — Rajk András = Népszava, 1967. dec. 16.

FELKAI FERENC: BOSZORKÁNYOK PEDIG NINCSENEK. A Győri Kisfaludy Színház előadása.

FELKAI Ferenc: *Boszorkányok pedig nincsenek.* = Felkai F.: Nero — Madách — Boszorkányok pedig nincsenek. (Három dráma.) 1966. Magvető, 340 l. — Új Könyvek 661133.

Színkritika: S. E. = Magyar Nemzet, 1963. ápr. 17.

GARCIA LORCA, FEDERICO: BERNARDA HÁZA. A Miskolci Nemzeti Színház előadása.

GARCIA LORCA, Federico: *Bernarda Alba háza.* [Színmű.] = Garcia Lorca, F. összes művei. 1—2 köt. 1967. Európa (Helikon klasszikusok.) — Új Könyvek 670953.

ANDRÁS László: *Federico Garcia Lorca.* Halálának 30. évfordulójára. = Valóság, 1966. 7. sz. 82—94. l.

FENYŐ István: *A teljes magyar Garcia Lorca.* (Ismertetés.) = Nagyvilág, 1968. 3. sz. 454—457. l.

HÉRA Zoltán: *Garcia Lorca.* = Héra Z.: Jó ellenfelet. Művekről, emberekről. 1968. Szépirodalmi, 251—254. l. — Új Könyvek 680513.

KOLTAI Tamás — RADNÓTI Zsuzsa: *Élmények és tanulságok.* Az év vendégjátékaiból. (Színkritika a „Bernarda háza” budapesti cseh előadásáról.) = Nagyvilág, 1968. 12. sz. 1910—1914. l.

TOLNAI Gábor: *Federico Garcia Lorca (1898—1936).* = Tolnai G.: Évek-századok. Tanulmányok, cikkek, bírálatok. 1958. Magvető, 41—67. l.

Színkritikák: Mátrai-Betegh Béla = Magyar Nemzet, 1968. márc. 22. — Molnár Gál Péter = Népszabadság, 1964. jan. 28. — Népszabadság, 1968. márc. 22. — Rajk András = Népszava, 1968. márc. 23. — Zay László = Magyar Nemzet, 1964. jan. 29.

KEREKES IMRE: KAPASZKODJ MALVIN. A Debreceni Csokonai Színház előadása.

TÖRÖK Tamás: *Kerekes Imre drámája Debrecenben.* = Kritika, 1968. 4. sz. 44—47. l.

Színkritikák: Tamás István = Népszabadság, 1967. okt. 25. — Gábor István = Magyar Nemzet, 1967. nov. 5.

MOLIÈRE: A FÖSVÉNY. A Nemzeti Színház előadása.

MOLIÈRE: *A fősvény.* = Molière: Hat színmű. (A fősvény + Kényeskedők stb. 2. kiad.) 1967. Európa, 370 l. (Diák-könyvtár.) — Új Könyvek 651581, 680063.

GYULAI Pál: *A francia klasszikai drámáról.* = Gyulai Pál válogatott művei. 1. köt. 1956. Szépirodalmi, 481—507. l.

ILLYÉS Gyula: *Molière.* = Illyés Gy.: Ingyen lakoma. Tanulmányok, vallomások. 1964. Szépirodalmi, 2. köt. 103—152. l.

MEHRING, Franz: *Molière fősvényéről.* = Mehring, F. Irodalmi tanulmányok. 1950. Athenaeum. 192—195. l.

MIHÁLYI Gábor: *Molière Fősvénye 1967-ben.* = Nagyvilág, 1967. 8. sz. 1271—1273. l.

MÓRICZ Zsigmond: *Molière.* (Bevezetés A fősvény fordításához.) = Móricz Zs.: Irodalomról, művészetről 1899—1923. 1959. Szépirodalmi, 108—184. l.

Szinkritikák: Nagy Péter: = Élet és Irodalom, 1967. 23. sz. — Pándi Pál = Népszabadság, 1967. jún. 21. — Szombathelyi Ervin = Népszava, 1967. jún. 18. Ungvári Tamás = Magyar Nemzet, 1967. jún. 17.

RAHMANOV, LEONYID: VIHAROS ALKONYAT. A Nemzeti Színház előadása.

RACHMANOV, Leonid: *Viharos alkonyat.* Színmű. 1945. Magyar—Szovjet Művelődési Társ., 96 l. (Szovjet színpad 1.)
ua. Noviszád, 1949. Hid—Bratszto—Jedinsztvo. 74 l. (Színpadunk 22.)

SHAKESPEARE, WILLIAM: LEAR KIRÁLY. A Nemzeti Színház előadása.
Az előadáshoz bibliográfiai adatokat már közöltünk lapunk 1968. évi 7. sz. lapján.

TOLSZTOJ, LEV — PISCATOR, ERWIN: HÁBORÚ ÉS BÉKE. A Szegedi Nemzeti Színház előadása.

TOLSZTOJ, Lev N.: *Háború és béke* [Regény.] (9. kiad.) 1967. Európa — Kárpáti Kiadó, 1—4. köt. — Új Könyvek 651170, 672218.

GYERGYAI Albert: *Tolsztoj és az „új” regényírók.* = Gyergyai A.: Kortársak. 1965. Szépirodalmi, 518—526. l. — Új Könyvek 651841.

HALASI Andor: *Az ember a lángészben.* = Halasi A.: A jövő felé. 1964. Szépirodalmi, 14—16. l. — Új Könyvek 650253.

HÉRA Zoltán: *Tolsztoj titka.* Az író halálának 50. évfordulójára. = Héra Z.: Irodalmi tudósítások. 1965. Szépirodalmi, 94—101. l. — Új Könyvek 651317.

ILLYÉS Gyula: *Erdő és szeretet.* = Illyés Gy.: Ingyen lakoma. Tanulmányok, vallomások. 1964. Szépirodalmi, 2. köt. 284—288. l. Új Könyvek 650096.

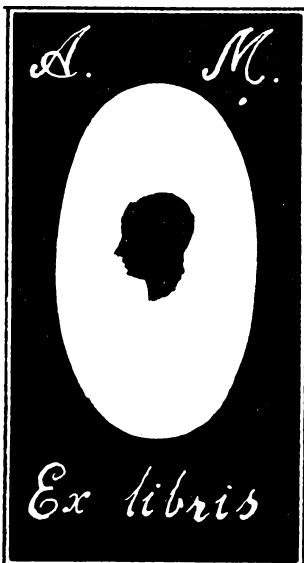
LENGYEL József: *A „Háború és béke” expozíciója.* = Lengyel J.: Tükrök. 1967. Szépirodalmi, 87—110. l. Új Könyvek 680105.

Tolsztoj Emlékkönyv. Szerk. Tóbiás Áron. 1962. Főv. Szabó Ervin Könyvtár. 502. l.

TROYAT, Henri: *Tolsztoj élete.* 1967. Gondolat, 838 l. — Új Könyvek 672504.

ZWEIG, Stefan: *Lev Nyikolajevics Tolsztoj.* Egy nap Tolsztoj életéből. = Zweig, St.: Arcképek. 1965. Gondolat, 115—128. l. — Új Könyvek 650510.

Szinkritika: Gábor István = Magyar Nemzet, 1964. okt. 23.

Bor István ex libris

Összeállította: *Körtés Júlia*

A Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtár vonzási területe

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatósága 1968. szeptemberében megtárgyalta a gyermekkönyvtárak és a gyermekkönyvtári részlegek helyzetét, s megállapította, hogy a gyermekkönyvtárakat sűrűbben kell telepíteni a felnőtt-könyvtáraknál.

Többek között ez késztetett bennünket arra, hogy megvizsgáljuk, meddig terjed a Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtár hatósugara.

A könyvtár a VI. és VII. kerület határán fekszik. A VI. a főváros egyik legkisebb kiterjedésű, de igen sűrűn lakott kerülete, s benne ez az egyetlen gyermekkönyvtár. A VII. kerületben csak a Rottenbiller utcában működik gyermekrészleg. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a szomszédos V. és VIII. kerület gyermekkönyvtárai is viszonylag messze vannak.

Könyvtárunkba tőlünk meglehetősen távoleső helyekről, sok iskolából járnak gyermekek, ezért is nagy a zsúfoltság.

Olvasóink száma iskola illetve lakóhely szerint a következő. (1967. december 31-i adatokat vettünk figyelembe.)

VI. kerületi iskolába jár	2715 olvasó
VII. kerületi iskolába jár	944 olvasó
Egyéb kerületbe illetve óvodába jár	725 olvasó
A beiratkozottak száma összesen	4384 olvasó

A további adatokból az is kitűnt, hogy a könyvtárhoz legközelebb eső VI. kerületi iskolák tanulói veszik igénybe legnagyobb számban a könyvtárat. (Népköztársaság útja, Labda u., Vörösmarty u., Hegedű u., Lovag u.) A távoleső iskolák tanulói közül kevesebb az olvasó. A hozzánk legközelebb eső iskolák tanulóinak több mint 40%-a tagja a könyvtárnak — legnagyobb (48,1%-os) az olvasók aránya a Hegedű utcai iskolában —, a távolság növekedésével párhuzamosan olyan mértékben csökken az olvasótábor, hogy a Gorkij farsori iskolából már csak a tanulók 19,8%-a látogatja könyvtárunkat.

Ez a tény első pillanatban meglepőnek látszik, hiszen a kerületben nincsenek igazán nagy távolságok. A távolság tulajdonképpen csak közlekedési szempontból okoz gondot. *Ez különösen a kisiskolások könyvtárlátogatásában mutatkozik meg.*

Kerületünkben az alsótagozatos iskolások száma 2668, az összes általános iskolai tanulók számának 35,7%-a, könyvtárunk tagjai közül viszont 1105 gyermekolvasó jár alsótagozatba, az összes olvasók 25,2%-a.

A könyvtárhoz közel eső iskolák alsótagozatos tanulóinak majd fele — sőt a Hegedű utcai iskola tanulóinak pontosan a fele — könyvtári tag, a távolabbi iskoláknál azonban ez az arány mindössze 11—12 százalék.

Ennek a feltűnő különbségnek elsősorban az az oka, hogy a Körút nagy járműforgalma miatt a Városliget környékéről nehezen engedik el a szülők a kisiskolás gyermekeket. Arra a kérdésre, hogy vajon *a könyvtártól való távolság összefüggésben van-e az olvasás gyakoriságával?* — tapasztalataink alapján azt válaszolhatjuk, hogy a könyvtártól távoleső iskolák tanulói ritkábban látogatják a könyvtárat. A távolabbi iskolába járók egy része csak akkor visz könyvet, amikor a tanulmányai miatt multhatatlanul szüksége van olvasnivalóra. Így nem tudunk velük olyan szoros kapcsolatot kiépíteni, mint a közeli iskolák tanulóival.

Mindezek a tények világosan megmutatják, hogy egyetlen gyermekkönyvtár — legyen az bármilyen szép és nagy — nem tudja megoldani még az ilyen kis kiterjedésű kerület könyvtárgondjait sem. A kerület 7468 általános iskolai tanulójának megfelelő könyvtári ellátásához több könyvtárra lenne szükség. Önálló gyermekkönyvtár alapítására nem számíthatunk, de ahogy módunkban áll, igyekszünk javítani a jelenlegi helyzeten. Már meg is történtek az első lépések: a kerületi tanács helyiséget utalt ki, hogy 1970-ig könyvtárifiókot létesítsünk a Városliget környékén.

Ezek a problémák még erősebben jelentkeznek a nagy kiterjedésű külső kerületekben, ahol egy-egy gyermekkönyvtárnak igen nagy terület igényeit kell kielégítenie.

A megoldás több új gyermekkönyvtár létesítése lenne. Ismerve a lehetőségeket, nem is reméljük, hogy a közeljövőben annyi önálló gyermekkönyvtár létesül, mint amennyire szükség volna, de legalább külön gyermekkönyvtári fiókok létrehozásával kellene a bajokat enyhíteni.

Kepes Ágnes — Molnár Mihályné

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1. sz. gyermekkönyvtárának munkatársai

A Kohó- és Gépipari Minisztérium Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet szakkönyvtárának olvasószolgálati munkája

A KGM MTTI szakkönyvtára az intézet dolgozóit és a minisztérium munkatársait látja el szakirodalommal, de — mint a tárca központi könyvtárát — igénybe veszik a minisztériumhoz tartozó vállalatok könyvtárosai és dolgozói is. Ezúttal a könyvtár olvasószolgálati tevékenységét szeretnénk bemutatni, melynek fejlődését és jelenlegi színvonalát az alábbi néhány adat tükrözi:

1958-ban 55 olvasó 2055 dokumentumot kölcsönzött. Ekkor a könyvtár 148 folyóiratra fizetett elő. 1967-ben viszont már 1200 olvasót és 154 000 kölcsönzést jelzett a forgalmi statisztika, a folyóiratok száma csaknem 1000 volt.

1968-ban megvizsgáltuk a kölcsönzött dokumentumok szak- illetve nyelv szerinti megoszlását, valamint a könyvtárközi kölcsönzés alakulását. Eszerint a vizsgált időszakban a legnagyobb számban közgazdasági műveket kölcsönöztek (22%), majd műszaki és a természettudományos, továbbá a vezetélmélettel illetve a gazdasági mechanizmussal foglalkozó művek következtek a szótárak és egyéb kézikönyvek mellett. A nyelvi sorrend: magyar (67%), német (14%), angol (11%), orosz (3%), francia (3%) és egyéb (2%).

Ezek a számok bizonyos következtetések levonására is alkalmasak lehetnek a KGM ágazati vezetők számára. Talán leginkább arra hívják fel a figyelmet, hogy a közgazdasági könyvek kölcsönzésének örvendetes emelkedése a műszakiak ezirányú növekvő érdeklődésének következménye.

A kölcsönzött folyóiratok szak szerinti megoszlásának adatai szintén a közgazdasági illetve az üzemszervezési jellegű folyóiratok előkelő helyét biztosítják, természetesen az elsődleges műszaki témájuk mellett. Azonban igen sajnálatos, hogy milyen kevesen olvassák eredetiben az orosz szakkönyveket illetve folyóiratokat, pedig az orosz nyelvű műszaki irodalom közismerten magas színvonalú, és sok érdekes újdonaságot tartalmaz.

A KGM-hez tartozó műszaki könyvtárak gyakran kisegítik egymást a könyvtárközi kölcsönzés útján, azaz egymás rendelkezésére bocsátják állományukat. Ezzel a lehetőséggel könyvtárunk is él: a vizsgált időszakban 1329 kötet könyvet kértünk más könyvtárakból.

A statisztikák alapján is megállapítható, hogy a magyar szakirodalom olvasottsága viszonylag kielégítő, a nem magyar nyelvű irodalom olvasottságáról azonban nem mondható el ugyanez. Feltehető, hogy az olvasók nyelvismerete nem megfelelő. Ezt a könyvtár állományának gyarapításakor feltétlenül figyelembe kell venni: a magyar anyag nagyobb mértékű beszerzésére kell törekednünk. A külföldi dokumentumok közül viszont az összefoglaló műveket kell beszerezni. A statisztika figyelemztetés az iparági vezetők számára is, hogy jobban kell ösztönöznünk a szakembereket az idegen nyelvek elsajátítására.

Rendszeresen ismertetjük az új szakirodalmat is. Ennek érdekében sokféle propagandaeszközt veszünk igénybe. Többek között negyedévenként kiadjuk a beérkező új könyvek szakosított jegyzékét, emellett vitrineinkben rendszeresen kiállítjuk új könyveinket és folyóiratainkat.

Tapasztalataink és a vizsgálódás adatai azt bizonyítják, hogy az olvasók szakirodalmi igényei lényegében egybe esnek könyvtárunk állományával, valamint gyűjtési szándékainkkal. Az olvasói igények további feltárása a következő időszakok feladatai közé tartozik.

Végh Lászlóné
a KGM MTTI osztályvezetője

Könyvtárközi kölcsönzés egy önálló községi könyvtárban

Amikor beiratkozáskor minden olvasóval megismertetem a könyvtárhasználat szabályait, arra a nagyszerű lehetőségre is felhívom a figyelmet, hogy bárki, aki beiratkozik nálunk vagy akár az ország legkisebb közművelődési könyvtárában is, a könyvtárhálózat szervezeti rendje révén tulajdonképpen valamennyi magyar könyvtár tagjává válik. A könyvtárközi kölcsönzésről összeállított statisztikánk adatait azt bizonyítják, hogy a könyvtáros figyelemztetésének megvan a foganatja.

Bakonycsernye csaknem 4000 lakosú bányászfalu, ahonnan 700-an járnak dolgozni a közeli Balinka-bányába. Ezt a tényt, az emberek technikai, ipari érdeklődését, tanulmányait természetesen messzemenően figyelembe veszem az állomány-

gyarapításban. Mégis, sok olyan igény jelentkezik, amelyet csak a Székesfehérvári Megyei Könyvtár segítségével tudok kielégíteni. A megyei könyvtár gyorsan, pontosan, lelkiismeretesen teljesíti kérésemet: az irodalmat, információkat minden esetben megkapjuk.

1968-ban 70 kötet könyvet kértem és kaptam meg a könyvtárközi kölcsönzés keretében. Milyen könyvek ezek? Most, amikor ezt összegezni próbálok, már a szerzőkön, címeken kívül néhány feljegyzés is rendelkezésemre áll. Mégis szeretném, ha nem csak egyszerű felsorolásként hatna ez a címjegyzék, hanem az adatokból következtetéseket is levonhatnánk. Ezért szakrendben sorolom fel a kért műveket, zárójelben utána az igénylő foglalkozását.

Bölcselet — Filozófia

Akos: A megismerés (értelmiségi)
 Büchler: Pszichológia (értelmiségi)
 Király: Kísérletező pszichológia (értelmiségi)
 Kis lélektan (értelmiségi)
 Molnár: Dialektikus materializmus és társadalomtudomány (értelmiségi)
 Nowogrodzki: Fejlődéslélektan (értelmiségi)

Társadalomtudomány

Lenin művei 19. kötet (értelmiségi)
 Lenin művei 20. kötet (értelmiségi)
 Fejér megye statisztikai évkönyve (tanuló)
 Károlyi Mihályné: Együtt a forradalomban (értelmiségi)
 A magyar és a nemzetközi munkásmozgalom története 1945-től napjainkig (munkás)
 Ua. (értelmiségi)
 Kelemen: A pedagógiai pszichológia alapkérdései (értelmiségi)
 A kommunista nevelés alapjai (értelmiségi)
 Nevelélmélet (értelmiségi)
 Pihoda: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába (értelmiségi)
 Az „új” iskola pedagógiája (értelmiségi)
 Zoltai Dénes: Világnézeti és vallásos nevelés (értelmiségi)

Nyelvtudomány

Magyar nyelvjárások III—V. és IX—XIII. kötet (értelmiségi)
 Papp: Leíró magyar hangtan (értelmiségi)

Természettudomány

Jordán Károly: Hétjegyű logaritmus (munkás)

Alkalmazott tudományok

Petur László: A nagy kaland (háztartásbeli)
 Erőáramú elektrotechnika (értelmiségi)
 Erőáramú villamos szerelés (munkás)
 Lamoth Emil: Elektroakusztika (értelmiségi)
 Szemerey—Bozzay—Magyar: Transzformátorok üzeme (munkás)

Székely Kálmán: Vájárismeretek (munkás)
 Petrich Ottó: Hajómodellek tervezése és építése (munkás)
 Fotózebkönyv (munkás)
 Gyulai: A fényképezés (munkás)
 Sevcsik: Fényképezés (munkás)
 Sevcsik: Gyakorlati fényképezés (munkás)
 Orszigety: Fotótípek (munkás)
 Favágó kiskakas (bábjáték) (értelmiségi)
 A három jóbarát (bábjáték) (értelmiségi)
 Köcsökgirálykisasszony (bábjáték) (értelmiségi)
 Kuki és a Rogogós (bábjáték) (értelmiségi)
 Repülj madárka (bábjáték) (értelmiségi)

Földrajz — Történelem

Ürögdi: A régi Róma (értelmiségi)

Szépirodalom

Beauvoir: Mandarinok (értelmiségi)
 Bellow: Herzog (értelmiségi)
 Bernáth: Így éltünk Pannóniában (értelmiségi)
 Gide: Pénzhamisítók (értelmiségi)
 Gide: A tékozló fiú (értelmiségi)
 Gide: A Vatikán titka (értelmiségi)
 Huxley: A lángész és az istennő (értelmiségi)
 Kodolányi: Süllyedő világ (munkás)
 Kodolányi: Visszapillantó tükör (értelmiségi)
 Maugham: Az ördök sarkantyúja (értelmiségi)
 Meri: Tükörbe rajzolt nő (értelmiségi)
 Mihail—Zamfirescu: Városszéli szerelem (értelmiségi)
 Moldova: Gázlámpák alatt (munkás)
 Parkinson újabb törvényei (értelmiségi)
 Pilinszky: Rekviem (tanuló)
 Salmon: Modigliani szenvedélyes élete (munkás)
 Sartre: A szavak (értelmiségi)
 Sartre: A fal (értelmiségi)
 Szabó Dezső: Az elsodort falu (értelmiségi)
 Szentiványi: A föld alatti folyam (munkás)
 Szentiványi: A völgy emberei (munkás)
 Updike: Kentaur (értelmiségi)
 Updike: Nyúlcipő (értelmiségi)
 Üvöltés (munkás)

A felsorolásból kitűnik, hogy a 70 mű 67%-a ismeretterjesztő és szakirodalom. 46 kötet ismeretterjesztő és 24 kötet szépirodalmi művet kértem ki az elmúlt évben a megyei könyvtártól. Kik keresik ezeket a könyveket? Értelmiségi foglalkozású olvasó 45 esetben kért olyan könyvet, amely nincs meg a községi könyvtárban. Munkás 22 esetben, tanuló két alkalommal és háztartásbeli egy alkalommal vette igénybe a könyvtárközi kölcsönzést. A legtöbb igény a társadalomtudományi szak iránt jelentkezik: 12 mű van a felsorolásban. A 10 kötet művészeti témájú mű, 9 kötet nyelvészeti könyv csak egy-egy számértékkel marad le a legkeresettebb szak mögött. Műszaki ismeretterjesztő és szakkönyvet csak két esetben kértek az olvasók. A megismert igények alapján már kiegészítettem az állományt.

Természetesen ezek az igények nem egyformán jelentkeznek a községi könyvtárakban. A Bakonycsérnyei Községi Könyvtár állománya 4894 kötet, sajnos, elég kevés a falu lélekszámához képest. A könyvbeszerzési keret évek óta 5000 Ft körül mozog, ezt az alacsony összeget csak az időnkénti póthitelek javítják kissé. (A csekély könyvbeszerzési keret következményeként a könyvtárközi kölcsönzési kérések között olyan könyvek is szerepelnek, amelyeknek meg kellene lenniük az önálló községi könyvtár alapállományában. A szerk.)

A könyvtárközi kölcsönzés igen sok munkával jár: bármilyen nehezen fér is bele a zsúfolt munkanapba, ki kell tölteni az űrlapot, postázni, s amikor megérkezett

a mű, az elismervényt visszaküldeni. Majd pedig az olvasó lelkére kötni, hogy nagyon vigyázzon a könyv épségére, hiszen az más könyvtár tulajdona stb., stb. A lebonyolítás tehát nehézkes és fáradságos, de mégsem szabad, hogy a könyvtáros kényelemszeretetből elutasítsa az olvasót arra való hivatkozással, hogy a keresett mű nincs meg a könyvtárban.

Benczikné Nemesházi Erzsébet
községi könyvtáros, Bakonycsernye (Fejér m.)

Csöből — könyvtár

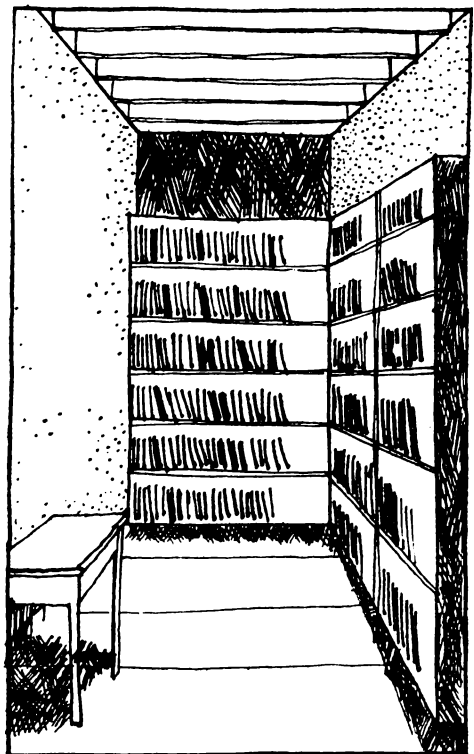
Gyakran járunk szép, új bútorokkal berendezett, frissen festett könyvtárakban, amelyekben azonban valami mégis sincs rendben. Az első rajzon bemutatott kis letéti könyvtár is hasonló: hiába a szép berendezés, a csöbősi helyiség nyomasztó és szűk.

Javíthatunk a helyzeten a színdinamika segítségével, ha a végfalat erős tónusú narancsszínűre — ez közelebb hozná —, az oldalfalakat pedig hideg világoskékre — távolítaná ezeket — festetnénk. Így valamennyire korrigálhatnánk a helyiség nagyon aránytalan formáit. Felesleges az egyik hosszanti fal mentén álló, szinte teljesen üres polc is. Ha ezt kivesszük, bár látszólag kevés hely szabadult fel, mégis lényegesen megnőtt a szabad tér.

A helyiség nagyon magas. Ezt álmennyezettel lehetne csökkenteni úgy, hogy utóbbi a világítást is magába foglalná és egyben eltüntetné a helyiséget keresztül szelő két vasgerendát is.

A hosszában futó padló túlzott perspektivikus hatást kelt. Ezt világos színű pvc burkolattal lehetne megszüntetni.

A javasolt változtatások természetesen pénzbe kerülnek, több pénzbe, mintha eredetileg hasonló megfontolásokkal tervezték volna a helyiséget. Éppen ezért, még az ilyen kis könyvkölcsönzők esetében is, célszerű jó előre meggondolni, hogyan tehetjük szebbé és kellemesebbé a környezetet. (w)

HOGYAN NEVELHET OLVASÓKAT AZ ISKOLA!

Azzal kell kezdenem, amivel felszólalásomat kezdtem az *Olvásó népért* mozgalom kecskeméti ankétján: szíven ütött, amikor azt olvastam, azt hallottam, hogy a mozgalomban mindenki, akitől csak várták, vállalta a rá eső részt, kivéve az irodalomtanárokat. Szívesen tiltakoznék, hiszen őszintén mondhatom, nagyon-nagyon, talán mindenkinél inkább magunkénak érezzük mi, irodalomtanárok a mozgalom célkitűzését, de elfog a bizonytalanság. Valóban úgy tanítjuk-e az irodalmat, hogy életre szóló olvasói érdeklődés, irodalom iránti szeretet, fogékonyság támadjon belőle? Mert nem kétséges, hogy a mozgalom életre hívói ezt várják tőlünk, s azt hiszem, minden munkájára adó irodalomtanár nevében mondhatom: mi is ezt várjuk magunktól.

Mit tehetünk?

Nézzük előbb röviden a középiskolai irodalomtanítás helyzetét! Az irodalom a mai gimnáziumban óraszámát tekintve elég mostoha helyet kapott, a teljes heti óraszám tizedrésze sem illeti meg. A délutáni tanulás, meg szabad idő során még kevesebb idő jut rá. Nemcsak a reáltárgyak szorítják háttérbe, hanem az olvasástól az időt elrabló tv is. Tekintélyét az is csökkenti, hogy az egyetemi, főiskolai tanulmányokra készülők közül csak egy csekély töredék (magyar szakos tanárok, tanítók, óvónők, jogászok) tesz irodalomból felvételi vizsgát. Igaz, hogy érettségi tárgy, csak-hogy az érettségien előre kiadott tételekre felelnek, azok megtanulásához pedig *memória kell, nem irodalomszeretet*, meg irodalmi műveltség. Az elnökök egyikének-másikának még jobban is tetszik a szépen, simán („mint a vízfolyás”) előadott, jóllehet sekélyes tartalmú felelet, mint a problémákat feszegető, de nehézkesebb. Az irodalmi tankönyvek elég terjedelmeseek, de szövegük megtanulása még mindig könnyebbnek tűnik a legtöbb tanuló számára, mint az olvasott műről való önálló gondolkodás és véleménynyilvánítás. S mintha az adottságoknak ezek a negatívumai súlyosabban esnének latba, mint a kétségtelen pozitívumok: a javuló tankönyvek, a mai irodalomnak jutó nagyobb hely, az iskolai könyvtárak fejlődése, a filmesztétikára való okos kitekintés.

Ha a fentieket, mint egyelőre változtathatatlan kereteket tudomásul véve tenni-valóink sorolását azzal kezdem, hogy tanításunk középpontjába az irodalmi élményt kelteni képes művet kell helyeznünk, látszólag nyílt kaput döngöttek, hiszen évek óta minden illetékes — minisztérium, OPI, szakfelügyelő, pedagógiai szakirodalom — ezt hangoztatja. Mégis úgy gondolom, hogy *ez a bizonyos kapu nem nyílt ki egészen*. Tankönyveinkben — különösen a korszakjellemző fejezetekben — túlságosan sok a művek ismerete hiányában a tanulók számára teljesen megemészthetetlen irodalomtörténet. De ne bántuk a tankönyveket! Magunk is hajlamosak vagyunk arra, hogy csak hallomásból vagy címről, vagy arról sem ismert művek irodalomtörténeti összefüggéseivel kápráztassuk el a tanulókat ahelyett, hogy igazi irodalmi élményben részesítsenénk őket.

Kevesebbet, de jobban! Véleményem szerint csak így juthatunk előre. Ne az ismeretek körének bővítésében, hanem a megismert művek elemzésének elmélyítésében mutatkozzék meg az igényességünk!

Persze megvan a veszélye a műelemzésnek is. Nem könnyű megtalálni itt a határt, amelyen innen maradva kibontatlanul marad a mű szépsége, de amelyet túllépve szájbarágássá, szócsépléssé silányodik a magyarázat. Ezt elkerülendő, elemzéseinket sokoldalúbbá kellene tennünk. Van abban valami visszás, hogy évi 4—5 filmesztétikai óra eredményeként tanulóink helyes észrevételeket tudnak tenni a képsíkok alkalmazásának, a kamera mozgatásának vagy a montázs ritmusának funkciójáról, de szinte semmiféle elképzelésük sincs arról, hogy például a regénynek milyen típusai vannak, s ezek alkalmazása hogyan szolgálja az eszmei tartalom kifejtését, hogy az epikusán ábrázolt helyzetek és a drámai lüktetésű konfliktusok változásának ritmusa is művészi kifejező eszköz, hogy az irodalom — a szó művésze — sokkal többet képes a belső látás számára adni, mint akár a legjobb film, ha az olvasó tényleg megtalálta a kontaktust az íróval, s alkotó társává szegődik

A miskolci 34. sz. általános iskolában elhelyezett városi gyermekkönyvtár

a fantáziájával, hogy egy-egy szép vers hangos mondása a hangképző szervek mozgató izmainak is gyönyörűséget okoz. Mutassunk meg minden alkotást minél több nézőpontból, járjuk körül, mint egy szobrot! Így biztosan elérjük, hogy mindenki számára adódik egy pillantás, amely az egyénhez szóló módon tárja fel a szépséget.

Goethe írta valahol, hogy ne múljék el napunk szép vers olvasása, szép kép szemlélése, szép zene hallgatása nélkül. Azt hiszem, az irodalomtanítás alapkövetelménye: *ne múljék el óra irodalmi szöveg olvasása nélkül*. Persze hosszabb epikai vagy drámai műnek ez csak részlete lehet. Nem baj! Nagyon hasznos órák lehetnek vagy lehetnének a nagyobb művekbe csak belekóstoló, „étvágygerjesztő” órák. Nincs rá lehetőség, hogy elolvastassuk *Jókaitól* Az Új földesurat? De arra igen, hogy órán elolvassuk az Akik egymást meg akarják enni c. fejezetet. A legtöbb szereplő jelleme és helyzete ebben az egyetlen fejezetben is világossá válik, s a humort és romantikus pátoszt vegyítő előadás szinte csábít a továbbolvasásra. *Arany* Bolond Istókjából is elég néhány versszak (a II. énekből), hogy a tanulók érdeklődését felkeltse a félszeg debreceni diák iránt. *Móricz* Forr a bor c. regényéből elég annyit bemutatni, amennyiben kiderül, hogy a régi ismerős, Nyilas Misi szerepel ebben is, de itt már érettségi előtt álló nagydiákként. Az effajta példákat minden irodalomtanár szaporítani tudná, de azért nem ártana, ha a szöveggyűjtemények is több ötletet adnának. Az ajánlott olvasmányokból pl. feltétlenül közölni kellene megkedveltető részleteket.

Az irodalomóráról az út a könyvtárba kell hogy vezessen. (Az volna a jó, ha az iskolai könyvtár minden óráközi szünetben a tanulók rendelkezésére állhatna.) Nem tudom, más hogy van vele: az én irodalmi műveltségem alapjait azok az olvasmányok vetették meg, amelyeket az irodalomórákon olvasott részletektől fellelkesítve azon melegében kikertem a könyvtárból. (Hadd tegyem hozzá, ma is hiánynak érzem, hogy pl. a Roland-éneket, amelyből valamikor V. gimnazista koromban olvastunk egy részt, még mindig nem olvastam el teljes egészében.)

Külön probléma, hogyan kellene irodalomórán feleltetni, hogy az se váljék holt idővé az élménykeltés szempontjából, s főként ne keltsen görcsös szorongást.

Szeretném, ha ez inkább beszélgetés lehetne közös élményeinkről, mint leckefelmondás. Legszívesebben ilyen kollokvium-jelleget adnék az érettséginek is.

Végül néhány szót az irodalomóra légköréről. Nem szabad, hogy ez az óra olyan legyen, mint a többi. Azt szeretném, ha a tanulók *pirosbetűs ünnepnek* tartanák. Az irodalomhoz nem elég az értelmi koncentráció: érzelmi ráhangolásra, hangulati azonosulásra van szükség, ilyen pedig csak ünnepi felajzottságban születel. Nem szégyellem leírni: azokat tartom a legjobb óráimnak, amikor titokban letörölt könyvekből, önfeledt nevetésből, sőt — horribile dictu — egymás közti sügdosásból állapíthatom meg, *élmény született*. És vajon kinek van több köze az irodalomhoz: annak-e, aki szépen megtanulja a tankönyvből, hogy a Tragédia Kis Jánosának sorsa hogyan sűríti a paraszti nyomorúságot, vagy annak, aki megkönnyezi a sorsát?

Megvalósíthatatlan ötlet, de azért befejezésül ide írom: egy irodalomtanár munkáját nem azon kellene mérni, hogyan felelnek növendékei az órán, érettségien, esetleg egyetemi felvételi vizsgán: azon, *mennyit, mit és hogyan olvasnak kikerülve az iskolából, öt, tíz, húsz év múlva*. De ha munkánkat nem is így értékelik, mégis elsősorban ezt célt kell szem előtt tartanunk.

Orosz László

HONNAN SZERZIK BE OLVASMÁNYAIKAT A KÖZÉPISKOLÁS FIATALOK?

II.

Miután megismerkedtünk a fiatalok könyvbeszerzési forrásaival általában, és szó volt a könyvvásárlásról, a családi könyvtárakról és a fiatalok saját könyvgyűjteményéről, most vizsgálódásunknak a könyvtári tagságra, a különböző könyvtár-típusok látogatására vonatkozó eredményeit ismertetem.

A megkérdezett fiatalok két csoportjának (az „iskolai” és „könyvtári” csoportnak) viselkedése ezen a téren alijában különbözött. A „könyvtári” csoport tagjai mind kölcsönzői voltak egy kerületi Szabó Ervin Könyvtárnak (legalábbis 1963-ban) — míg a többi 528 interjúalanyunk nemcsak jelenlegi, hanem egykori könyvtári tagsága is kétséges volt. Ezért a két csoport vizsgálatát, már a vizsgálati célkitűzéstől kezdve el kellett különítenünk egymástól. Először nézzük az „iskolai” csoport eredményeit.

A három középiskola végzős, illetve végzett tanulói közül:

egy vagy több könyvtárnak folyamatosan, a felmérés idején is tagja volt:	41,5 ⁰ / ₀
kimaradt egy vagy több könyvtárból, de tag maradt, illetve átiratkozott egy vagy több másik könyvtárba:	11,6 ⁰ / ₀
egykor könyvtári tag volt, de már nem az:	21,6 ⁰ / ₀
soha nem volt tagja könyvtárnak:	25,3 ⁰ / ₀

Ezekben az adatokban nem szerepel az iskolai könyvtári tagság — ez külön vizsgálat tárgya volt.

A könyvtári tagok összesített aránya tehát 53,1⁰/₀-ot tett ki. A megkérdezettek egyharmadát — legalább egy könyvtárban — kimaradt olvasóként tarthatják számon, de ezek harmadrésze nem volt valódi „lemorzsolódó”, mert egy másik könyvtárban tag maradt, illetve tagnak jelentkezett a kimaradását követő időkben. A megkérdezetteknek mindössze csak egynegyede nem volt tagja sohasem valamilyen könyvtárnak. (Leszámítva az iskolai könyvtárt.)

A három középiskola utolsó éves tanulóinál a folyamatos könyvtári tagság, a végzeteknél az átiratkozás és a végleges kimaradás volt a nagyobb arányú, a középiskola befejezése után különösen az átiratkozás üteme gyorsult meg. (Erre a tendenciára még visszatérünk.)

A folyamatos (kimaradás nélküli) tagok arányában a technikai tanulók vezetnek, az átiratkozás a gimnazisták körében bizonyult gyakoribbnak, és ugyancsak a gimnazisták között volt nagyobb azoknak aránya is, akik soha nem voltak könyvtári tagok. A kimaradás tekintetében a két iskolatípus között nem mutatkozott számottevő különbség.

A lányok között a folyamatos könyvtári tagság, a fiúk sorában viszont az átiratkozás kapott nagyobb szerepet.

A tanulmányi átlag emelkedésével párhuzamosan nőttek a könyvtári tagság és az átiratkozás mutatói is, a véglegesen kimaradók a legalacsonyabb tanulmányi átlag kategóriájában képviselték a legmagasabb arányt.

Végül, azt is megállapíthatjuk, hogy a könyvtári tagság érezhetően befolyásolja

(mégpedig serkentőleg) az olvasás gyakoriságát. A legintenzívebb olvasóknak azonban nem a folyamatos könyvtári tagok, hanem az átiratkozók bizonyultak.

Már az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy a könyvtári tagságnak az olvasás-fejlesztésben betöltött szerepét nem szabad leegyszerűsítve, csupán a „tag — nem tag” alternatívában gondolkodva vizsgálni. Ugyanis azok a rétegek, amelyek a nagyobb hajlandóságot mutatták az átiratkozásra vagy a könyvtárból való végleges kimaradásra (az érettségi után levők, a gimnáziumok egykori, ill. mostani tanulói, a fiúk, a jobb tanulmányi átlagúak és a rendszeresen olvasók), azok felmérésünk egyéb tapasztalatai szerint általában (a fiúk kivételével) az olvasás mennyiségében és minőségében is elől jártak. Különösen az átiratkozókra érvényes ez az állításunk, és az átiratkozás, ne feledjük, egyfelől lemorzsolódás is. A továbbiakban tehát az átiratkozókat és a végleg lemorzsolódókat kell közelebbről megvizsgálnunk, és ezt csak úgy tehetjük, hogy a könyvtári tagság tényét az egyes könyvtártípusok bontásában nézzük meg.

A különböző könyvtártípusok látogatottsága, átiratkozás, lemorzsolódás

A következő táblázat segítségével tekintsük át, hogy az „iskolai” csoport könyvtári tagjai milyen típusú könyvtárakat látogattak:

Könyvtártípus	Összesen	Középiskolások	Középiszkolát végzettek	Folyamatossn könyvtári tagok	Átiratkozottak
Szabó Ervin kerületi könyvtár	65,0%	80,6%	51,7%	77,6%	19,7%
Tudományos könyvtár	44,3%	18,6%	66,2%	36,1%	73,8%
Szakszervezeti könyvtár	15,7%	9,8%	23,2%	11,4%	31,1%
Összesen	125,0% ¹	109,0%	141,1%	125,1%	124,6%

¹ Egy megkérdezett több könyvtárnak is tagja lehetett.

Az összesített adatokból látható, hogy a Szabó Ervin kerületi könyvtárak látogatottsága a legnagyobb arányú (65%-os), de a tudományos, illetve szakkönyvtárak használata is nagyarányú (44,3%). A Szabó Ervin kerületi könyvtárak különösen a középiszkolások és a folyamatos könyvtári tagok körében voltak népszerűek: a végzettek és az átiratkozottak között már a tudományos könyvtárak használata érte el a legmagasabb százalékos arányt.

Ezek az adatok kétféle tendenciát sejtetnek, illetve igazolnak:

1. Az átiratkozások jellegzetes iránya a tanácsi közművelődési könyvtáraknak tudományos könyvtárakkal történő felváltása;
2. Az átiratkozás elsősorban a középiszkolát követő időszak jellemzője.

A felmérés további tanulságai megerősítették e két tendencia érvényességét. Annak a kérdésnek vizsgálata, hogy az átiratkozók milyen típusú könyvtárakat hagytak ott és milyen típusú könyvtáraknak tagjai jelenleg, a következő számszerű eredményeket hozta:

a tudományos könyvtárak 83,7%-os arányban váltották fel a Szabó Ervin kerületi, 10,2%-ban más tudományos és 6,1%-ban a szakszervezeti könyvtárakat; a kerületi könyvtárak kimaradó tagságát pedig 63,1%-ban vették át a tudományos, 21,5%-ban a szakszervezeti és csak 15,4%-ban más Szabó Ervin könyvtárak.

Kiegészítésül megjegyezhetjük, hogy a végleg kimaradt fiatalok által elhagyott könyvtárak mintegy 80%-át tették ki Szabó Ervin kerületi, és csak 12%-át a tudományos könyvtárak.

A középiszkolát végzettek között nyomon kísérhettük a könyvtárból való kimaradások időbeli alakulásának teljes folyamatát:

Életkor	Kimaradások száma
12 év	4
13 év	4
14 év	12
15 év	7
16 év	9
17 év	14

18 év	54
19 év	16
20 év	17
21 év	11
Összesen:	148

Látható, hogy a könyvtári kimaradások túlnyomó többsége (mintegy háromnegyede) a középiskola befejezésére — vagy az azt követő évekre esett, és legkritikusabb időszaknak épp a középiskola befejezésével egybeeső 18. életév bizonyult.

A könyvtári csoport

Az ismertetett felmérés interjúalanyai között szerepelt 103 olyan fiatal, aki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 11. sz. kerületi könyvtárának volt tagja az 1963-as évben, és akinek ugyanebből az évből való kölcsönzési adatait is ismerjük. Ők alkották mintasokaságunk úgynevezett „könyvtári” csoportját.

A csoport tagjai közül:

A felmérés idején is tagja volt a 11. sz. Szabó Ervin könyvtárnak: 44,7⁰/₀

Más könyvtárba iratkozott át: 36,9⁰/₀

Kimaradt a 11. sz. kerületi könyvtárból és más könyvtárnak sem lett tagja: 18,4⁰/₀

Azok, akik megmaradtak a 11. sz. Szabó Ervin könyvtár tagjának, de más könyvtárba is beiratkoztak, a kerületi könyvtár *mellett* szinte kivétel nélkül, és akik más könyvtárba iratkoztak át, a kerületi könyvtár *helyett* túlnyomórészt szintén tudományos könyvtárt választottak. (Azok között a könyvtárak között, amelyekbe az átiratkozás történt, csak hat szakszervezeti könyvtárt találunk a negyvenhét tudományos könyvtár mellett. A nagy könyvtárak közül elsősorban az Egyetemi, a Széchényi Könyvtárba, illetve a Szabó Ervin Könyvtár központjába iratkoztak át az olvasók.)

A kérdés ezek után az, hogy milyen tényezők játszanak szerepet abban, milyen olvasási jelenségek jelzik előre azt, hogy valaki a tudományos könyvtárt a Szabó Ervin Könyvtár *mellett*, vagy pedig *azzal felcserélve* használja. Ebben természetesen sok, számokkal nem mérhető tényező is közrejátszik. Ezért — és a megkérdezettek kis száma miatt — a válaszok értelmezésére az 1963. évi kölcsönzési adatok segítségével csak kísérletet tehetünk.

Vizsgálatunk fő eredménye az volt, hogy a kölcsönzés *menyiségi* mutatói nem jelezték előre a későbbi kimaradókat és átiratkozókat, ami érthető is, hiszen a könyvtárból kölcsönzött könyvek számából még az olvasás intenzitására sem lehet kellő biztonsággal következtetni.

A kölcsönzött könyvek *minősége*, illetve tartalmi *milyensége* már fontosabb tényező: ez kicsiben is jellemezheti az olvasók csoportjait. Azt tapasztaltuk, hogy akik csak szépirodalmi könyveket kölcsönöztek 1963-ban, hűségesebbek maradtak a Szabó Ervin Könyvtárhoz, mint akiknek kölcsönzőlapján nem szépirodalmi könyvek is szerepeltek: az előbbieket 56%-ával szemben az utóbbiaknak mintegy 40%-át találtuk 1967-ben a 11. sz. könyvtár tagjai között. A véglegesen kimaradók aránya e két csoportban (a csak szépirodalmat és a mást is kölcsönzők között) lényegében azonos volt, az átiratkozás a nem szépirodalmi jellegű munkák 1963-as kölcsönzésének gyakoriságával párhuzamosan nőtt: a csak szépirodalmat kölcsönzőknek 28. a szak- és ismeretterjesztő irodalmat gyakrabban kölcsönzőknek 41%-a iratkozott át másik, elsősorban tudományos könyvtárba, hogy könyvigényeit jobban kielégíthesse.

A kölcsönzőket besoroltuk három ízléskategóriába: a „szórakoztató”, „klasszikus” és „modern” egyikébe is, attól függően, hogy a hazavitt olvasmányok zömükben, illetve uralkodó jellegükben milyen jellegűek voltak, milyen *minőségi színvonalat* képviseltek. Eredményeink szerint a szint emelkedésével arányosan nőtt a jelenlegi tagok és az átiratkozók aránya. Jellemző adat, hogy a legalacsonyabb („szórakoztató”) fokon kölcsönzők között volt a legnagyobb: 45%-os a végleg kimaradók aránya — szemben a „klasszikus” és „modern” szintek 19 és 15%-ával.

Úgy látszik tehát, hogy a Szabó Ervin kerületi könyvtárak tagjai közül az erősen szépirodalmi érdeklődésű olvasók hagyják el legkevésbé a könyvtárat. Legkönnyebben a legalacsonyabb ízlésszintű kölcsönzők válnak meg végleg a könyvtártól: a szépirodalmon kívüli érdeklődés pedig a tudományos könyvtárakba való átiratkozást mozditja elő.

Iskolai könyvtár

Az iskolai könyvtárra vonatkozó vizsgálódásainkat lényegében a gimnazisták körére kellett szűkíteniünk, mivel a Bánki Donát Gépipari Technikum elsősorban és szinte kizárólag csak felsőfokú hallgatói számára működtette könyvtárát.

Két iskola alapján nehezen lehetne erről a könyvtártípusról általánosabb érvény-

nyel szólni, de a két gimnázium könyvtárának összevetése mégis meglepő tanulságokkal szolgált. Az egyiket ugyanis a megkérdezett végzős tanulók 82%-a, a másikat pedig csak 23%-a szokta használni, annak ellenére, hogy mindkét könyvtárt főhivatású könyvtáros vezette, és mindkét iskola egy-egy tanulója kb. 17—18 iskolai könyvtári könyv jutott. A különbség oly nagy, hogy nem mehetünk el mellette szó nélkül. Annál is inkább, mert a nagyobb forgalmú könyvtárral rendelkező iskola tanulói az olvasás intenzitásában is vezettek.

A nagyarányú eltérés okát, miután a tárgyi adottságok nagyjából megegyeztek, végül is szubjektív tényezőkben: a könyvtári munkának és a könyvtár vezetésének vonzóbb vagy kevésbé vonzó megszervezésében találtuk meg. A jobb eredményeket elért könyvtár vezetője erőt és fáradságot nem kímélve igyekezett propagálni könyvtárát: kollégáitól elkért osztályfőnöki órákon, lyukas órákat felhasználva ismertette a tanulókkal a könyvtár állományát, a kölcsönzés technikáját; a szünetekben behívta könyvei közé körülnézni a fiatalokat stb. Mindez arra figyelmeztet, hogy többet kell foglalkoznunk ennek a könyvtár típusnak személyi tényezőivel: könyvtárügyünk jelen fejlődési szakaszában az iskolai könyvtáros egyénisége különösen nagy jelentőséget kap.

A felmérés további tapasztalata szerint a mintasokaság intenzívebben olvasó rétegei (beleértve a könyvtári tagokat is) látogatták nagyobb mértékben az iskolai könyvtárakat. Természetesen nemcsak arról van szó, hogy a nagyobb olvasási szükséglettel együttjár az iskolai könyvtár használata, hanem arról is, hogy az iskolai könyvtár — bekapcsolódva az iskola oktató-nevelő munkájába — *fejleszti* is az olvasás intenzitását: az iskolai könyvtár látogatói között 65%-os volt a gyakrabban, és 4%-os a csak időnként olvasók aránya, míg azok között, akik nem vették igénybe az iskolai könyvtár szolgáltatásait, a megfelelő arányszámok 52; és 19%. Tehát az *iskolai könyvtárak fejlesztése, jelentőségük növelése a középiskolai tanulók olvasásintenzitás-növelésének egyik hatékony eszköze lehetne.*

Az iskolai könyvtár látogatóinak háromnegyed része iskolai kötelező olvasmányokon kívül más könyveket is szokott kölcsönözni, mégpedig általában azok, akik az iskolai könyvtár igénybevételében is elől jártak. Kivételt képezett a *nem könyvtári tagok* csoportja: ők részben az iskolai könyvtárból fedezték azt a könyvszükségletet, amelyet a könyvtári tagok egyéb közkönyvtárból elégitettek ki.

A könyvtárból kölcsönzött könyv hatóköre

Végül felmérésünk megpróbált adatokat szerezni arról, hogy a fiatalok által a könyvtárból kölcsönzött könyveket milyen mértékben olvassák mások, és hogy a megkérdezettek olvassák-e a családtagok által kölcsönzött könyveket.

A válaszok tanúsága szerint a könyvtári tagok 61%-a szokta továbbadni olvasásra a könyvtári könyvet.

Könyvtári tagot a megkérdezett fiatalok több mint felének családjában találunk, és ezek 73%-a szokott is olvasni a családtagok által kölcsönzött könyvekből.

Öröndetes és figyelmet érdemlő tény, hogy a nem könyvtári tagok fele részének is volt a családjában könyvtári kölcsönző, és ezek túlnyomó többsége (sokkal nagyobb arányban azoknál, akik maguk is könyvtári tagok) igénybe is szokta venni családi közvetítéssel a könyvtári szolgáltatást. *A könyvtári könyv hatóköre tehát nemcsak mintasokaságunk könyvtári tagjaira, hanem — ha áttételesen és kisebb határfokkal is — a nem könyvtári tagok mintegy 40%-ára is kiterjedt.*

Összefoglalva vizsgálatunk legfontosabb könyvtári vonatkozású eredményeit, megállapíthatjuk, hogy a felmérés a számok bizonyító erejével igazolta a *könyvtári tagság olvasásra és könyvvásárlásra serkentő hatását.* Azoknak a fiataloknak hátrányát, akik *sohasem voltak könyvtári tagok*, némileg csökkentette a viszonylag nagyobb állományú családi könyvtár. Legproblematisabb rétegnek a *könyvtárból végleg kimaradók* mutatkoztak, de a könyvek gyűjtésében azért megelőzték a „folyamatos” könyvtári tagokat. A lemorzsolódók másik csoportjában, az *átiratkozók*nál sajátos, összetett tendenciákkal talákoztunk. Sok tekintetben ők bizonyultak mintasokaságunk legfejlettebb egyedeinek: vezettek mind az olvasás, mind a könyvvásárlás intenzitásában. Figyelemre méltónak kell tartanunk, hogy az átiratkozás általában a Szabó Ervin kerületi könyvtárakból a tudományos és szakkönyvtárakba való átáramlást jelentette, a szakszervezeti könyvtárak csak kevés esetben váltották fel (inkább csak kiegészítették) a Szabó Ervin könyvtárakat. Az *iskolai könyvtár* intézménye felmérésünkben még inkább csak a lehetőségek, mint az eredmények általánosan mutatkozott be, adataink elsősorban a szubjektív tényezők szerepére mutatnak rá. Végezetül megállapíthatjuk, hogy a könyvtárból kölcsönzött könyvek — családi közvetítéssel — a könyvtárba nem járó fiataloknak is csaknem feléhez eljutottak.

Gereben Ferenc

RÉGI VITÁK A „NÉPSZERŰ” MŰVÉSZETRŐL — IRODALOMRÓL

Amióta olvashatjuk a hazai művészetszociológusok szórványos publikációit és az izlésnevelés gondjait értőbben elemző közleményeket, könyvtárosok és népművelők már nemcsak a giccs elleni „hadjáratra” tüzeljük magunkat. Újabbán, sok jele van, hogy világosan látjuk a művészet és társadalom viszonyának a giccsnél is izgalmasabb problémáját: azt, hogy a művészet valóban kvalitásos javával (Platón a „királyi”, mások az „igazi”, a „magas”, a „nemes”, az „elit” jelzővel minősítik) a népesség szűkebb köre élt csak hajdan is, ma is, ezzel szemben a tömegek rendszerint olyan műveket tüntetnek ki vonzalmukkal, amelyeket az esztétika semmi esetre nem értékelt igazán sokra.

Szűkebb szakmai körökben, az esztétika története tanúskodik róla, természetesen régóta ismerik és vitatják a problémát, hiszen már Platónnak és Arisztotelésznek is gondot okozott a „laikus” tömegek körében népszerű művészet. Azóta se szeri, se száma az új szempontoknak, vélekedéseknek. Itt most nincs rá hely, hogy akárcsak tudólag is áttekintsük a régi és új vitákat, hogy részletesen jellemezzük a kérdés tudományos állását; itt-ott ütjük csak fel az idevágó irodalmat, persze azért nem vaktában, hanem ma is tanulságos szempontokat keresve.

A görög művészetelmélet dilemmája

A görög művészetek klasszikusai, *Platón* és *Arisztotelész* számos, lényeges kérdésben egyező állásponton voltak. A művészet társadalmi jellegéről, erkölcsi tartalmasságáról, a művészet személyiségformáló erejéről, hivatásáról végeredményben egyformán gondolkodtak. Világosan látták, hogy az állampolgári erény formálásában nem lehet nélkülözni a művészetet, és tudták, hogy a művészettel természetesen szövetkezik a gyönyörködés, az „élvezet”, ennek magyarázatában viszont *Arisztotelész* messze eltávolodott *Platón*tól.

Platón csak az erkölcsileg tartalmas művészetet, csak az „értelmes” gyönyörűséget méltányolta és megvetően szólt a pusztán „élvező gyönyörködésről”, a szórakozásról: „Ámbár a legtöbben azt vallják, hogy a művészet igazi feladata az, hogy lelkünknek gyönyört szerezzen, ámde ez tűrhetetlen, és még kimondani is szentségtörő állítás.” *Platón* nevelési szempontból szorgalmazta az értékes és értéktelen művészet különválasztását. Köztudomású, hogy „ideális” Állam-ába milyen súlyos megszorításokkal engedte csak be a művészetet. És a *Törvények* bizonyos passzusairól sem feledkezhettünk meg: itt azon háborog, hogy a laikus tömeg, a „nézőközönség” „műzsi dolgokban” értőnek tekinti magát, abból kiindulva, hogy az értékelés legfőbb kritériuma az „élvező gyönyörködés”. A laikus tömeg kulturális illetéktelenségét hirdeti, s veszélyesnek tartja a „mindenki mindenhez érti” szemlélet elterjedését a művészetben.

A platóni művészetfelfogás alapvető ellentmondásait könnyű fölfedni: zseniális fölismerésekkel gazdagította az antik művészetszemléletet, ugyanakkor doktrinér idealizmussal, arisztokratikus, askétikus szemléletével megalapozója lett annak az irányzatnak, amely a nevelési cél mértéktelen túlhangsúlyozásával közeledett a művészet differenciáltan gazdag világhoz.

Arisztotelész művészetszemléletének vezérmotívuma az adottságokkal, a művészi gyakorlattal való számvetés. Igaz, *Poétikáját* a görög művészet csúcseit reprezentáló tragédiák elemzése nyomán dolgozza ki, belátja azonban, hogy a differenciálódás visszafordíthatatlan, hogy az erkölcsileg tartalmas művek mellett nagyon közkedvelté vált már a pihenető, szórakoztató művészet is. *Arisztotelész* is fontosnak tartja a művészet „erényt formáló” hivatását, de idegen tőle *Platón* askétikus szigora, hiszen elismeri, hogy a művészetnek a szórakozást és a pihenést is szolgálnia kell. A *Politikában* így érvel: „A szórakozás ugyanis a pihenés kedvéért van, a pihenés pedig kétségkívül kellemes...; a magasabbrendű életmódnak sem csupán szépek és nemesnek, hanem kellemesnek is kell lennie (a boldogság e kettőből áll)...” Nem kevésbé fontos *Arisztotelész*nek az a fölismerése is, hogy a különböző osztályokhoz és rétegekhez tartozó emberek esztétikai ízlésében, igényében nagyfokú differenciáltság jut kifejezésre. Azt is méltányolnunk kell, hogy a népi szórakozásokat nem ítéli meg oly nagy erkölcsi szigorúsággal, mint *Platón*. Mai szemmel persze könnyű kimutatni, hogy *Arisztotelész* is kötötte osztályszemlélete, hiszen a *Politiká*-ban így vélekedik: „... kétféle nézőközönség van: az egyik szabad és művelt emberekből áll, a másik pedig kézművesekből, napszámosokból és más ilyenekből kikerülő durva ízlésű tömeg: ez utóbbiak számára is kell rendezni dalversenyeket és előadásokat pihenés és szórakozás céljából: s miként az ő lelkük a természetszerű állapotból ki van forgatva, akként az összhangzatnak és a dallamnak is vannak

elferdült formái; s mivel mindenkinek az okoz gyönyörűséget, ami természetének megfelel: meg kell engednünk azoknak, akik ilyen nézőközönség előtt lépnek föl, hogy a zenének megfelelő válfaját mutathassák be neki...”

Arisztotelész művészetfelfogásának egészen felületes jellemzése is meggyőzhet bennünket, hogy a szórakozás, a művészi élvezet problémakörére vonatkozóan tudományosan milyen jelentős és messzeható megoldást talált a nagy filozófus, amikor differenciáltan értelmezte a művészetet magát is és funkciót is, és amikor elismerte az esztétikai élvezet jogosultságát.

Cervantes zseniális bravúrja

Cervantes, az európai regény első nagy klasszikusa, tüzetesen ismerte a korabeli népszerű olvasmányokat, a lovagregényeket, világos szemmel látta ezek fogyatkozásait s nem szaporítani akarta őket a *Don Quijote* megírásával, inkább reformálni kívánta a népszerű műfajt, amely voltaképpen nemcsak a XVI—XVII. század népszerű, szórakoztató irodalmának a reprezentánsa, hanem a hajdani antik szórakoztató prózának is mintegy az „örököse”, tehát régi hagyományok őrzője volt. Mindez köztudomású és az is elég közkeletű vélemény, hogy Cervantes megölte a lovagregényt és valami merőben újat alkotott.

Igaz-e, hogy Cervantes megölte a lovagregényt? Lapozzuk csak föl a *Don Quijote*-t, páratlanul gazdag forrás magára a lovagregényre vonatkozólag is, és kulcs Cervantes művészi elveinek, célkitűzéseinek a megértéséhez is. A regény számos helyén utal rá Cervantes, hogy a lovagregény a legkedveltebb és legnépszerűbb irodalom volt akkor; még az írni-olvasni nem tudók is ismerték fölolvadásból. Egy analfabéta fogadós így ad erről számot: „Becsületszavamra, a világon nincs jobb olvasmány, s különféle papirosok között én is őrzök néhány regényt, mondhatom, csak megszipitették az életemet és nemcsak nekem, de másoknak is: hiszen aratás-kor, ünnepnapokon nálam gyülekeznek az aratók, és köztük mindig akad olvasni tudó, hát akkor veszi a könyvet, mi meg, vagy harmincan, körülüljük és a legnagyobb élvezettel hallgatjuk, még a nyálunk is csorog tőle.” Cervantes gondol arra is, hogy érzékeltesse maguknak a lovagregényeknek, de olvasóiknak a típusait is; az egyik olvasó a nyersebb drasztikumot, a másik a moralizálóbb, a harmadik az érzelgősebb változatot kedveli. A műnek úgyszólván minden cselekvő hőse lovagregényolvasó. Cervantes azt is jól tudja, milyen kritikátlan olvasók ezek, számára viszont vita tárgya a lovagregény. Ezt nemcsak *Don Quijote* megháborodásával, hanem számos egyéb utalással is tudtul adja.

Szó sincs arról, hogy Cervantes radikálisan megtagadná a lovagregényt. Kiváltképpen tanulságos egy párbeszéd, amelyben a „bölc” kanonok (*Cervantes* szócsöve) így vélekedik: „...a lovagregénynek, minden fent jelzett fogyatékosága mellett, van egy jó tulajdonsága: maga a tárgy megnyilvánulásra ösztönzi az érett elmét. mert széles és szabad teret nyit előtte, ahol a toll szabadon futhat, leírhat hajótöréseket, viharokat, csatározást, verekedést egyaránt. A szerző megmutathatja, hogy ért az asztrológiához és a csillagászatban is jártas, muzsikuss is, és államügyek ismerője is, s ha kedve szottyán, bármikor talál alkalmat a fekete mágiában való jártasságának érvényesítésére...”

Cervantes vélekedése szerint a sokrétűség, a tanítás és gyönyörködtetés egyformán sajátossága a lovagregénynek, ugyanakkor a maga számára nem tartja kielégítő példának, ezért reformálni, nemesíteni akarja. Az eredményt ismerjük: Cervantes a lovagregény sok elemét átvette, kétségtelenül hódolt tehát a korabeli ízlésnek is, ugyanakkor messze a kor átlagízlése fölé emelkedett. Thomas Mann találóan tapintott a lényegre: „Nem győzöm a fejemet csóválni a regényben elszórt novellákon: kalandosan érzelmek, egészen ama művek stílusában és modorában, amelyeket a költő gúnyolni akar, úgyhogy az olvasóközönség a könyvben szíve szerint megtalálta ugyanazt, amiről le akarták szoktatni — élvezetes elvonókúra.”

A *Don Quijote* olyan remekmű, amely egyúttal páratlanul népszerű olvasmány is lett. Azt is tudjuk viszont, Cervantes megérte, hogy egy fércmű, amely műve folytatásának hazudta magát, ugyanúgy bejárta a világot, éppoly szívesen olvasták, mint az ő eredeti könyvét. Ebből az egyik tanulság kézenfekvő: a *Don Quijote* nagy népszerűségének fontos tényezője lett, hogy Cervantes nem szakadt el gyökeresen a kor legnépszerűbb olvasmányaitól, azok hatásos elemeit felhasználta. A másik tanulság is nyilvánvaló: Cervantes olvasói elfogadták a „megnemesített” regényt, ugyanakkor nem tagadták meg a lovagregényeket sem. Thomas Mann úgy gondolta: az olvasók nem is érzékelték a különbségeket, mert az egyszerűbb olvasók érzéketlenek a minőségre. Tény, hogy Cervantes nem idézett elő ízlésforradalmat, Thomas Mann magyarázatát mégsem tartom kielégítőnek. Schiller, Tolsztoj és mások közelebb jártak az igazsághoz, a nép ízlésvilágáról gondolkodva.

Schiller fölismerései

Schiller — a Cervantes korához képest sokkal bonyolultabb helyzetben — a maga teljes éleselméjűségével gondolta végig a művészet és népszerűség problémáit.

Schiller eszménye olyan művészet volt, amely eleget tesz az értő kényes ízlésének és mégsem válik élvezhetetlenné a nagy tömeg számára, amely idomul a nép értelméhez, ugyanakkor semmit sem enged a művészet méltóságából. Schiller nem volt utópista, tudta jól, ilyen művészetet milyen nehézség árán teremthet a költő, az író. Tudta, hogy a népszerűségért gyakran milyen árat fizettek kortársai, számolt a különböző néprétegek tényleges esztétikai fogékonyságával, igényével, amelyet sohasem idealizált. A Bürger költeményeiről szóló híres kritikájában számunkra is tanulságos módon foglalkozott a nép fogalmával. A nép — mondja — ingatag fogalom, mert világunk többé nem a homéroszi világ már, ahol érzésben és gondolkodásban körülbelül ugyanazon a fokon áll a társadalom minden tagja; most egy nemzet színe-java és tömege közt nagyon nagy a távolság; mivel tehát a népfogalom már régóta nem egységes, egy népköltő csupán a legkönnyebb és legnehezebb között választhat: vagyis kizárólag a nagy tömeg felfogóképességéhez alkalmazkodik és lemond a műveltségben magasan állók létezéséről, vagy művészete nagyságával megszünteti a távolságokat és együttesen tör mindkét célra. Schiller szerint a zseni legnagyobb diadalának nevezhető, ha megoldja a nehéz feladatot.

Miként a görög filozófusok, ő is szembenéz a művészi élvezet kérdésével is. Belátja, hogy a fáradságnak szüksége van „érzéki természetű” felüdülésre, magasabb rendűnek tartja azonban az olyan „felüdülést”, amely szellemileg s morálisan is tartalmaz, ugyanakkor jól ismeri a művészettel szemben támasztott igényeket is, köztük a legtöbbit hangoztatott szórakoztatást, pihentetést. Schillert határozott társadalomkritikára készíteti annak fölismerése, hogy kortársainak egy kisebb részét az „elernyesztő élvezet” hajhászása, a többséget pedig a megfeszített, kimerítő munkából következő elcsigázottság és a kulturális kiműveltség tartja távol az értékes művésztől.

Alkotó művészként szüntelenül sóvárgott a hajdani, ún. naiv zsenik egyszerűségére és könnyedségére, tudta azonban azt is, hogy az új életviszonyok, kora társadalmi és morális problémái a régi egyszerűséghez képest komplikáltabb művészi megoldást kívánnak. Ezzel együtt szakadatlanul kereste, milyen módon ébreszthetne érdeklődést művei iránt a legszélesebb körben. Köztudottan vonzódott a kalandoshoz, a lélektanilag érdekfeszítőhöz, az extrémhez, az emberi eltévelyedésekhez, mint megformálандó nyersanyaghoz. Innen az érdeklődése és a bevezetője a *Pitaval* német fordítása elé és ezért fáradozott, eredményesen, a nép prózai olvasmányainak meg-nemesítésén.

Schiller a maga korában megoldhatatlan ellentmondással próbált megküzdni. Csak magasrendű, nemes művészetet ismert el olyannak, amely méltó arra, hogy eljusson a néphez, tudta azonban, hogy kora egyszerű emberének az ilyen művészet nem éppen problémátlan szellemi táplálék. A közismert kuriozitást, miszerint Molière mindig a cselédjének olvasta föl először a munkáit és amit az nem értett, nem helyeselt, törölte — Schiller így kommentálta: „Molière mint naiv költő csakugyan beérhette azzal, hogy cselédje döntse el, mi maradjon benne vígjátékában, mi nem... De nem tanácsolnám, hogy Klopstock ódáit, a Messiás-t, az Elveszett paradicsom-ot, a Bölcs Náthan-t és más művek legszebb részleteit ilyen kísérletnek vessük alá.”

Schillert a tapasztalat vezette, tudta, hogy a művészet jelentékeny tartománya és a néptömegek között nem alakult ki eleven kapcsolat. Tudjuk, ő maga szinte megjelenése pillanatától hallatlan népszerűsége tette szert, elsősorban tehát nem személyes sérelme volt az elszigeteltség, a problémákkal való nyílt szembenézés sokkal inkább teoretikus következetességéből következett.

(Folytatjuk)

Rádic József

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE 1968. évi 4. számában Varga Sándor tanulmányban számol be a Szabad Szó c. hetilap 1939-től 1943-ig folytatott könyves akciójáról. Írása érdekes adalék a falusi könyvkultúra terjesztésének történetéhez. Sonnevend Péter a Cserépfalvi Könyvkiadó működését ismerteti. Mátrai László 60. születésnapja alkalmából Kőhalmi Béla a könyvtáros és tudomány-szerző, Fukász György a filozófus arcképét rajzolja meg. Az ETO újabb magyar irodalmáról Csapodi Csaba készített összefoglalást.

SZABÓ ERVIN EMLÉKKÖNYV

A magyar könyvtártudományak és könyvtárpolitikák mindmáig Szabó Ervin a *legnagyobb szabású alkotója*. De személyével kapcsolatban mi, mai könyvtárosok nemcsak erre vagyunk büszkéek, hanem arra is, hogy ő volt a *marxizmus* hazai megismertetésének *első tudósa*, s a magyar *munkásmozgalomnak* egyik legjobban tisztelt alakja.

Tartunk azonban tőle, hogy Szabó Ervin személyének ez az értékelése a haladó magyar közvéleményben nem eléggé ismert, sőt könyvtáros körökben sem mindenütt világos. Ez törvényszerű is, mert vajon kezébe tudjuk-e adni olvasóinknak Szabó Ervin műveit, vagy Szabó Ervin életművének ismertetését és értékelését? Nem tudjuk, mert műveiből ez ideig csupán a „Társadalmi és pártharcok a 48/49-es magyar forradalomban” című tanulmánya és „Válogatott írásai” jelentek meg, azok is meglehetősen régen, kevés példányban s ezért nem foroghatnak közkezen a könyvtárakban. Életművéről tudományos monográfia még nem készült. Valamivel jobban állunk könyvtárosi munkájának ismeretével, mert könyvtárosok számára hozzáférhető válogatott könyvtártudományi és művelődéspolitikai írásainak kötete, de ez is csak akkor, ha jól utána járnak az érdeklődők. *Életművének összefoglaló értékelése* azért is késik, mert nincs még felkutatva munkásságának minden részlete.

Válogatott írásainak és válogatott művelődéspolitikai cikkeinek egy-egy kötete 1958-ban, halálának 40. évfordulóján jelent meg. Az elmúlt év végén pedig, halálának félévszázados évfordulóján a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* kiadta Szabó Ervin emlékkönyvét.

Az emlékkönyv azért készült, hogy a Szabó Ervin életművével szemben fennálló többrendbeli adósságunkból törlesszünk. A fővárosi könyvtára a mű kiadásával nemcsak saját *múltja feltárásának*, nemcsak az egész hazai *könyvtárügy jobb elismerésének* tett szolgálatot, hanem legjobb *szocialista hagyományaink* tisztázásának, megismertetésének is.

A kötet első részében Szabó Ervin eddig kiadatlan, jórészt nem ismert, néha külföldi lapokban, idegen nyelven megjelent írásai közül *Remete László* a kutatásai során feltárt anyagot. Új ismeretekkel gazdagítja ez a fejezet a marxista tudós, valamint a munkásmozgalmi harcos portréját. Különösen érdekes Szabó Ervin korai felismerése a *készülő orosz forradalom* jelentőségéről.

A kiadvány második fejezete nekrológok, egykorú emlékezesek, időközben megjelent tanulmányok csokrát nyújtja Szabó Ervinről. Ezeket a lapokon történelmi személyek, forradalmárok szólalnak meg: *Kun Béla, Révai József, Rudas László, Sallai Imre, Varga Jenő, Károlyi Mihály, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond* és mások. Az írók és művészek közül *Móra Ferenc, Kassák Lajos, Sinkó Ervin, Vedres Márk*. Helyet kapnak ebben a részben a fiatalabb kutató nemzedék képviselőinek írásai is, akik részletkérdéseket dolgoztak fel Szabó Ervin életművéből.

A harmadik fejezet a ma élő kortársak *visszaemlékezéseit* tartalmazza, akik a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* felkérésére küldték el nyilatkozataikat a világ minden részéből.

A függelék az 1958-as Szabó Ervin *bibliográfia kiegészítését* nyújtja és számos eddig ismeretlen képet is közöl. A kötet kiadását *Remete László* eredményes feltáró és szerkesztő munkája tette lehetővé. Kár, hogy a nyomdai kiállítás, a tipográfia és a terdelés igénytelen, nem méltó az emlékkönyv tartalmához.

A könyv anyaggyűjtése, szemlélete tudományos színvonalú, megírási módja — különösen második és harmadik részének — világos, közérthető, sokszor *színes*. Ezért mondanivalója nemcsak a kutatóknak szól, hanem a nagyközönségnek, az érdeklődő olvasóknak is. S mondanunk sem kell, hogy *minden könyvtárosnak*. Szabó Ervin munkásságának ismerete ugyanis a könyvtárosi hivatás tudatos kialakításának elengedhetetlen feltétele.

Páldy Róbert

A GÖRÖGÖK VILÁGA

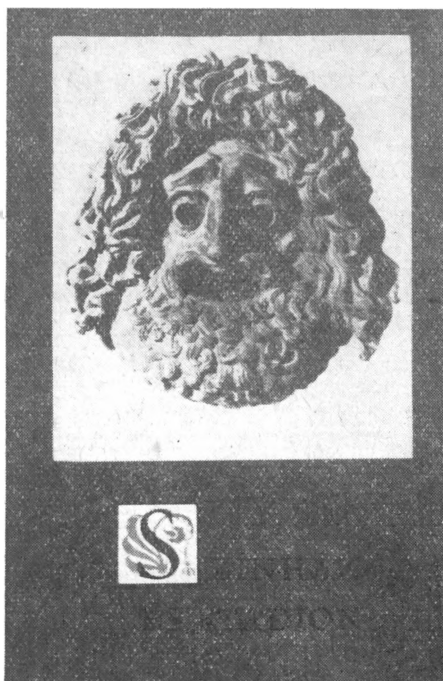
Az Európai Antológia Görögország kötetei

A Gondolat Könyvkiadó *Európa Nagy Korszakai* c. sorozatához (ez évi januári számunkban ismertettük) kapcsolódnak az *Európai Antológia* kötetei. A görög kultúra aranykorához eddig hat kötetnyi jelent meg: *A demokrácia bölcsője* (Sarkady János gondozásában), *Régi görög hétköznapiak* (Ritoók Zsigmondéban), *A görög művészet világa I—II.* (Borzák Istvánéban) és a *Színház és stadion* (Ritoók Zsigmondéban). A görögök vallásos életéről szóló gyűjtemény még várat magára. Megjelentetése sürgető, nem csupán azért, hogy teljessé váljék a sorozat, hanem mivel majd minden, ami a görögöktől ránkmaradt, ünnepeikkel, vallásos életükkel kapcsolatos: középtéményeik (templomok, színházak, stadionok, a közintézmények épületei, síremlékek stb.), művészeti alkotásaik, irodalmuk, színjátszásuk, versenyjátékaik, politikai életük, de még hétköznapi életük számos jelensége is. A görög kultuszokról, vallási cselekményekről, szokásokról szerzett ismeretek nélkül az eddig közzétett anyag csonka, s csupán félig-meddig érthető. Egyetlen példát: az olimpiai játékokkal kapcsolatban megtudjuk, hogy az atléták egy *vadkanhúsdarabra* tettek esküt Zeusz szobránál, hogy nem szegik meg a szabályokat. Miért éppen vadkanra? Ez esetleg a hitvilágra és kultuszokra vonatkozó szövegek gyűjteményéből derül majd ki.

Az Antológia kötetei — a kifejezés elsődleges, *eredeti* értelmében — illusztrációk. A szó ugyanis megvilágítót, napfényre hozót, megmagyarázót és egyúttal ékítő-szépitőt is jelent. Míg az *Európa Nagy Korszakai ma élő tudósoknak* a mai tudomány szemszögéből adott összefoglalásai (és elemzései) a múltnak egy-egy kiemelkedő korszakairól, az Antológiák a szemtanúk, kortársak vallomásai, leírásai saját korukról vagy a számukra közelmúltból. A bennük összegyűjtött szemelvények maguk azok a források, melyekből — kellő kritikával szemlélve őket — a történészek kibontották és megrajzolták az adott korszak képét.

Hasznuk az olvasó számára többszörös: Egyrészt bizonyos ellenőrzési lehetőséget nyújt, segítségükkel meggyőződhet róla, hogy a történeti összefoglalók helyes, pontos, hű képet adtak-e. Sokkal fontosabbnak érezzük azonban az antológiák másik szerepét, a közelhozást, érzékletessé tevést. Hogyan is szemléltessük egy történeti mű és egy effajta jegyzetelt és magyarázott szöveggyűjtemény közötti különbséget? Az előbbi mintegy távlati képet ad, mintha egy magas hegycsúcsról, vagy még inkább repülőgépről mutatnák meg egy város áttekintő képét; ezen maguk az emberek — ha az *egy* emberek egyáltalán lát-szanak — kis mozgó pontok, hangyák csupán. Az ilyen kép az egész megértésére, a nagy összefüggések felfogására alkalmatlan. A szemelvénygyűjtemények viszont érzékletes közelbe visznek, a város utcáira, köztereire, házaiba, a járó-kelő, köznapijaikat élő, ügyes-bajos dolgaikat intéző emberek közé vezetnek. Megértetik velünk, hogy amit mi történelemnek látunk, az valaha *az élet* volt. Meghózzá sokban hasonló a miénkhez. És igen sok mindenben különböző. Mind a kettő a felfedezés izgalmát nyújtja, amihez még az átélés gyönyörűsége is hozzájárul, s hallatlanul érdekessé, egy távoli világba való utazással szinte egyenértékűvé, *kalanddá* teszi a gyűjtemények olvasását.

„*Modern kultúránk legfontosabb szavai elmúlhatatlanul őrzik magukban a kezdetek emlékét. Mindennapi beszédünkben a filozófiától az atomig, az ökonómiától a stratégiáig rengeteg szó emlékeztet bennünket a görögökre, európai kultúránk megalapozóira. Tőlük maradt ránk a »politika« és a »demokrácia« is: nemcsak a szavak, hanem az is, amit jelentenek*” — mondja *A demokrácia böl-*

csőjéhez írott előszavában Sarkady János. A többi kötet összeállítója hasonlóképpen kezdhetné, hisz nemcsak a politika, az államalkotás és vezetés terén vagyunk örökösei és tanítványai az ókori görögöknek, hanem az életnek majd minden más területén szintűgy. Irodalmunk alapjait — részben — ők rakták le, s mi nem csupán folytatói vagyunk kezdeményezőseiknek, de alkotásaikat közvetlenül is élvezzük. Egyik legolvasottabb írónk — Homérosz. A görög képzőművészet, mióta az olasz reneszánsz felfedezte — Szilágyi János György szavaival — tanítója és nevelője az új és új művész- és művészetélvező-nemzedékeknek. Színjátészásunk is jórészt az általuk kialakítottottra épül, sportunk, versenyeink — kivált atlétikánk, de más sportágak is — ugyan-csak tőlük származnak. Ami talán a legmeglepőbb, ha a *Régi görög hétköznapiok* szemelvényeit olvassuk, sok vonatkozásban bennük is magunkra ismerünk.

Szeretném a legnyomatékosabban felhívni a figyelmet arra, hogy a kötetek nem csupán történelmi ismereteinket bővítik, mélyítik, teszik érzékletessé és bensőségessé, hanem mintegy tükröt is tartanak elélnk, melyben magunkra ismerünk, önmagunkat — emberi természetünket, hétköznapijainkat, szórakozásaink, művészetünk lényegét, sőt törekvéseinket és vágyainkat ismerhetjük meg. A kötetek tartalma nem holt anyag, görögök írták görögökről, de nagyon sok vonatkozásban rólunk is szól a mese.

A mai embernek a görögsegről alkotott képe szükségszerűen töredékes, egyoldalú és — önhibánkon kívül — hamis. Jobbára művészeti alkotásaikkal azonosítjuk őket: Homérosz, a nagy drámaírók, a költők műveivel, illetve a meglehetősen kevés — nemegyszer csupán római másolatban reánkmaradt — márvány- és bronzplasztikával, esetleg még edényekkel és templomaik romjaival. Ez együttesen is hamis képet ad róluk. Homérosz költeményeit nem az ő rhapszódoszaiktól halljuk a Panathénaian, ahol sorban, egymást folytatva adták elő azokat. Szobraik, melyek részben a szabadban álltak, a görög nap alatt, részben templomaikat s más középületeiket díszítették, ma múzeumokban vannak, kiragadva eredeti környezetükből, mesterségesbe helyezve. A festés is lekopott róluk. Más benyomást keltek annak idején. Templomaik szintűgy. A legépebben megmaradtunk sincs teteje — az athéni Héphaiszteioné középkori — vannak, akik máig vitatják, volt-e valaha is. Bizonyosra vehetjük, hogy igen. Fedetten, ép domborművekkel, oromzati szobrokkal, bronz vagy faragott fakapuval, a cellában a kultusz-szoborral egészen másként hatottak, mint mai, romos állapotukban. Valódi arcukat felidézéséhez persze a táj és környezet, mely életre hívta őket és keretet adott nekik, szintűgy szükséges. Delphoi — az Apollón templom és a többi templom, a stadion, a színház, a Tholosz, a kincsesházak és még száz más épületmaradvány, egy valóságos kultikus város — más fényképen vagy akár filmen, mint a valóságban, mikor a felségesen komor, felemelően — és lecsujtóan — nagyszerű természeti táj: a meredeken alázuhanó völgy, a távolból felcsillanó tengeröböl és a szent körzet fölé magasodó szakadékos sziklafal a szédülés és fenyegetettség érzésével is kiegészíti a romok keltette hatást.

Önmagában azonban még egy utazás — hányan engedhetik meg maguknak?! — sem ad igazi képet sem Delphoiról, sem az athéni Akropoliszról, sem az Olümpiáról, sem a többi szent helyről. Hogy kiegészíthessük, hogy képzeletünkben helyreállíthassuk a szent helyek valaha volt képét, ehhez segít hozzá *A görög művészet világa* c. antológia és társai, mintegy kölcsönadva nekünk a kortársak szemét, melyek még mindent épen és élettelt telítetten láttak. És ami nem kevésbé lényeges: nem a mi mai, hanem a maguk akkori szemszögéből, saját koruk meghatározta felfogásukon és nézeteiken átszűrve, vagyis ahogy ők látták és élték a maguk életét.

Az Antológiák, miként az Európa Nagy Korszakai kötetei, mindig egy-egy történelmi csúcspont köré csoportosítják anyagukat. Ez a csúcs a görögség esetében az i. e. V. század, Periklész százada. Mégsem adnak sem álló-, sem pillanatképet. A közölt anyag csupán e század köré sűrűsödik, de mélyen visszanyúlik a múltba, bátran merít a korábbi írott forrásokból, és — természetesen s egyúttal szükségszerűen — nem áll meg az ötödik századi szerzőknél, hanem jóval későbbben éltektől is közöl részleteket, nemegyszer rómaiaktól. Így korábbi és későbbi állapotában, mozgásában és fejlődésében érzékelhetjük a görög életet, kivált ha vesszük magunknak az önmagát jutalmazó fáradságot, és az Antológiákhoz hozzáolvassuk a rendszerező és áttekintést nyújtó kritikai szemléletű összefoglaló művet: *A görög kultúra aranykorát*.

De maguk az Antológiák is, hogy megőrizték önállóságukat, jó és tömör összefoglalókat adnak egy-egy fejezetük élén, ezenkívül anyaguk témák és korszakok szerinti okos, önmagáért beszélő tagolásával és csoportosításukkal rendezik el számunkra közlendőiket. Példaként bemutatjuk a művészekről, művészetekről beszélő anyag elrendezését.

Első kötete a szentély, a város, a temető és a lakóház művészetéről közölt hír-

adások szerint csoportosítja szövegeit, a város művészetét bemutató anyag után azonban beszúrja a megrendelőkről szóló fejezetet is. A szentély művészetén belül egykorú leírásokból ismerkedhetünk meg a görög templom építészeti sajátjaival — az oszloprendekkel és a templomépületek fajaival. Majd Olüm pia leírását kapjuk Pausanias tollából, aki az i. sz. II. századi alakjában mutatja be a szent körzetet, az archaikus és klasszikus kor nagy alkotásait, szoborműveit, festményeit, melyek ekkor még jórészt épen megvoltak, de mellettük már ott álltak a hellenisztikus és római kor épületei, szobrai. Beszámolója után más híres templomokra vonatkozó feljegyzéseket, utalásokat is találunk: a számoszi és argoszi Héraiont, a delphoi és phigialiai Apollón templomot és másokat ismerjük meg belőlük.

A következőkben értesülünk a fogadalmi tárgyak elhelyezéséről — bármi lehetett fogadalmi ajándék —, és a szentélyekben való megőrzésükről: a kincsházak e célra létesültek, majd a templomépítés és kultuszszobor-emelés gyakorlatával ismerkedünk meg, illetve a róluk kialakult görög felfogással: a szentélyekben elhelyezett kultuszszobrot nem az isten képmásának tekintették, hanem magával az istennel azonosították. Eredetükről a hagyomány csodás történeteket tudott. Pl. Athéna athéni szobra az égből hullott volna alá. E nézetek ellen azonban már az i. e. VI. századtól küzdöttek a filozófusok, műalkotásokként fogták fel őket, esztétikai értéküket tartották döntőnek.

A város művészete c. fejezet egyrészt a városépítésre vonatkozó általános nézeteket, másrészt az Athén építészeti történetével kapcsolatosakat gyűjti össze.

A megrendelőkről szóló szemelvények szorosan kapcsolódnak az előbbiekhöz. Az eddig statikusan feltártaknak mintegy történeti mozgást adnak: a mítikus templomalapítókra vonatkozó hagyományokról és a történeti eseményekhez kapcsolódó templomépítkezésekről, a háborús események utáni helyreállításokról, illetve emlékművek, szobrok, festmények felajánlóiról tudósítanak.

A temető művészetét tárgyaló rész antik írók leírásait közli a síremlékek eredeti állapotáról s a hozzájuk kapcsolódó szokásokról, illetve sírfeliratokat gyűjt egybe.

Végül a görög lakóházzal ismerkedünk meg egy „V. századvégi jól berendezett lakóház” leírásából, egy adásvételi szerződésből és Szókratésznek az ideális lakóházzal alkotott véleményéből.

A második kötet az archaikus és klasszikus görög kor művészetével (a görög hagyomány szerint mindenfajta művéség isteni eredetű), valamint a művészetek és tudomány közötti kapcsolatokkal ismert meg — természetesen szintén antik szerzőktől származó írott anyag révén.

A többi kötet is hasonlóképp — tematikusan és történetileg — csoportosítja anyagát. A *görög irodalom világa* a költőnek és a költészetnek a társadalmi szerepével, az irodalom műfajaival és az irodalomtudománnyal foglalkozó részekre bontja a rendelkezésére álló anyagot.

A *Régi görög hétköznapiok* életrerek (faluk és város) és élet-szokások (étkezések, lakomák, játékok stb.) szerint csoportosít, illetve elkülöníti a nők helyzetéről és a görög ember otthoni életéről szóló részeket. Ízelítőül és kedvcsinálóul hadd idézzük az ún. kottabosz-játék leírását: Méréleg, melynek serpenyői alatt kis szobrocskák vannak. A játékosok bort köpnek egyik vagy másik serpenyőbe, amitől az megbillen s le hull a kis szobrokra, „ezzel valamilyen hangot idéz elő. Ez megörvendeztetni a szerelmezt, mint akinek a szerelemben szerencséje lesz”. Ha nem találja el a serpenyőt a bor-sugárral, nem lesz szerencséje. — Nem gyerekek játszották, hanem férfiak. Az ilyen apróságok teszik elevenné és emberivé a képzetünkben — hamisan — magas koturnusban lépkedő, illetve fehér márványba meredt „régii görögöket”.

A stadion és színház c. kötet sem kevésbé tanulságos. Anyagát kultuszokra és versenyekre, az athéni drámai előadásokra, az olüm piiai játékokra, a bajnokokra és edzőkre, végül a sport antik értékelésére vonatkozóakra tagolja. Különösen és figyelemre méltó dolgokat tudunk meg belőle: például egy Pindarosz ódáihoz fűzött magyarázatból, hogy valamennyi régi versenyjátékot halottak emlékére rendezték, más utalások a különböző helyi versenyjátékokról ugyanezt mondják. Egy Arisztóphanész komédiához, a Békához fűzöttből pedig kiviláglik, hogy a kar üdvözült holtakból állt. Az is, hogy Olüm piában a kezdeti időkben halálos küzdelmeket is vívtak, sőt a futóverseny (ez volt a legősibb versenyszám) győztese — aki az esztendő „pünkösdi” királya lett, megölte elődjét; a szóbeszéd szerint ugyanis „Zeusz is itt küzdött meg az uralomért Kronossal... s győzelme emlékére alapította a versenyjátékokat”.

A színjátszás, a tragédia és szatírjáték, illetve a komédia eredetéről s eredeti formáiról is sokat elárulnak a szemelvények, pl. az i. sz. II. századi Pollux tudósításai. A táncokról szólókból ragadunk ki egy fél mondatot: „... a tragédia táncai

közül... ékeesebbnek (nevezték) azt, melyet meztelenül táncoltak, trágárságok kiabálása közben...” — Meglepő? Végig kell olvasni a gyűjteményt, és érthető lesz.

Utóljára hagyjuk a legrégebben megjelent kötetet, *A demokrácia bölcsőjét*, nem mintha érdektelen volna. Egyáltalán nem az. Történeti rendben közli anyagát, a korai poliszra, a forradalmi korszakra (Szolón reformja, Peiszisztratosz zsarnoksága, a demokrácia győzelme, Kleiszthenész alkotmánya), a perzsa háborúk idejére, Athén fénykorára (Periklész), majd a válság és hanyatlás idejére tagolva. A közölt Hérodotosz, Arisztotelész, Thukididész, Plutarchosz, Iszokratész, Theophrasztosz és Démoszthenész részletek közelről láttatják meg mind az athéni türannisz, mind a demokrácia mibenlétét, mechanizmusát, a városállam szervezetét, a többihez való változó viszonyát.

Ismertetésünk befejezésül megismételjük, amit bevezetőben mondtunk: az Antológia kötetei olvasókönyvül szolgálnak az Európa Nagy Korszakai sorozat görög kötetéhez. Olvasmányos olvasókönyvül.

Zolnay Vilmos

TÁJAK, EMBEREK, VÁROSOK

Az egyes világrészek részletes földrajzát magyarul először György Aladár írta meg a századforduló idején, másodszer pedig 1936-ban *A föld és élete* címmel földrajz népszerűsítő irodalmunk kiváló művelője, Cholnoky Jenő. Azóta évtizedek múltak el, a földrajztudomány különféle új szempontokkal gazdagodott, számos politikai változás történt és az országok egész sorának gazdasági szerkezete is átalakult. Cholnokynak a kereskedelemben amúgy sem kapható műve már elavult, tehát egy új, a kontinenseket ismertető munka már nagyon hiányzott. Ezért öröndetes a *Gondolat* ilyen

tárgyú sorozatának megindítása. Szükségességét igazolja, hogy az 1963-ban és 1964-ben megjelent két kötetből azóta második kiadást kellett készíttetni.

A kötetek keresztzalagján a *Tájak, emberek, városok* felirat olvasható, de magukban a kötetekben a sorozathoz tartozást csak az azonos kiállítás jelzi, a közös címet hiába keressük.

Elsőnek az Afrikával foglalkozó rész került ki a sajtó alól. Ez az időrend mindenképp helyes, mert a fekete földrészen, ahol korábban csak két önálló ország volt, a gyarmati rendszer felbomlása következtében gyors egymásutánban alakultak meg az új államok, és ezzel párhuzamosan a gazdasági és kulturális élet is itt formálódott át a leggyökerebben. Futó József könyve sikeresen mutatja be a mai Afrikát. „*ahol még egymás mellett él a mérgezett nyíllal vadászó, csaknem meztelen őslakó az európai egyetemen végzett néger orvossal, ahol az alumíniumból és üvegből épült luxus-hotelek szobáiba éjjelenként behallatszik az oroszlánbögés, ahol a legmodernebb rézkohók közvetlen közelében a nagy agyarú elefánt törli a szüzi őserdőt.*”

A második kötet ugyancsak Futó József alkotása. Tárgya Közép- és Dél-Amerika, az a kontinens, ahol a világ legnagyobb folyója hömpölyög, ahol Földünk leghatalmasabb trópusi őserdeje és legszárazabb sivatagja terül el, ahol a legkevertebb a lakosság és mégsem ismerik a faji megkülönböztetést, és ahol a népesség többsége éhezik, noha innen szállítják a világpiacra a legtöbb húst, banánt, cukrot, kávé.

Mindkét kötet bemutatja a tárgyalta világrész megismerésének történetét, majd a kontinens kialakulását, éghajlati viszonyait, növény- és állatvilágát, lakosságát, gazdasági életét, tájegységeit. A befejező,

legnagyobb terjedelmű részben az országok történetét, leírását és életét olvashatjuk.

A szerző a földrajz minden ágában alapos, biztos tudással rendelkezik. Nem kerül el a figyelmét egyetlen fontosabb kérdés sem, és sehol sem keveredik be az apró részletproblémák kimerítő tárgyalásába. A földrajzi tudást történeti szemlélettel egyesíti: nemcsak a felfedezések eseményeit mondja el, hanem érzékletesen festi az egyes országok társadalmi-gazdasági viszonyait, az ezáltal keletkezett belső feszítő erőket és ezek eddigi és a jövőben várható következményeit. Beható tájékoztatást kapunk a különféle gazdasági termékekről, az exportlehetőségekről, a vízzal kapcsolatban pedig az elkészült és tervezett mesterséges tavakról és vízerőművekről is. Külön kell megemlékezni Futó stílusáról, amely egyszerre tömör és színes, fordulatos és szabatos, szemléltető és közvetlen.

A sorozat harmadik része két kötetben „a mi kontinensünk”-kel foglalkozik. Európa bizonyos értelemben még ma is a világ szíve — az elmúlt századok folyamán még inkább az volt —, emellett hazánk tágabb környezetét jelenti, amelyhez rengeteg gazdasági, kulturális és történeti szál fűzi. Ezért helyeselhető, hogy ismertetésére a kiadó közel kétanynyi teret engedélyezett, mint a másik két földrészre együttesen. A legnagyobb államnak, a Szovjetunióknak a tárgyalása még így is külön kötetre maradt.

A fontosságnak és a terjedelemnek megfelelően a munkát nem egy ember írta, hanem egy 17 főből álló munkaközösség. Marosi Sándornak és Sárfalvi Bélának, a két szerkesztőnek sikerült a népes

gárda irányítását jól megszervezni. Így az *Európa*-kötet fejezetei egységes szempontok szerint készültek el, s bár nem olyan érdekesek, mint az Afrika és a Latin-Amerika kötet fejezetei — ezt jórészt a tárgy hozta magával —, de igen alaposak és jó stílusúak.

A szerkezet hasonló az előző kötetekéhez: a kontinens általános jellemzését a geológiával, éghajlattal, vízrajzzal és az élővilággal foglalkozó fejezetek követik, majd a nagy természeti tájegységek és a 33 önálló ország ismertetése fejezi be a könyvet.

A sorozat igen szép. Sok ügyesen kiválasztott, jellegzetes tájat és érdekes városrészt ábrázoló fényképet találunk kötetekben. (A színes fényképek kivitele azonban nem tökéletes.) Számtalan térkép-vázlat, keresztmetszet, grafikon, éghajlati és egyéb diagram is elősegíti a megértést. Csak az helyteleníthető, hogy az egész világrészt bemutató részletes térkép mindenütt kimaradt. Kár ezért a takarékoságért! Az olvasók java részének nincs a keze ügyében térkép-atlasz, márpedig jó térkép nélkül nehéz figyelemmel kísérni és áttekinteni egy földrajzkönyv mondanivalóját.

Mindegyik rész sikerült munka, egyesíti az ismeretterjesztő munka és a tudományos értékű áttekintés előnyeit. Iskolai képzettségre való tekintet nélkül ajánlható mindenkinek, szől a szakembernek, hasznos segítség földrajztanároknak és a könyvtárak tájékoztató szolgálatának. Nagyobb könyvtárak igyekezzenek belőlük legalább két példányt beszerezni, ebből egyet kézikönyvtáruk számára.

Vértesy Miklós

AZ EDDIG MEGJELENT KÖTETEK

Futó József: Afrika. 2. kiad. 1965. 321 l., 40 t. Új Könyvek 650 594.

Futó József: Közép- és Dél-Amerika. 2. kiad. 1967. 304 l., 24 t. Új Könyvek 680 014

Európa. (Szerk. Marosi Sándor és Sárfalvi Béla.) 1–2. köt. 1968. Új Könyvek 681 678.

„AZ EMBER A NAPPÉNYBE NÉZ”

Szöveggyűjtemény a Tanácsköztársaság Komárom megyei napjairól

A Tatabányai Megyei Könyvtár kiadásában megjelent szöveggyűjtemény, amelyet Kovács Emil, a könyvtár munkatársa állított össze, elsőrendű forrásanyagként szolgálhat a Magyar Tanácsköztársaság Komárom megyei történetének megismeréséhez. A kötet válogatott dokumentumokat közöl tárgyköri csoportosításban, s a csoportokon belül időrendben. A dokumentumok közlése szövegű, s követi a megjelenés idején használatos helyesírást. Az újságcikkek-

nél előfordul a téma és a helytörténet szempontjából lényegtelen részek kihagyása, a szövegelhagyást azonban az összeállító minden esetben jelzi. A dokumentumok első csoportja a Tanácsköztársaság megalakulásával, a lakosság körében uralkodó hangulattal, lelkes váromozással foglalkozik. A következő részben a pártéletre és pártpolitikára vonatkozó dokumentumok szerepelnek, közöttük is elsősorban a pártszervezetek és pártszervek kiépítésére vonatkozó. He-

lyet kaptak ebben a részben a politikai agitációról, a propagandamunkáról szóló tudósítások, amelyek közül kiemelkedik a Kun Béla és Varga Jenő tatabányai beszédét idéző szemelvény. A szakszervezeti mozgalomról és az első szabad május elseje megünnepléséről szóló szemelvények is érdekes képet adnak arról az eleven mozgalmi munkáról, amelyet a forradalmi lelkesedés táplált. A következő fejezet a Tanácsköztársaság helyi államhatalmi szervezeteinek kiépülésével és tevékenységével foglalkozó dokumentumokat tartalmaz. A tanácsválasztásokkal és a közigazgatás megszervezésével foglalkozó iratok között néhány kiemelkedő jelentőségű is van, mint például az a Nyergesújfaluból Esztergomba küldött jelentés, mely szerint Kernstock Károly festőművészt első helyen választották be a nyergesújfalusi direktoriumba. A fejezet második része a munkás- és katonatanácsok ügyintézési tevékenységéből közöl szemelvényeket. A negyedik rész a szocialista gazdasági rendszer és a termelés megszervezésére irányuló törekvéseket dokumentálja. Itt kaptak helyet az ipari üzemek szocializálásával, a termelés megszervezésével és irányításával foglalkozó írások. Külön csoportban találjuk a megyei agrárpolitikára és a mezőgazdasági termelés megszervezésére vonatkozó dokumentumokat. A fejezetet a pénzügyi helyzet rendezésére, valamint a közellátás megjavítására vonatkozó tervek, intézkedések anyagai zárják. Külön fejezetbe kerültek a megyében kiadott szociális intézkedésekről szóló dokumentumok.

A „Művelődésügy megyénkben a Tanácsköztársaság idején” c. fejezet anyagának első csoportja a közoktatás megszervezésével és az állam és egyház viszonyával foglalkozik. Közülük talán az az esztergomi rendelet a legfontosabb, amely az egyház és az állam szétválasztásával, valamint az egyházi vagyon kommunizálásának helyes értelmezésével foglalkozik. Ebből kitűnik, hogy mennyire komolyan vették a lelkiismereti és vallásszabadságot. Érdemes idézni belőle: „2. Az egyháznak mint magántársulatoknak joguk van hitközösségenként szervezkedésre az általános gyülekezés és egyesülés keretein belül, önkéntes adományokkal gondoskodhatnak papjaik ellátásáról és egyházi szükségleteik fedezéséről. A templomok, nyilvános kápolnák és rendszeresen istentiszteletre használt imaházak a felszerelésekkel együtt továbbra is meghagyandók a felekezetek használatában... Munkás- és katonatanács lelkészeket a községből vagy vármegyéből nem tilthat ki, vallásgyakorlatot nem függeszthet fel, mert egészen a hívők dolga, hogy akit akar, papjaként tarthat...” A fejezet a továbbiakban az oktató- és nevelőmunka megváltozott tartalmi kérdéseivel, a tanítók ideológiai képzésének megszervezésével, a felnőtt oktatással és a népművelés többi ágával foglalkozik.

A kötetet az ellenforradalmi aknamunkáról és a Tanácsköztársaság honvédő háborújáról szóló szemelvények fejezete zárja. Ezek egy része a megyén belüli ellenforradalmi szervezkedésekkel, illetve a jobboldali szociáldemokraták proletárdiktatúra ellenes mahinációival foglalkozik. Külön érdeklődésre tarthat számot Murányi Gyula tatabányai párttitkár Böhm Vilmoshoz intézett, 1919. június 9-i keltezésű levele, amelyben rávilágít Peyer Károly ellenforradalmi magatartására. A fejezet második része a Vörös Hadsereg megszervezésével és a megyében folytatott harcával — például a párkányi csatával — foglalkozik.

A kötet végén *Utószó helyett* c. alatt közölt dokumentumok a megye munkás-ságának a Tanácsköztársaság leverése utáni hangulatát, magatartását tükrözik. Bőséges jegyzetanyag és irodalomjegyzék egészíti ki az értékes kötetet. (József Attila Megyei Könyvtár 359 l.)

Zórád Ernő rajza

Ónódy Miklós

MŰVELŐDÉSSTATISZTIKAI ADATTÁR

A Magyarország lakosságának kulturális helyzetével foglalkozó szakemberek számára a Központi Statisztikai Hivatal most második ízben jelentetett meg részletező statisztikai adatokat. Az 1963-ban közzétett „Kultúrstatistikai adattár” 1962-vel bezárólag közölte a művelődés legjellemzőbb számaint.

Az új kötet, mely terjedelmében éppen kétszerese előzményének, az 1963—1966. évi újabb adatokat regisztrálja. Az összefoglaló táblázatok hosszabb időszakot is tartalmaznak, részletező adatokat azonban főleg az utóbbi 4—5 évre vonatkozóan közöl a kiadvány.

Az adattár megjelentetése hasznos segédeszköz a magyar művelődés valamennyi munkása számára. A felszabadulás előtti időszak statisztikai adatai különböző könyvekben és folyóiratokban elszórva találhatóak, s bár összegyűjtésük hosszadalmas munkát igényel, megismerésük lehetséges. A felszabadulás utáni évek művelődésének adataihoz azonban szinte egyáltalán nem lehetett hozzáférni, mivel megszüntették a Statisztikai Hivatal Évkönyveinek közreadását, majd 1948 után adatközlési tilalmat rendeltek el. Így a szakemberek csak egyes szakcikknek töredékes közléseire voltak utalva. Ezen az áldatlan állapoton változtatott a KSH két kiadványa, melyek a számok tükrében mutatják be az elmúlt időszak eredményeit.

A kötet, a művelődés ágazatainak megfelelően, négy részre tagolódik: ok-

tatás, tudományos kutatás, népművelés, sport. Közülük terjedelemben legnagyobb az *oktatás* fejlődését bemutató rész, amely az óvodától kezdve, a felsőoktatási intézmények és a tudományos fokozattal rendelkezők statisztikai számaig valamennyi fontosabb adatot és azok megoszlását is közli. A *tudományos kutatás* számadatainak bemutatását a *népművelésről* szóló rész követi. Ez a rész sorrendben a könyvkiadás, könyvforgalom, időszaki sajtó és terjesztés, a könyvtárak, a rádió, a tv, a hanglezkiadás, filmgyártás, a mozik, a színházak, a hangversenyek, esztrádműsorok, népi együttesek, cirkuszok, varieték, a tömegkulturális mozgalmak, a múzeumok és a kiállítások adatait ismerteti. A minket legjobban érdeklő könyvtári fejezet összefoglaló táblázatai 1949-től (közművelődési könyvtárak), illetve 1961-től (tudományos és szakkönyvtárak) közlik az alapadatokat, a részletező táblázatok első éve 1963. A kötet utolsó fejezete a *sporttal* kapcsolatos fontosabb adatokat tartalmazza, beleértve az összehasonlításként szolgáló nemzetközi csúcsokat is.

A kötet táblázatai és idősorai kitűnően mutatják a magyar művelődés fejlődésének állomásait. Az átfogó, általános áttekintés igen jól felhasználható az országos és helyi tervezés céljaira. (Központi Statisztikai Hivatal, 1968. 353 l. 120 Ft).

Bereczky László

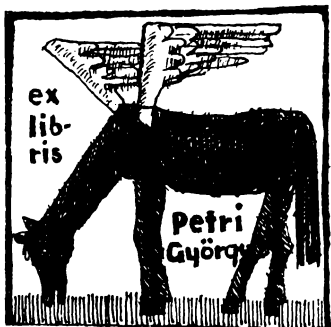
KÖZGAZDASÁGI KISLEXIKON

Az elmúlt három esztendő alatt három közgazdasági lexikon látott napvilágot, a közelmúltban pedig megjelent a *negyedik* is, ez utóbbi a Kossuth ízléses, szép kiadásában. (Vállalatgazdasági Lexikon. Közgazdasági és Jogi, 1966.; Gazdaságpolitikai Kiszótár. Kossuth, 1966.; Közgazdasági ABC mezőgazdáknek. Mezőgazdasági, 1967.) Ilyen gyors ütemben születnének új gazdasági fogalmak, vagy avulnak el a fogalmak korábbi magyarázatai? Erre is, arra is van példa, hála a tudomány és a technika forradalmának, az áporodottságra a közgazdaságtudományban is ablakot nyitó frissebb szemléletnek. Ám évenként új lexikon

megjelentetését ez a folyamat mégsem indokolja, s magában az az öröndetes tény sem, hogy nagyon megnőtt az emberek érdeklődése a gazdasági ismeretek iránt. Mindez csak annyiban magyarázza a nagy lexikon-szaporulatot, hogy a kiadók nyilván megtalálják benne számításukat.

Az előttünk fekvő lexikonok összehasonlításra is készítenek: jobb-e ez a lexikon az előzőknél, s megfelel-e annak a követelménynek, hogy a gazdasággal összefüggő jelenségek, fogalmak minél nagyobb köréről adjon könnyen érthető, pontos felvilágosítást?

A Kislexikon tagadhatatlan előnye,

Winkelbauer Pál ex librise

hogy egy sereg új és fontos fogalmat tartalmaz, amely nem szerepelt elődeinél. A gazdasági irányítási rendszer reformja, illetve a reformot megelőző, évekig tartó tudományos viták eredményeként születtek meg ezek a fogalmak, tisztultak közgazdasági kategóriákká, s ma már nemcsak a szakfolyóiratokban, hanem a napi sajtóban, a mindennapi életben is találkozunk velük.

Az is érdeme a Kislexikonnak, hogy bátran alkalmazza a régebbi fogalmak új értelmezését. Egyik-másik címszónál talán túl részletezően is. Első nekifutásnál azonban ez majdnem elkerülhetetlen.

De pótolja-e minden tekintetben a Kislexikon elődeit? Feleslegessé teszi-e használatukat, hisz a kiadói előszó állítása szerint a közönség átfogó lexikont kapott?

A kérdés megválaszolására összehasonlítottuk a Kislexikon és az egy évvel korábbi kiadású Közgazdasági ABC c kezdőbetűs címszavait. Röviden sommázzuk tanulságait.

A vitathatatlan haladás ellenére a Kislexikon sem átfogó mű. Terjedelmesebb, de kevesebb címszót tartalmaz, mint a Közgazdasági ABC. Helyes, hogy alig használt, a Közgazdasági ABC-be feleslegesen felvett címszavakat elhagyott. De kétségtelen hiányossága, hogy a nemzetközi kereskedelemben gyakran használt, fontos címszavak is kimaradtak, mint cif. vagy cod., vagy olyan fontos fogalmak, mint a cég vagy a cég.

Helyeseljük, hogy a Kislexikon új fogalmak vagy új értelmezés esetén kellően részletezve tárgyalja a címszót, de

nem helyeselhető, hogy helyenként felesleges címszót is tárgyal és olykor bőbeszédű.

Ennek a bőbeszédűségnek különösen zavaró formája az apologetikus szószaporítás. Csupán egy c-kezdőbetűs példát! „A szocializmusban az egybehangolt vezetés feltételét képező hatásköri centralizáció nem a hatásköröknek minél magasabb szinteken való összezsúfolását jelenti, hanem az ésszerű döntésekhez, a gazdasági folyamatok hatékony irányításához szükséges hatáskörök összpontosítását ott, ahol arra a lehetőségek a legjobbak, az informáltság, az érdekelt-ség és a felelősség a legteljesebb.” Ma sincs egészen így, s a múltban — ezért is kellett a reform — sem ez volt a helyzet.

Fölösleges dolgokat is ismertet a Kislexikon. (Pl. a *cikklistaszám* címszó alatt egy már nem is érvényes termék- és árjegyzék decimális jelzőrendszerét.)

Előfordul, hogy a lexikon kétszer is kifejti ugyanazt a fogalmat. A gazdaságpolitika fogalmát — helytelenül — úgy taglalja, mintha csak a szocialista társadalom jelensége lenne. Amit már elmondott, kibővítve megismétli a „szocialista állam gazdaságpolitikája” címszó alatt.

Dicsérendő, hogy a Kislexikon több elmélet-történeti anyagot nyújt. De túlzás, hogy a címszavak egyötöde elmélet-történeti szócikk.

A szócikkek stílusa általában egyszerű, világos, ha nem is mindenütt eléggé tömör. Látszik, hogy a szerkesztők ügyeltek arra: ne sértsék nyelvünk szabályait. Mégis elkerülte figyelmüket, hogy valaki ciklus-ból „Ciklikusosság” szót alkotott, vagy csempészett bele a lexikonba. És tévedés is akad: pl.: Colbert nem XVI., hanem XIV. Lajos minisztere volt.

Reméljük a lexikon második kiadása tárgyához méltóan ökonomikusabb lesz. Így lehetővé válik olyan fontos címszavak felvétele is, amelyeket az első kiadásban nélkülözünk. Például azokra a matematikai kategóriákra gondolunk, amelyek ma már lépten-nyomon előfordulnak a közgazdasági tanulmányokban.

Az új lexikon tehát nem teszi feleslegessé elődeit: inkább azt mondhatjuk, hogy kiegészíti a többi. (Kossuth, 337 l. 54 Ft. Új Könyvek 682 052.)

Donáth Ferenc

Néhány hű olvasót találni — ez minden író életének célja.

Upton Sinclair

A tehetség: költői szemmel igazat látni.

Jules Renard
1864—1910

OSZTRÁK KÖLTŐK ANTOLÓGIÁJA

Két évvel ezelőtt adta ki az Európa a *Századunk osztrák költészete* c. antológiát, mely feltűnő sikert aratott, s a mutatkozó érdeklődés kielégítésére — az olvasók ugyanis a modern költészet előzményeit is szeretnék volna megismerni — jelentette meg most a Móra Kozmosz sorozatában az osztrák költészet kilenc évszázadába betekintést nyújtó antológiát.

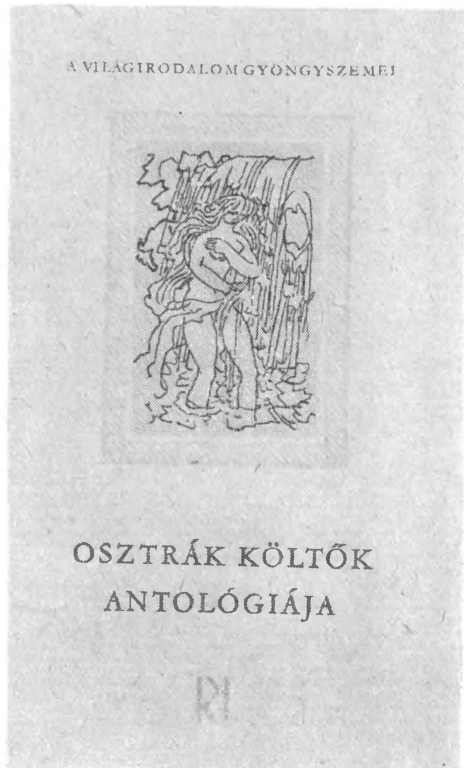
Terjedelménél fogva csak ízelítőt adhat ez a kötet valamennyi kimagasló költői életműből. Hajnal Gábor, a kötet szerkesztője azonban osztrák esztéták tanácsát is kikérte, így e sokoldalú és megfontolt válogatás alapján a szemelvényekből is kibontakozik az osztrák líra fejlődésének vonala, jellegzetes hangulat és érzésvilága, az a sajátos szín, amit ez a költészet a világirodalomban képvisel.

Ez a költészet elűt a német nyelvterület egészétől, de a közép-európai lírától is. Fejlődését, költőinek életérzését meghatározza, hogy az osztrák költészet túlnyomórészt a Habsburg-birodalom központjában született. Mégsem lett az elnyomó hatalom költészete, mert az igazi költők sohasem a elnyomás eszközei, inkább — ha sokszor kimondatlanul is — a birodalom börtönébe zárt népek szövetségesei. Innen ered, hogy míg a magyar nép Habsburg-ellenes szabadságharcjai négyszáz éven át egymást követték, s a békés évtizedek is csak erőgyűjtést jelentettek, a két költészet kölcsönhatásai mégis szembetűnők, témák, gondolatok, stílusok érintkeznek, rendkívül gazdag a fordítás-termés is: a költők szövetségesek a fegyverek fölött. Az osztrák költők közül sokat fűznek személyes szálak is hazánkhoz, kezdve Mária királynétól, II. Lajos feleségétől és a győri daloskönyv ismeretlen költőitől, Baumberg Gabriellán, Batsányi feleségén át egészen Nikolaus Lenauig, ki Magyarországot szülötte volt, s kinek gazdag természetlírájában minduntalan megjelennek a gyermekkori táj felejthetetlen képei.

E szomszédos költészet számtalan kölcsönhatása ellenére is merőben más, mint a miénk. „Ha holtakat nem ébreszt, mit ér a trombitászó?” — kérdezte kétségbeesetten Babits Mihály, ki mint Jónása „rühellé a próféta-ságot”, s mégis vállalta, ő, a legelvonultabb is, ha kellett. Ez a trombitászó, ez a próféta hang, az osztorozó, átkozó, jövendőző és sáncokra vezérlő szó hiányzik az osztrák lírából. Szelíd és szomorú, szinte feminin alaphangú — nem véletlen, hogy legkiválóbbjai között is annyi nő akad —, a férfiak életrajza pedig gyakorta végződik elme-egógyintézetben, s ha nem ott, pontot sokszor tesz végére a „meghívott halál”.

Az osztrák líra tematikáját elsősorban a természet, szerelem és a lét értelmét kutató, gyors röptét gyászoló gondolatok adják; ha a versek szabadságról szólnak, az elbukott hősöket siratják (pl. Anastasius Grün megrendülten búcsúzik a halott Rákóczitól, Lenau az albígecsék máglyáinál keresi a jövő reménységét); ha a szegényekhez fordulnak, a részvét és a gyász hangjait halljuk, megeljük Ady lélek-rokonait is, de Ady forradalmisága nélkül. (Felix Dörmann pl. a Halál rokonának hangulatát sejteti: „Szerelem azt, aki sápadt,/ a bús szemű asszonyokat,/ akikben az alkonyi lángnak/haló tüze sose lohad.”) És Ady rokona a nagy szimbolista, Rilke is, ám az élet-harctól távol, csupán a szépség elvont csúcsein. A múltó idót megragadni hasztalan igyekvő Hofmannsthal verseit olvasva Kosztolányi életérzése rémlik föl bennünk; a sebesült társain segíteni nem tudó, s ezért öngyilkosságot elkövető szanitéc, Georg Trakl Győni Géza gyötrelmét idézi.

A legmodernebb költészet — a napjainké — antifasiszta tematikájában inkább a német lírához áll közel, de mégis

eltér attól, mert drámai önvád helyett a requiem hangján szól. A nemzedék legkiválóbb költője, Paul Celan személyében is tükrözi a soknemzetiségű osztrák hagyományt: Bukovinában született, Párizsban él, németül ír — de azon a jellegzetesen finom, halk és áttetsző hangon, amelyet már említettünk az osztrák költészet sajátos vonásaként.

A kis kötetet a műfordítók személye, Csokonaitól Weöres Sándorig — és amennyire verset egyáltalán idegen nyelvre átültetni lehet —, tökéletes teljesítménye igazi műelménnyé teszi, de lapozgatása önismeretünk is gazdagítja, ha a magunk költészetére gondolva

figyeljük a kontraszthatásokat. Kézikönyvként nemcsak mint nemzeti antológia használható, de jegyzetapparátusával — mely a költők életrajzi adatait és a műveikre vonatkozó tudnivalókat tartalmazza és így néha sokkal többet mond a költőről, mint amennyit az egy-két köztölt vers sejtet — kitűnő zseblexikont is kapunk az osztrák literatúráról. Ez a lexikonrész mindaddig, míg a világirodalmi lexikon el nem készül, pótolhatatlan segítséget nyújt a tájékoztató munkában. (Móra, 552 l. 24 Ft. /Kozmosz — A Világirodalom gyöngyszemei/ U. K. 681 508.)

B o z ó k y É v a

bibliográfiák

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG SAJTÓJÁNAK REPERTÓRIUMA

Válogatott cikkek jegyzéke 1919. március 21-től 1919. augusztus 1-ig

Nagyszabású, hézagpótló segédkönyvvel lepte meg az 1919-es Tanácsköztársaság részletkérdéseinek ma már népes kutatógárdáját a Párttörténeti Intézet. *Kálmán Lászlóné*, a kötet összeállítója nem kevesebb mint 620 egykorú sajtótermék elérhető példányait vizsgálta át, hogy a cikkek tengeréből kiválassza a legfontosabbaknak minősített csaknem 7100 tételt. Önmagában az a tény is elismerésre méltó, hogy ezt a több kutatóra szabott feladatot egyetlen könyvtáros végezte el.

A repertórium a munkáshatalom problematikájának valamennyi ágára kiterjedő útmutatásokat kíván adni. Az anyag elrendezéséről a könyv részletes tartalommutatója tájékoztat; 29 főfejezet, ezeken belül alfejezetek. Az eligazítást kiegészíti a gyűjtemény végén található függelék névmutatója, az ugyancsak terjedelmes földrajzi mutató — amely elsősorban a vidéki helységekhez vonatkozó utalásokhoz vezet —, végül az üzemek és gyárak mutatója is. (Ez utóbbi azonban felettébb szegényesnek látszik.)

A címanyagba való futólagos bepillantás is meggyőző róla, hogy a gyűjtés rendkívül széles körű volt. Fővárosi és vidéki, Magyarországon kiadott idegen nyelvű lapok tömegére taláunk utalásokat, közöttük seregestül olyan újságokra (pl. a községi Günser Zeitung, a soproni Der Proletarier, az eperjesi Nasa Cervena Zastava stb.), amelyeket nagyon kevesen bolygathattak meg az elmúlt fél évszázadban. Ezzel kapcsolatban erősen hiá-

nyolható, hogy a függelékben nem kapott helyet a feldolgozott lapok jegyzéke. Igaz ugyan, hogy „A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai” című forrásgyűjtemény 6/B kötetében — különlenyomatban is — megjelent Práger Miklós alapvető tanácsköztársasági sajtóbibliográfiája, de a több mint nyolc esztendővel ezelőtt lezárt címgűjteményt Kálmánné későbbi kutatásai bizonyára kiegészítették. Különösen a vidéki helytörténészeknek nyújtott volna segítséget, ha a kötetben teljes forrásjegyzéket találnak.

A részletes tartalommutató eligazít a repertórium tematikájában, ezért nem érezzük szükségét annak, hogy a fejezetek sorrendiségével vitatkozzunk (noha pl. helyesebb lett volna, ha „A nemzetközi és magyar munkásmozgalom hagyományai” című főfejezet nem a harmadik, hanem az első helyre kerül). Kifogásolhatóbb, hogy hiányzik a tárgymutató, mert ekkora adattömegben ezt még a jelenleginél részletesebb tartalomjegyzék sem helyettesíthetné. A tárgymutató hiánya miatt például a kultúra fejezetein kívül más részleteket is tanulmányoznia kell annak, aki a tárgykört vizsgálja, mert többek között a Vörös Hadsereggel kapcsolatos cikkekben („Toborzó gyűlések...”) is akadnak szép számmal kulturális érdekességű közlések. A tárgymutató segítségével ugyancsak elkerülhetőek lettek volna a több tárgykört érintő tételek ismétlései (lásd pl. az 56. és a 6455., valamint az 1522. és 7002. tételszámokat).

A szerkesztő válogató készségét dicséri, hogy olyan eseményekre vonatkozóan, amelyekről valamennyi újság megemlékezett, lehetőleg csak a legfontosabb forrásokat, elsősorban a mindvégig megjelenő Vörös Újságot, Népszavát, Volksstimmét és Pester Lloydot idézte.

A fejezeteken belül egyszer időrendben, máskor betűrendben következnek az adatok. A betűrend ott, ahol túlságosan nagy tömegben kerültek egymásután alfabetikus sorrendbe a tételek (pl. „A főváros élelem és árucseréje” c. fejezet 106 adata) senkit sem ment fel az összes tételek végigböngészése alól — egyetlen szükséges adat érdekében! —, ezért ilyen esetben már lényeges idővesztést okoz az ilyen fajta csoportosítás.

Feltétlenül dicséretesek a repertórium annotációi, amelyeket a szerkesztő csak valóban ott alkalmazott, ahol szükség volt rájuk, és mindig röviden, tömören,

a lényegét feltárva fejezte ki magát. E gazdaságosság láttán azonban méltán kérdezhetjük, hogy miért nem alkalmazott rövidítéseket a leggyakrabban idézett lapok címénél?

A nagyon szép kiállítású, gondos tipográfiával készült munka fontossága, a további kutatásokhoz adott segítsége mellett eltörpülnek az említett kisebb hibák. Úgy hisszük, hogy a Magyar Tanácsköztársaság történetének valamennyi tanulmányozója nevében szólunk, amikor hálával adózunk e repertórium készítőjének és kiadóinak. Kár, hogy a példányszám nagyon alacsony: azonban az 500 példányból remélhetőleg legalább minden olyan könyvtárba jutott, ahol 1919-es sajtóanyag található. A repertórium alig néhány nap alatt elfogyott, és máris könyvritkasággá lett. (MSZMP Párttörténeti Intézet — Kossuth, VI. 490 l. 82 Ft)

Remete László

ÁLTALÁNOS KÖNYVJEGYZÉK 1967

A könyvárusi forgalomba került önálló kiadványok közzimert jegyzéke 1965 előtt szak szerinti elrendezésben jelent meg. 1965-ben szakítottak az addigi gyakorlattal, azóta tulajdonképpen két bibliográfiát adnak közre egy kötetben: egy betűrendes címjegyzéket és egy szakok szerint csoportosítottat. Mindkettő ugyanazt a címanyagot tartalmazza; utóbbi azonban rövidített címleírásokkal készül. A két rész terjedelme nagyjából azonos, a legutóbb megjelent, 1967. évi kötetben például a betűrendes jegyzék 175, a szakjegyzék 177 lapot tölt meg, a rövidített címleírások révén megtakarított helyet ui. felemésztik az azonos művekről különböző szakokban megismételt leírások.

Abból a tényből, hogy ezúttal már harmadízben jelenik meg új formájában a jegyzék, alighanem joggal következtethetünk arra, hogy ezt a beosztást a közreadók megfelelően találták, és a jövőben is eszerint kívánják szerkeszteni.

Nem meglepő, hogy a kétszer, különböző rendben közölt címanyag a kiadvány terjedelmén kívül annak előállítási költségeit is megnövelte: ami 1964-ben 26 forintba került, az 1965-ben 42 forint volt. 1966-ban nem emelkedett az ár, de a korábbi vászonkötés helyett ezúttal már csak könnyen rongálódó papírborító védte a kiadványt. Hasonlóképp fűzve jelent meg a legfrissebb kötet is, ára azonban tovább emelkedett, most már 55 forint, tehát az 1964. évinek több mint kétszerese.

Felvetődik a kérdés: vajon csakugyan olyan nagy szükség van a betűrendes részre? Megéri a többletkiadást? Hiszen a jól szerkesztett névmutató, amely a szerzőkön kívül a szerkesztők, összeállítók, sajtó alá rendezők, fordítók, bevezetést írók, illusztrátorok nevét is tartalmazza, továbbá a címmutató választ ad mindazokra a kérdésekre — sőt, még többre is —, amelyek kedvéért a betűrendes rész készül.

Az 1967. évi kiadvány címleírásai egyébként gondosak, megfelelnek a szabvány előírásainak, lehetővé teszik a művek azonosítását. Néhány kritikai észrevételt mégsem hallgathatunk el: helytelen az a gyakorlat, amelyet magyar szer-

zők idegen nyelven közreadott műveinek leírásánál alkalmaztak, nevezetesen, hogy a család- és keresztnévet írásjellel elválasztották egymástól („Ady, Endre”; „Ákos, Károly”; „Illyés, Gyula” stb.). Bibliográfiai kiadványnál szokatlan felületességnek tűnik, még ha valószínűleg nyomdatechnikai okai voltak is, hogy az idegen szerzők nevében és az idegen nyelvű címekben mellőzték a diakritikus jeleket (Capekból „Capek”, Jiriből „Jiri”, françaiseből „francaise”, poèmesből „poemes”, poètesből „poetes” lett). Akadnak a rövidítésjegyzékben nem szereplő rövidítések („kv.”, „U. S.”), és nem tudjuk, miért került a bibliográfiába néhány olyan könyv is, amelynek sem kiadásában, sem nyomdai előállításában Magyarországnak nem volt része (Biographisches Lexikon, Brockhaus ABC, Biologie).

Még mindig nem sikerült egységes gyakorlatot kialakítani a címeírásban előforduló idegen nevek esetében. Csak találgatni lehet, mit jelent például ez: „Szerk. John Henrik, Clarke”. Feltételezhetnénk, hogy a vessző egyszerű sajtóhiba (ezek száma ebben a kötetben — ellentétben az 1965. évvel — nem haladja meg a szokásosat), de mit gondoljunk erről: „Vál. Balan, Ioan Dodu”? Itt kétségkívül felcserélték az eredeti sorrendet, és a családneveket helyezték előre. Erre semmi szükség, nem is tették meg mindenütt: „Vál. Walter Lowenfels”. Megmaradt az eredeti sorrend Adolf Branald, F. A. Elstner, Zdenek Burian nevében is. Akad viszont egy címeírás-

son belül is eltérő megoldás: „Átd. E. Zsukovszkaja, M. Asztrahan... Ill. Szutyejev, Vlagyimir G.”

A szakjegyzék az Egyetemes Tizedes Osztályozás felhasználásával készült, a szakok kiválasztása megfelelő, a csoportok száma elegendő, egy-egy szakba nem zsúfoltak bele túlságosan sok címet, így a bibliográfia áttekinthető maradt. Ez alól csupán az irodalom-szak kivétel. Az „Irodalomtudomány, irodalomtörténet” csoportba aránytalanul sok cím került minden további tagolás nélkül, holott minden különösebb nehézség nélkül külön lehetett volna választani egymástól a magyar és külföldi irodalommal foglalkozó műveket. Még rosszabb a helyzet a szépirodalmi, különösen a prózai műveknél. Ez a csoport annyira felduzzadt (26 lapon sorakoznak a címek!), hogy gyakorlatilag használhatatlan. Feltétlenül fel kellett volna bontani magyar és külföldi szerzők műveire, a magyar anyagot esetleg régi és új szerzőkre, a külföldieket pedig nemzetiségük, nyelvük szerint kellett volna tovább tagolni.

Végül a tartalomjegyzékben — helyesen — érzékeltetni kívánták, mikor került sor egy szak további felbontására, ez azonban tipográfiaiilag nem sikerült. A dőlt szedés (kurzív) nem elég feltűnő, nem is világos, csak hosszabb-rövidebb tünődés után derül ki, mi célt szolgál. (Összeáll. a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központjának bibliográfiai osztálya. 1968, 475 l. 55 Ft)

Pálvölgyi Endre

BANNER [JÁNOS] — JAKABFFY [IMRE]:

A KÖZÉP-DUNAMEDENCE RÉGÉSZETI BIBLIOGRÁFIÁJA. 1960-1966.

E régészeti bibliográfia, mely az 1960—1966. évek irodalmát tárja fel, a két előző kötet — az első 1954-ben, a második 1961-ben jelent meg — folytatása. Szakbeosztása, szerkesztési elve és módszere azonos a korábbi kötetekével. A szakbeosztást, illetve a szakmutatót a magyar, német, francia és orosz nyelven közölt tartalommutató pótolja, mely a szakterület sajátosságait figyelembe véve valóban a tartalomjegyzék és a szakmutató igen szerencsés ötvözete.

Az első, általános rész tartalmazza a bibliográfiákat, összefoglaló műveket, ásatási jelentéseket, monográfiákat, valamint a régészettudomány általános kérdéseivel, segéd- és határtudományaival foglalkozó művek felsorolását. A második rész az őskort tárgyalja általános kérdésekre (pl. összefoglalások, művészet, vallás, egyes vidékek) és korszakokra bontva az anyagot. A harmadik rész

az ókorral foglalkozó irodalmat dolgozza fel: az általános művekkel kezdi, majd a földrajzi és az etnikai témával folytatja, ezekhez kapcsolódik azután a topográfia, gazdaság, társadalom, államszervezet, az építmények, eszközök, tárgyak, feliratos köemlékek, a numizmatika, művészet, temetkezés, vallás témáinak feldolgozása. A fejezet második szakasza a római birodalom határain kívül eső területek irodalmával foglalkozik. A negyedik fejezet a koraközépkor (nevezhetjük „népvándorlaskor”-nak is) általános kérdéseit, majd a hunok, germánok, avarok, szlávok történetét és emlékananyagát, illetve azok irodalmát tárgyalja. Az ötödik fejezet a magyar őstörténeti kutatás általános kérdéseit, régészeti, antropológiai, néprajzi és nyelvészeti vonatkozásait, valamint a honfoglalás témakörét dolgozza fel. Az utolsó fejezet a halmok, sáncok, földvárak,

vagyis a földművek irodalmát sorolja fel.

A fejezeteken illetve az alosztályokon belül mindig a témakörnek megfelelő és a kutatás specifikus módszertanának megfelelő bontást alkalmazza: tehát csoportosítása hol földrajzi, hol pedig — pl. eszközök, tárgyak esetében — tárgytípus szerinti (üvegek, mécsesek, fémedények, fegyverzet stb.). Lehetséges, hogy a tájékoztató könyvtárosnak — ha nem szakember — ez a felosztási elv első pillantásra bonyolultnak tűnik, de egy-egy kérdés megoldása esetében, a bibliográfia használatában azonnal kiderül, hogy ennek gyakorlati jelentősége van, s éppen ez egyszerűsíti és könnyíti meg a visszakeresés műveletét. A szakmutató és a bibliográfiai felsorolás közt helyezkedik el a feldolgozott folyóiratok és sorozati művek jegyzéke és rövidítés-magyarázata. A kötet végén található a latin és cirill betűs névmutató.

Módszertani szempontból meg kell

emlékezni néhány szóval a bibliográfiai tételek címléírásáról is. A címléírás előtt tételszám áll (e kötetben 1—5938.), a névmutató e számra utal. A tételszámokkal utalnak a címléírás végén az esetleges rokon témájú, de más fejezetben található közleményekre is. A címléírásban négyzet jelöli azt, hogy a közleményben illusztráció is található, majd a végén a közleményről megjelent ismertetések felsorolása következik. (Ez utóbbiakat csillag jelöli.)

E részleteket azért tartottuk kívánatosnak ismertetni, mert rávilágítanak a bibliográfianak a gyakorlati használat szempontjából fontos módszerbeli sajátosságaira, melyek a korábbi köteteknek is jellemzői. Végezetül, azt gondolom, nem szükséges ismételtlen méltatni a „Banner—Jakabffy” erényeit, hiszen azokat 1954 óta mind a régész kutatói, mind a könyvtárosi gyakorlat igazolta. (Akadémiai, 242 l. 55 Ft.)

Székelly Dániel

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIBLIOGRÁFIA 1964—1966

Az Állam- és Jogtudományi Intézet Tudományos Könyvtára c. sorozat 26. számaként megjelent kiadvány három év jogirodalmi termését, az 1964—1966-os évek jogtudományi műveinek, monográfiáinak, tanulmányainak, jogszabály-összeállításainak, hivatalos kiadványainak stb. hazai viszonylatban teljes, külföldi anyagát illetően pedig válogató áttekintését adja.

Az 1945 utáni időszak jogi irodalmát rendszeresen és hézag nélkül feltáró bibliográfiai sorozat összeállító szerkesztője kezdettől fogva dr. Nagy Lajos, s ez a körülmény biztosítja az egységes szerkesztési elvek érvényesülését.

A bibliográfia könnyen kezelhető. A jogtudomány területét — az ismert jogászati bontásnak megfelelően — szakokra tagolja. Az első részben kaptak helyet az általánosnak tekinthető kiadványok: a törvénytárak, jogszabálygyűjtemények, jogszabálymutatók, bírósági határozatgyűjtemények, hivatalos lapok, sorozatok, gyűjteményes munkák, bibliográfiák, lexikonok és enciklopédiák. A szakkibibliográfiai rész tizenöt fejezetre oszlik (állam- és jogelmélet, államjog-alkotmányjog, államigazgatási jog, pénzügyi jog, polgári jog, munkajog, mezőgazdasági

jog, földjog-termelőszövetkezeti jog, családjog, büntetőjog, törvénykezési szervezet, polgári eljárásjog, büntető eljárásjog, nemzetközi jog, állam- és jogtörténet, jogtudomány, jogi oktatás, jogász szervezetek, jogi dokumentáció). A jogágazatok is részekre tagolódnak, s különösen az államigazgatási jog részletes bontása könnyíti meg a bibliográfia használatát.

A bibliográfia — azon kívül, hogy szervesen illeszkedik bele a hazai jogirodalom teljes feltárását célzó sorozatba — tulajdonképpen nemzetközi igényeket is kielégít. Ezt a célt szolgálják segédletei: az orosz, francia és német nyelvű bevezető, valamint az ezeken a nyelveken közölt tartalommutató is. Ebben a legújabb kiadásban alkalmazza az összeállító először az idegen nyelvű művek mutatóját, jogágazati és ezen belül nyelvi bontásban. A nemzetközi használatot teszi lehetővé az is, hogy a fejezetek, címek és részcímek mellett az Egyetemes Tizedes Osztályozás szákszámait is megtalálhatók, ami a szakember számára fordítási értéket jelent. (Közgazdasági és Jogi, 322 l. 36 Ft)

dr. Takács József

Könyvtári kiadványok

TISZALÖKI JÁRÁS közsegeinek forradalmi múltját feltáró tanulmány olvasható a járási könyvtár híradójának 1968. II. félévi különszámában, mely teljes egészében a jubileumokhoz kapcsolódó ismeretterjesztő munkát kívánja segíteni. A levéltári kutatások és a korabeli sajtó híradásaira épült alapos tanulmány feltehetően a végső időben mentette meg a feledéstől a járás községeknek 1918/19-es történetét s a benne szerepet játszó egykori forradalmárok nevét, és bizonyára további helytörténeti kutatások ösztönzőjévé válik. A csatlakozó ajánló bibliográfia annotált válogatás a kor országos eseményeinek irodalmából.

TÁJÉKOZTATÓT JELENTETETT MEG katalógusairól, illetve használatukról a Celldömölki Járási Könyvtár. A sokszorosított kiadvány jól eligazítja az olvasót a katalóguskartonokon található jelzetek, rövidítések között, és tájékoztat a különféle katalógusok céljáról, felhasználási lehetőségeiről is.

HÍRLAPOLVASÓJÁRÓL szép, képes tájékoztatót adott ki a Szombathelyi Megyei Könyvtár. Az öt éve működő hírlapolvasót — mely a város közkezdelt intézménye — évente 12 ezer látogató keresi fel, e látogatottság a gazdag állománynak köszönhető; a hazai sajtótermékeken kívül 18 országból érkező 216 periodika várja az olvasókat. Az ismertető a hazai és külföldi lapokat és folyóiratokat tartalmi illetve jelleg szerinti csoportosításban — ezen belül betűrendben — sorolja föl, a külföldieknél pedig feltünteti a kiadó ország nevét is.

VÖRÖSMARTY ÉS CSOKONAI levelezés-anyagát, valamint az Ady Endre kéziratgyűjteményt tárja föl Csanak Dóra az akadémiai könyvtár kéziratárának katalógusai sorozatban, a sorozat 3. számaként. A kiadvány mindhárom költő kéziratot hagyatékának sorsáról, a kéziratok pusztulásáról és hanyattatásáról tájékoztat — majd beszámol arról, miként kerültek a megmaradt értékes emlékek a Tudományos Akadémia birtokába. Ezeket a bevezetőket követik a részletes katalógusok, majd a mutatók és az utalások más hagyatékokra, ahol szintén található kézirat a költőtől, vagy rájuk vonatkozó kortárs emlékezés. A három gyűjtemény közül Ady Endréé a leggazdagabb.

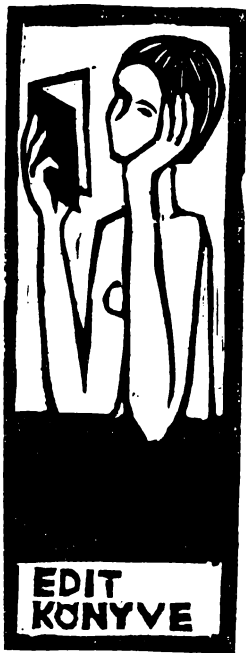
A **CELLDÖMÖLKI JÁRÁSI KÖNYVTÁR** híradójának decemberi száma arról ad hírt, hogy a járási tanács végrehajtóbizottsága megtárgyalta a járás könyvtárügyét, és elfogadta a könyvtárhálózat fejlesztésének új elvét, mely szerint ki kell építeni a körzeti könyvtárak rendszerét.

A **FEJÉR MEGYEI Könyvtári Híradó** 1968. 4. száma elsősorban a községi könyvtárakkal foglalkozik: Májner Sándor a székesfehérvári járás, Venesz Béla a dunaujvárosi járás községi könyvtárainak helyzetét vizsgálja, Csukly Alajos és — másik írásában — Venesz Béla pedig a községi könyvtárbeszerzés kérdéseit tárgyalja. Neményi László hangulatos riportban mutatja be a csákvári könyvtárat.

A **CSONGRÁD MEGYEI Könyvtár** kiadványainak sorozatában megjelent Péter László róplapbibliográfiája Török Károlyról, a fiatalon meghalt neves néprajzi íróról és népdalgyűjtőről.

ÍZLÉSES KIÁLLÍTÁSÚ jegyzéket adott ki a Tapolcai Városi és Járási Könyvtár az olvasótermében megtalálható 150 féle hírlapról és folyóiratról. A könnyebb áttekinthetőség érdekében a periodikákat jelleg és tartalom szerint illetve betűrendben is felsorolja.

50 ÉVE TÖRTÉNT címmel ajánló könyvjegyzéket bocsátott ki a Salgótarjáni Járási Könyvtár. A jegyzék politikai, szépirodalmi művekre és emlékiratokra hívja föl az olvasók figyelmét.

Turcsányi Antal ex libris

AZ ESEMÉNYNAPTÁR második negyedévi száma március végén jelenik meg. A fontos könyvtári segédlet megemlékezik a béke-világmozgalom 20 éves jubileumáról és közli a Lenin-békédíjas és Nobel-békédíjas írók, művészek, közéleti személyiségek válogatott műveinek bibliográfiáját. „A Magyar Tanácsköztársaság honvédő harcai” címmel mellékletben folytatja a 19-es dokumentumok közlését. Értékeli és a bibliográfiákban feltárja Leonardo da Vinci (meghalt 450 éve), Andersen-Nexó (született 100 éve), Eötvös Loránd (meghalt 50 éve), Csontváry Koszika Tivadar (meghalt 50 éve) és Balázs Béla (meghalt 20 éve) munkásságát. A költészet napja alkalmából „Vallomás a szülőföldről” címmel összeállítást közöl a mai magyar költőknek a szülőfalujukról, szülővárosukról, szűkebb hazájukról szóló verseiből. Az Eseménynaptár szélesebb körben való felhasználását segíti elő a Népművelési Intézet pedagógusnapjai és béke-esti műsorjavaslata. A „Könyvből — filmsiker” című állandó melléklet a televízió műsoraihoz és a bemutásra kerülő új filmekhez ajánl irodalmat.

A SZOCIALISTA BRIGÁDOK tagjai részére adott ki a magyar munkásmozgalom témaköréből vett ajánló bibliográfiát a komlói Bányász Körzeti Könyvtár. Az 50. évforduló alkalmából megjelentetett kiadvány tartalma a brigádtagok műveltségi fokához és érdeklődési köréhez alkalmazkodik.

SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÓT adott ki az Általános Épülettervező Vállalat műszaki könyvtára. A kiadvány, mely csak a könyvtár saját anyagából válogatott jegyzékét tartalmazza, tervezők, szerkesztők részére készült.

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁROSOK tájékoztatójának 1968. 4. száma megemlékezik az Országos Mezőgazdasági Könyvtár névadójáról, Károlyi Mihályról; beszámolót közöl az százéves Debreceni Agrártudományi Főiskola jubileumi kiállításáról; közli a kaposvári felsőfokú mezőgazdasági technikum könyvtárosának, Szikszai Lászlónénak cikket, mely a szakkönyvtárnak a felsőfokú oktatásban és a tudományos munkában betöltött szerepét vázolja saját könyvtárának tapasztalatai alapján; német forrás alapján ismerteti az amerikai automatizálási és gépesítési törekvéseket; végül a hazai és külföldi szakirodalomból ad szemlét.

MŰSZAKI FIGYELŐ címmel kiadványt bocsátott ki a Déldunántúli Áramszolgáltató Vállalat műszaki könyvtára az 1968. évi műszaki könyvnapok alkalmából. A kiadványban folyóiratszemle, cikkkördítések és a könyvtár 1968. II. félévi gyarapodásának jegyzéke kapott helyet, minden cím bőséges annotáció kíséretében.

HÍRLAPJAINAK, FOLYÓIRATAINAK jegyzékét bocsátotta ki a Szekszárdi Megyei Könyvtár. Az olvasótermében rendelkezésre álló kb. 200 hazai illetve külföldi periodikát előbb betűrendben, majd tartalom szerinti felosztásban közli a jegyzék.

A SOMOGYI GYŰJTEMÉNY füzetei címmel sorozatot indított a Kaposvári Megyei Könyvtár. Az első füzet — Király Lajos: Utmutató a személynév monográfiák készítéséhez c. munkája — közérthető, világos módszertani tájékoztatást nyújt, és a legfontosabb tudományos művek válogatott bibliográfiáját közli abból a célból, hogy a szervezett névgyűjtésbe pedagógusok, diákok is bekapcsolódhassanak. A helytörténeti kutatás szempontjából különösen fontos munkát a könyvtár pályázattal is serkenti. A beérkező monográfiákat a megyei könyvtár helytörténeti adattárában helyezik el. A 2. füzet — Andrassy Antal összeállítása — a Tanácsköztársaság és a felszabadulás emlékezésanyagának gyűjtéséhez ad szempontokat. Mivel a könyvtár az idei jubileumok és az 1970-ben megünneplésre kerülő 25. felszabadulási évforduló alkalmából az emlékezések gyűjtését szorgalmazza, ebben a füzetben minden részletre kiterjedő útmutatást ad a gyűjtők számára, hogy tevékenységüket egységes, átgondolt szempontok alapján végezhesék.

1918—1919 FORRADALMAK KORA címmel igen színvonalas eseménynaptárt és bibliográfiát adott ki a megyei levéltárral közös vállalkozásban a Szekszárdi Megyei Könyvtár. A kiadvány legfőbb érdeme, hogy a helytörténetre helyezi a hangsúlyt, s így azok a munkák kerülnek előtérbe, melyeket a központi vagy más bibliográfiák nem dolgoznak föl. Értékét és használhatóságát növeli a vonatkozó levéltári anyag feltárása, ezzel a kiadvány a kutatóknak, de ünnepi megemlékezések előadóinak is nagy segítséget ad. A magyar munkásmozgalom kialakulását is felölő eseménynaptár — melynek szerkesztési szempontjait Dr. Puskás Attila foglalja össze úgy, hogy közben tömör képet ad az egész korszakról — 1864-től kezdi a történelmi események regisztrálását és 1921 dec. 22-ével fejezi be. Érdeme, hogy az ország, sőt a világpolitika eseményeit, valamint a megyében történeteket közös eseménynaptárban közli. A kiadvány végül felsorolja a Tolna megyei munkásmozgalom vértanúinak nevét, röviden leírja tevékenységüket és haláluk körülményeit. A jeles munkát — melynek egyszerű átlapolozása is jó áttekintést nyújt az adott korszak megyei történetéről — Dr.

Turcsányi Antal ex librise

Puskás Attila, K. Balog János és Sipter Gézané állította össze.

A SERTÉSTENYÉSZTÉS annotált irodalma található a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár szakirodalmi tanácsadó füzetek legutóbbi megjelent, 25. számában.

A GYÉMÁNTSZEMCSÉS SZERSZÁMOK és a velük való munkaműveletek irodalmát tartalmazza az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

ajánló bibliográfia sorozatának (A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven) 33. számú füzete.

AZ ORSZÁGOS MŰSZAKI KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT ajánló bibliográfia sorozatának (A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven) 34. számú füzete a „Fedettívű hegesztés és villamos salakhegesztés”, 35. számú füzete pedig az „Átállás földgázfelhasználásra” c. témakörök irodalmát tartalmazza.

SIOFOK városi rangra emelése alkalmából tetszetős, illusztrált bibliográfiát bocsátott ki a Kaposvári Megyei Könyvtár. A kiadvány fejezetei a „második somogyi város” természeti viszonyairól, történelméről és üdülőhelyi szerepéről szólnak: a bevezetők röviden összefoglalják a témát, ezt követik az ajánlott könyvek illetve folyóirat-cikkek.

A SZÉKESFEHÉRVÁRI Megyei Könyvtár röplap-bibliográfiát jelentet meg, mely a KMP-re vonatkozó legfontosabb szakirodalmat és memoár-irodalmat sorolja fel. A jegyzék a könyvtár „Nagy évfordulók” c. sorozatának 2. darabjaként jelent meg. Másik, „Kis bibliográfiák” c. sorozatának 13. száma a tíz éve halott Lion Feuchtwangerról szól.

Ahhoz, hogy híresek legyünk, szemeteket vagy remekműveket kell írunk.
Jules Renard
1864—1910

Könnyebb egy csatát megnyerni, mint leírni.

Móra Ferenc

A világirodalom — az emberiség tudatra ébredése.

Babits Mihály

Költeni annyit tesz, mint elfelejteni az elmúlást.

Juhász Gyula

A jó kritikus műremekek között átélt lelki kalandjait meséli el.

Anatole France

Az Olaszliszkai (Borsod m.) Községi Könyvtár új otthona (MTI Fotó — Kunkovács László felvételei)

Ára: 6,- forint